

90#06 22

ESÉLY

TÁRSADALOM- ÉS SZOCIÁLPOLITIKAI FOLYÓIRAT

HILSCHER REZSŐ EMLÉKSZÁM

90/3

HILSCHER REZSŐ
1890 – 1957

ESÉLY 90/3

TÁRSADALOM- ÉS SZOCIÁLPOLITIKAI FOLYÓIRAT

TARTALOM

HILSCHER REZSŐ SZOCIÁLPOLITIKAI ÍRÁSAIBÓL

(Válogatta és szerkesztette Lombos Antal)

- 3 **Lombos Antal:** Tények, adatok Hilscher Rezső életéből
- 13 **Ferge Zsuzsa:** Hilscher Rezső aktualitása
- 18 **dr. Gayer Gyuláné:** Találkozásom Hilscher Rezső életművével
- 21 **Hegyesi Gábor:** Egy szociálpolitikus életműve
- 31 Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület Alapszabálya
- 37 Hilscher Rezső fontosabb publikációi
Hilscher Rezső szociálpolitikai írásaiból:
 - 40 A szociálpolitika lényege, feladata és irányai
 - 45 A szegényügy és jótékonyosság
 - 48 A lakásügy
 - 50 A jövedelmeknek a szükségletekkel való arányosítása
 - 52 A szociális biztosítás
 - 54 A munkanélküli
 - 57 A tőke és a munka békéje
 - 62 A kommunális szociálpolitika
 - 67 A szociálpolitika útja
 - 71 A settlement szociális munkája
 - 74 A néphivatalok szerepe a szociális védelemben
 - 76 Népművelés és szociálpolitika
 - 79 Az északi népfőiskola
 - 82 Egy szociális munkás emlékirata

INFORMÁCIÓK – SZOLGÁLTATÁSOK

- 98 A Szegények és Kiszolgáltatottak Szövetségének Alapítólevele
- 99 A Községfejlesztők Egyesülete programja

ESÉLY 2013

TARTALOM - ESZCZÁPOLHATÓ TARTALOM

TARTALOM

ESZCZÁPOLHATÓ TARTALOM (Választás a szociális és szociális munkások között)

1	1. sz. táblázat: A szociális és szociális munkások közötti választás eredménye
2	2. sz. táblázat: A szociális és szociális munkások közötti választás eredménye
3	3. sz. táblázat: A szociális és szociális munkások közötti választás eredménye
4	4. sz. táblázat: A szociális és szociális munkások közötti választás eredménye
5	5. sz. táblázat: A szociális és szociális munkások közötti választás eredménye
6	6. sz. táblázat: A szociális és szociális munkások közötti választás eredménye
7	7. sz. táblázat: A szociális és szociális munkások közötti választás eredménye
8	8. sz. táblázat: A szociális és szociális munkások közötti választás eredménye
9	9. sz. táblázat: A szociális és szociális munkások közötti választás eredménye
10	10. sz. táblázat: A szociális és szociális munkások közötti választás eredménye
11	11. sz. táblázat: A szociális és szociális munkások közötti választás eredménye
12	12. sz. táblázat: A szociális és szociális munkások közötti választás eredménye
13	13. sz. táblázat: A szociális és szociális munkások közötti választás eredménye
14	14. sz. táblázat: A szociális és szociális munkások közötti választás eredménye
15	15. sz. táblázat: A szociális és szociális munkások közötti választás eredménye
16	16. sz. táblázat: A szociális és szociális munkások közötti választás eredménye
17	17. sz. táblázat: A szociális és szociális munkások közötti választás eredménye
18	18. sz. táblázat: A szociális és szociális munkások közötti választás eredménye
19	19. sz. táblázat: A szociális és szociális munkások közötti választás eredménye
20	20. sz. táblázat: A szociális és szociális munkások közötti választás eredménye
21	21. sz. táblázat: A szociális és szociális munkások közötti választás eredménye
22	22. sz. táblázat: A szociális és szociális munkások közötti választás eredménye
23	23. sz. táblázat: A szociális és szociális munkások közötti választás eredménye
24	24. sz. táblázat: A szociális és szociális munkások közötti választás eredménye
25	25. sz. táblázat: A szociális és szociális munkások közötti választás eredménye
26	26. sz. táblázat: A szociális és szociális munkások közötti választás eredménye
27	27. sz. táblázat: A szociális és szociális munkások közötti választás eredménye
28	28. sz. táblázat: A szociális és szociális munkások közötti választás eredménye
29	29. sz. táblázat: A szociális és szociális munkások közötti választás eredménye
30	30. sz. táblázat: A szociális és szociális munkások közötti választás eredménye
31	31. sz. táblázat: A szociális és szociális munkások közötti választás eredménye
32	32. sz. táblázat: A szociális és szociális munkások közötti választás eredménye

ESZCZÁPOLHATÓ TARTALOM

33	33. sz. táblázat: A szociális és szociális munkások közötti választás eredménye
34	34. sz. táblázat: A szociális és szociális munkások közötti választás eredménye

Tények, adatok Hilscher Rezső életéből

A két világháború közötti időszak szociálpolitikával foglalkozó személyiségei közül kiemelkedik Hilscher Rezső alakja. Nem azért, mintha nem lettek volna rajta kívül mások is, akik a szociális problémákkal kellő színvonalon foglalkoztak, s hasonlóképpen többen is akadtak, akik a rászorulóknak szociális gondjainak enyhítésére igyekeztek. Vannak, akiknek ismerjük nevét, sokukról már semmit sem tudunk. Feltehetjük a kérdést: mi az, ami Hilscher Rezső számára kitüntetett helyet biztosít a szakma képviselői között? Úgy vélem, hogy életének egésze: az, hogy a magas szintű elmélet, a szociálpolitika tudományos művelése és a szociális munka területén végzett fáradhatatlan tevékenysége teljes egységet alkotott munkásságában. Erkölcsi tisztaság, a szegények iránti életreszóló feltétlen elkötelezettség jellemezte. Tudományos gondolatainak jelentős része napjainkban is aktuális, hivatástudata, az emberi személyiség iránti feltétlen tisztelete pedig mindannyiunk számára példaértékű. Független szellemű ember volt. Nem sorolható be igazán és maradék nélkül kora egyetlen szellemi áramlatába sem. Épp ezért életműve éppúgy nem sajátítható ki egyetlen irányzat számára sem, ahogyan az emberiség igazi nagyjai — tartozzanak bármely néphez, vallási, eszmei irányzathoz — egyetemesek, mindenki számára világító égitestek.

Budapesten született 1890. január 18-án. Édesapja kávé-, tea- és déligyümölcs-kereskedő volt, míg üzleti vállalkozása a század elején csődbe nem ment. Édesanyja erdélyi református lelkész családból származott.

Hilscher Rezső a középiskolát a budapesti, majd a nagykőrösi református gimnáziumban végezte. A szociális munka iránti fogékonyság igen korán felébredt benne. A budapesti református gimnázium első osztályában csatlakozott az alkoholizmus ellen küzdő kék-kereszt mozgalomhoz. Ugyancsak első gimnazista korában kezdett eljárni a Budapesti Református Ifjúsági Egyesületbe, melynek otthona a Károly körúton volt. Az itteni élmények nagy hatással voltak rá. Erről így emlékezik:

„A vezetőség itt fő feladatát abban látta, hogy a látogatók között közösségi szellemet alakítson ki. Voltak idősebbek és fiatalabbak is sorukban, és mindenféle társadalmi réteghez tartoztak. Tanulók, napszámosok, tanoncok, szakmunkások, egyetemi hallgatók, bírók, tanárok, közigazgatási és magántisztviselők és katonák közül kerültek ki a látogatók.

A klubhelyiségben baráti beszélgetéseket folytattunk egymással, az egyesületnek elég tekintélyes könyvtárából kikerült könyveket, napi-

lapokat, folyóiratokat olvastunk, sakkot és társasjátékot játszottunk, sőt futballcsapatunk is volt. Időnként előadásokat is tartottunk egymásnak: mindenki arról beszélt, amihez értett, ami élethivatása köréhez tartozott, s amit ott tapasztalt. Emlékszem milyen érdekes volt egy kis iparostanonc előadása, aki a tanonccéletről, a műhelyi munkáról, mesterének szokásairól beszélt. (...) Vasárnaponként kirándulásokra vittek el bennünket. (...) Csak az északi népfőiskolák levegőjében találtam meg azt a szellemet, amely az egyesület munkáját jellemezte.”¹

Önéletrajzi indíttatású regényében, melyet 1930-ban írt (s amely kéziratban maradt), minden bizonnyal saját pályaválasztásának vívódásairól számol be:

„Both Ádám szigorú következetességgel készült papi hivatására. Meg akarta reformálni a papság életét, példát akart mutatni a papi kötelesség teljesítésére, mert azt tartotta, hogy a lelki gondozást csak úgy lehet megfelelően ellátni, ha a pap ismeri híveinek egész életét, meg látja nemcsak erkölcsi, de anyagi bajaikat, és ezek gyógyítását is a maga feladatának tudja. Az volt a véleménye, hogy nem igazi pap, aki megvárja, míg hozzámegy a hívő, hanem aki maga megy el a híveihez, velük él, mint Krisztus is tette, mikor betért a vámszedő házába... De Both álmait széttépte a valóság. Egy nagyvárosi papot felettes hatósága az egyházi törvényszék elé állított azért, mert a hivatalos egyházi felfogással szembehelyezkedett. Pedig ennek az életét tűzte maga elé Both Ádám példaképpen. A papot megdorgálták és Both Ádám lelkében összeomlott az ábránd. Mikor közölte csalódását egykori vallástanárjával és megmondotta neki, hogy ezek után nem érez semmi kedvet a papi pályára, a legnagyobb csodálkozására egy szóval sem igyekezett szándékáról lebeszélni. A vallástanár, Táros is csalódott ember volt. Neki is megvoltak az álmai, de később bele kellett törődnie a dolgokba, mert már családja volt és nem mehetett gyermekeivel a bizonytalanságba. Csak ennyit mondott Both Ádámnak: — Te azért pap maradsz így is fiam. Both Ádámnak ezek a szavak nagyon sokszor a fülébe csengtek, élete legnehezebb pillanataiban, amikor már úgy érezte, hogy őt is elragadja a forgatag. Ekkor megjelent előtte öreg tanárjának szomorú beesett arca, amint szürkülő szakállán végigcsorog a könny és felsírnak száján a fájdalmas szavak: — Te azért pap maradsz így is fiam. Jogásznak ment és hivatalnok lett.”²

Hilscher 1913-ban szerzett államtudományi doktorátust a Pázmány Péter Tudományegyetemen. Már egyetemi hallgató korában foglalkozott gyermekvédelemmel. Bejárta a menhelyi gyermekeket befogadó telepek tekintélyes részét. „Amit ott láttam, az mély nyomot hagyott bennem és megfogadtam, hogy minden erőmmel harcolni fogok a magyar állami gyermekvédelem családgyilkos politikája ellen.”³

A Duna-Tisza közén folytatott vizsgálódásai ahhoz a szomorú tapasztalathoz vezettek, hogy a nevelőszülőkhöz kihelyezett menhelyi gyermekek között a normális mértéket messze meghaladó mértékű a halandóság, és igen sokan nyomorékká válnak. Ezek a tapasztalatok egy életre meghatározóak lettek számára.

Az egyetem elvégzése után, 1914-től 1920-ig Újpest város aljegyzője lett, szegényügyi, gyermekvédelmi, közegészségügyi és iskolaügyi feladatokkal. Mindjárt hivatali pályafutása elején jelentős összegű közsegély elsikkasztását fedezte fel, mely sikkasztást az akkori közgyám követte el, aki az akkori vezető párt tekintélyes tagja volt. „Ha én

polgármester lennék, ilyen embert nem engednék be többé a városházára” — mondta a polgármesternek, amikor a tényeket eléje tárta. A polgármester a közgyám tetteről értesülve az esettől teljesen elhűlt, „de különösen frappírozta a polgármestert az, hogy egy 23 éves kezdő fiatalember polgármesteri kötelességére figyelmezteti. De becsületére legyen mondvá, úgy tett, ahogyan én tettem volna, és többé a közgyám nem léphette át a városháza küszöbét. Arról, hogy a várost ért károsodás hogyan nyert kiegyenlítődést, semmit sem tudok. Mindenesetre a közgyám ellen sem fegyelmi, sem büntető eljárás nem indult” — írja Hilscher visszaemlékezéseiben.⁴

Feleségével, Dalnoki Piroskával 1915-ben ismerkedett meg egy háborús segélykoncert szervezése során. Dalnoki Piroška zeneművész volt. 1916-ban összeházasodtak, házasságukból egy gyermek született, Emőke.

Hilscher Rezső munkahelyi feladatain túlmenően is minden erővel igyekezett a szociális problémák orvoslása érdekében munkálkodni.

1916-ban *Szegényügyi Közlemények* címmel egy kiadványsorozat indításával próbálkozott, ebből azonban csak egy füzet jelent meg. 1917-ben az előbbi próbálkozás folytatásaként *Szegényügy* címmel folyóiratot indított, ebből is csak két szám jelent meg a pénzügyi nehézségek miatt. A *Szegényügyi Közleményekben* a gyermekvédelemmel foglalkozott, és nyomatékosan rámutatott arra, hogy az anya- és gyermekvédelem csak a *családvédelem* tökéletesítésével oldható meg eredményesen.⁵ Már 1917-ben hangsúlyozta, hogy „a szociálpolitika és szegényügy két teljesen különálló tevékenység”.

A gyermekvédelemről szóló cikkében a családvédelem fontosságáról írt. „A családvédelemnek már akkor akcióba kell lépnie, amikor a szorosan vett gyermekvédelem még nem működik. A családvédelem elsősorban a családfenntartók védelme, mert a szorosan vett gyermekvédelem közbelépésére a családfenntartók kellő védelme esetén nem is lesz szükség.”⁶

Hilscher már 1914-től bekapcsolódott az első hazai settlement, az újpesti *Főiskolai Szociális Telep* munkájába. Később a settlement-gondolat legkiemelkedőbb hazai apostola lett. Életelveit jól kifejezik az első settlement alapítójának, S. Barnett (1844—1904) anglikán lelkésznek a szavai, melyeket diákjaihoz intézett egykor:

„Ha aggódtok a szegények miatt, ha részvétet éreztetek a munkások iránt az étellel való nagy bírkózásaikban, miért nem jöttök közéjük és éltek velük együtt? De nem mint az előkelőek, akik leereszkednek az alacsonyabbakhoz, nem mint a tiszták, akik az elbukottakon segíteni akarnak, nem mint a tudók, akik a tudatlanokat tanítani akarják, nem mint az élet kifinomultjai, akik izlésüket szélesíteni, terjeszteni akarják, hanem egyszerűen, mint szomszédok, barátok, embertársak.”⁷

Hilscher 1920-ban a Főiskolai Szociális Telep népvédelmi osztályának vezetője lett, s ezzel egyidőben az *Egyetemi Közgazdaságtudományi Kar* közgazdaságtani és szociálpolitikai tanszékére adjunktusnak hívták. (A kart később a Műszaki Egyetemhez csatolták.) Ekkor kezdődött csaknem haláláig tartó egyetemi oktatói pályája. Alkalmazott szociálpolitikát és közigazgatási jogot adott elő. Az újpesti settlementben hamarosan az ő vezetése alá került a népművelési osztály is, s az intézet igazgatóhelyettese volt egészen 1944-ig. Munkájának alapvető szempontjáról tanúskodik a Főiskolai Szociális Telepről (későbbi né-

ven: Egyetemi Szociálpolitikai Intézet, majd pedig Országos Szociálpolitikai Intézet) írott könyvének néhány sora:

„Az intézet előtt az élő ember áll, valamennyi emberi és társadalmi voltából adódó szükségletével, és minthogy az ember családban él, e szükségleteknek jelentkezését ennek a kis társadalmi sejtnek, a családnak irányából kell elsősorban és hangsúlyozottan megfigyelnünk.”⁸

Az újpesti Szociális Telep tevékenységei között kiemelkedő szerepe volt a *Néphivatalnak*, amely a népvédelmi osztály keretén belül működött.

A Néphivatal tevékenysége a szegény sorsú néprétegek valamennyi életviszonyára kiterjedt. „Ezzel az intézménnyel az egyén (a család) minden erkölcsi, szociális vagy gazdasági értelmű fenyegetettségének, megtámadottságának elhárítását biztosító intézményt létesítettünk, ami természetesen egyben azt is jelenti, hogy a Néphivatal célja az egyén (a család) erkölcsi, szociális és gazdasági helyzetének olyan mérvű megalapozása és megerősítése, amely a fenyegetettséget, a megtámadottság eshetőségét a minimumra csökkenti.”⁹

A néphivatali munka lehetővé tette a munkásoknak, hogy este, munkaidő után egy helyen minden szükséges eligazítást megkapjanak, amire ügyük érdekében szükség volt. A Néphivatalban elkészítették a megfelelő beadványokat, vállalták, hogy azokat a megfelelő helyre eljuttatják, és szükség esetén gondoskodtak a munkás képviselőtől is. A munka tehát nem csupán ügyiratok elkészítéséből állt, hanem a védelem érdekében aktív közreműködésből mindaddig, amíg a kívánt eredményt el nem érték. 1926 és 1928 között évente kétezer felett volt a jelentkező ügyfelek száma.¹⁰

A Néphivatal munkájában családcentrikus szemléletmód érvényesült. E szemléletből kiindulva alakították ki a családi patronázs intézményét, melynek keretében a veszélyeztetett családok részére állandó pártfogókat rendeltek ki. 1928-ban 1403 ilyen védett családja volt az intézetnek. „A patrónusok a családdal érintkezésben vannak, azt hetenként legalább egyszer, szükség esetén többször meglátogatják, vele baráti viszonyba kerülnek és szinte a családi közösség baráti tagjaivá válnak.”¹¹

„Sokszor tapasztalja munkája közben a Néphivatal, hogy milyen nagy fontossággal bír a közbelépés olyan esetekben, amelyekben való közreműködésre hatósági intézmény nem áll fenn, vagy ha fenn áll is, annak igénybevétele súlyos károkat, elsősorban erkölcsi károkat, esetleg teljes helyrehozhatatlanságot idézhetne elő. Különösen érdekes esetek adódtak elő ebben a körben a családi viszályok kiegyenlítésénél, izsakos és kicsapongó házastársnak a családi tűzhelyhez való visszavezetésénél...”¹²

A családi patronázs munkájával szoros összefüggésben állt a gyermek- és fiataikorú patronázs munkája. A munkát mindig a családi egység megőrzésének jegyében végezték. Máig érvényes igazság, amit Hilscher Rezső könyvében megállapít:

„A gyermek- és fiataikorú védelem igazi nehézségeit az intézményes családvédelemnek a hiánya okozza.” „A bűnözés csírája túlnyomó részben a család erkölcsi, kulturális, szociális és gazdasági megtámadottságában rejlik. Az ok csaknem mindig a családnak a társadalom részéről való magárahagyatottságában, az intézményes családvédelmi politika teljes hiányában keresendő.”¹³

A Néphivatal munkájának tapasztalatai nyomán Hilscher megállapítja: „a közigazgatás a forma nyűgében él, az akták mögött nem látja az élő és küzdő embert, nem látja az ember személyes érdekeinek kapcsolatát a társadalom közös érdekeivel, ezeknek egymással való összefüggését, és nem látja világosan, hogy hivatása a nemzeti közösség céljainak szolgálatában, előmozdításában áll. Mechanikus gépezet, amely a törvényt holt írássá lenni kényszeríti és nem igyekszik abba lelket vinni, s igazi rendeltetésének betöltéséhez kötelességszerűen eljuttatni.”¹⁴

Hilscher Rezső fáradhatatlan volt a néphivatali munkában, jelentéktelen ügyet nem ismert. Ha egy ember sorsáról volt szó, minden követ megmozgatott, a lehetetlent is megkísérelte.

Nem volt elégedett a Néphivatal jogi helyzetével, az intézet autonómiája által biztosított helyzetenél stabilabbat kívánt. „A néphivatalok intézménye még nem jutott el a fejlődésnek arra a fokára, melyre a szociális gondozás munkaterületén predesztinálva van. Ha munkájuktól a cél szolgálatában teljes eredményt kívánunk, független közhatósági intézménnyé kell azokat tenni, mert csak abban az esetben tudnak tevékenységüknek megfelelő súlyt biztosítani, hiszen tevékenységük igen sok esetben a közhatóságok funkciójának kontrollját és kritikáját jelenti.”¹⁵

Hilscher soha nem elvont szociális problémákat látott maga előtt, hanem mindig az élő embert, a családot, fizikai és lelki szükségleteivel együtt. Nem várta meg, míg őt keresik, hanem ha tehetette, ő maga kereste meg a segítségre szorulókat. Tudta, hogy a valódi segítség minde előtt a személyes törődésben, a szabadság érzetétől meg nem fosztó közösségi tevékenységben nyilvánul meg. A személyes bizalom, mely belülről kötelezi a segített személyt, és egyben lelki erőforrást is jelent számára, alapvetően fontos tényező. E segítő folyamatban sok spontaneitás nyilvánult meg. Figyelemre méltó, ahogyan Hilscher munkatársaival együtt dolgozott, bízott bennük, épített kezdeményezéseikre, nagy szabadságot engedett számukra a szakmában, valódi együttműködést biztosító légkört alakított ki. Az elért eredmények nagy része ennek is köszönhető. Soha nem akart sematikus megoldásokat másokra kényszeríteni, hanem messzemenően figyelemmel volt az egyéni szükségletekre, személyes érzelmekre. Hitt abban is, hogy akiket segít talpra állni, azoknak lesz erejük talpon maradni. Reménye az esetek döntő többségében be is igazolódott. Munkatársainak karitatív törekvéseit túlvezette a karitáson és olyan segítséggé formálta, amely a pártfogoltakat magasabb szinten élhető, önálló életre tette képessé.

Nem ment bele álmelegoldást kínáló kompromisszumokba, s nem kínált ilyet másoknak sem. Munkájának eredményességében meghatározó volt személyisége, az igazság iránti szilárd elkötelezettsége, mások érdekeiért való harcos kiállása, a szavakon és jóindulaton túlmenő, gyakorlatban cselekvő emberszeretete.

Mint arról már szó volt, Hilscher Rezső nemcsak a népvédelmi osztály — és az abban működő Néphivatal —, hanem a népművelési osztály tevékenységét is irányította.

Az intézmény mind az ifjúság, mind a felnőttek részére tartalmas kulturális programokról gondoskodott. Különösen fontos szerepet töltött be ez a munka a patronált fiatalok esetében: „A fiataalkorú sorának irányítását nem látjuk eléggé megalapozva csupán erkölcsi, tár-

sadalmi és anyagi boldogulása feltételeinek biztosításával, otthonában, iskolájában, munkahelyén való látogatásával, hanem kulturális és társadalmi nevelését is kezünkben tartjuk, szórakoztatásáról gondoskodunk, igyekszünk egészségének megőrzésére, testi fejlődésére. Szabad idejét az intézetben, vagy az intézet munkatársainak körében, valamint tanulmányi vagy egyéb kirándulásokon tölti, megfelelő társaságot biztosítunk számára (...) Akkor sem hagyjuk magára, amikor kikerül a fiatalkor éveiből. A legénykör keretében továbbra is kapcsolatban marad az intézettel...¹⁶

Természetesen jól tudta Hilscher Rezső, hogy az újpesti settlement népművelési munkája nem képes megoldani az egész munkásság műveltségének emelését. Ezért a gyakorlati példán kívül cikkeiben is igyekezett felhívni a figyelmet arra, hogy „a magyar ipari munkásság számára az iskolából való kikerülés után a további művelődés lehetősége csekély”.¹⁷

Hilscher Rezső mind elméleti, mind gyakorlati munkásságában érvényre juttatta azt a felismerést, hogy a népművelés és a szociális kérdés igen szoros kapcsolatban van egymással.

Több cikket, tanulmányt írt az északi népfőiskolákról, példaképpül állítva azokat. A *Szociális Traktátusok* 5. számaként megjelent kitűnő könyvére („Az északi népfőiskola”) Móricz Zsigmond is felfigyelt, s közölt belőle egy részletet a *Kelet Népeben*.¹⁸

Legjelentősebb elméleti munkája, a *Bevezetés a szociálpolitikába* című könyv 1928-ban jelent meg. Ugyanebben az évben kapta meg az alkalmazott szociálpolitika egyetemi magántanára címet. A szociálpolitika valamennyi kérdésével foglalkozott különböző tudományos igényű publikációiban. Igen jól ismerte az akkor legkonszerűbb külföldi szociálpolitikai elméleteket és gyakorlatot. Európa számos országában járt tanulmányúton. Elméleti munkássága széles körű nemzetközi tájékozottságon s a gyakorlati szociális munka során leszűrt tapasztalatain alapszik. Több írásában nyomatékosan rámutatott arra, hogy a szegényügy és a szociálpolitika ellentétben áll egymással: a szociálpolitika feleslegessé teszi a szegényügyet. „Hangsúlyoznunk kell, hogy súlyos visszamaradottság szegényügyi és jótékonyági eszközöket alkalmazni ott, ahol egyetemes társadalmi hatásokat kiváltó szociálpolitikai intézkedésekre, ezek kiegészítéseként pedig a szociális gondozás megszervezésére van szükség.”¹⁹

A szociális kérdést nem elszigetelten, hanem az egyén és a társadalom egész életének összefüggéseiben kezelte, épp ezért igen sokat foglalkozott a kultúra és az etika, valamint a szociális kérdés összefüggéseivel. Határozottan megkülönböztette azokat, akik etikai értékekre építve foglalkoznak a szociális kérdésekkel, azoktól, akiket csupán politikai érdekek vezetnek. „Az erkölcsi motívumokból kiindulók az emberiség parancsszavának tartják azt, hogy az ember társadalmi életében, s elsősorban a gazdasági vonatkozások terén az igazságosságra való törekvés érvényesüljön és előttük legfőbb érdek az egész emberi közösség érdeke; míg azok, akiket csak politikai szempontok vezetnek ezen a téren, legelsősorban azok érdekét tartják szem előtt, akiknek kezében a mai gazdasági uralom összpontosul.”²⁰

Hilscher Rezső számára az erkölcsi alapot az Evangélium jelentette. Mély, élő hite volt, de távol állt tőle minden vallási bigottság, minden felekezeti gőg, a kiválasztottak fensőbbbbségessége, a más meggyőződés-

sűk lebecsülése. Számára a hit a minden ember egyforma megbecsülésének erkölcsi alapját jelentette, nem pedig válaszfalat ember és ember között. Cikkeiben és előadásaiban sokszor foglalkozott a kereszténység és a szociális kérdés kapcsolatával. Hangoztatta az egyházak felelősségét a gazdasági élet öncélúvá válásából fakadó társadalmi igazságtalanságok eltűrése miatt.

Bírálta az individuális vallásosságot is, amely hátat fordít a társadalomnak, s csak egyéni lelki egyensúlyával törődik. „A kereszténység nem az elefántcsonttoronyban levő ember vallása, hanem a társadalmi emberé. Krisztus tanításainak legnagyobb része az embernek a társadalommal való elválaszthatatlan kapcsolatát érinti. (...) Pár héttel ezelőtt Pápán sokáig vitáztunk azon, hogy ha két kabátom van, az egyiket odaadom-e a meztelennek, pedig a mi korunkban már nem fordul meg a kérdés. Az volt a baj, hogy csak idáig jutottunk még el, mert a karitás a szociális kérdést megoldani nem tudja. (...) A karitás legtöbbször nem véglegesen gyógyító hatású, hanem olyan olajcsöpp, amely enyhíti ugyan a seb fájdalmát, de alatta a seb egyre nagyobb lesz. (...) Hangsúlyozni kell azonban (...) azt, hogy a szociális kérdés megoldására irányuló legszélsőségebb törekvések sem lesznek eredményesek, ha csak az emberi szíveket is nem szocializálják.”²¹

„Ha az erkölcsi törvény nem fog élni a közösség minden tagjának a lelkében” — írja egyik cikkében —, „akkor az egyén és a társadalom viszonyának erkölcsi alapra helyezése akkor sem sikerülhet, ha a törvény minden eszközét igénybe veszik.”²²

Az egyházi szociálpedagógiai munkáról szólva Hilscher megállapítja, hogy az csak úgy lehet eredményes, ha az egyént minden vonatkozásában magához öleli. „Ezért kell elsősorban a cselekedeteknek dominálni, a szociális cselekedeteknek, de nem könyvradomány nyújtásáról van szó, hanem emberré-emelésről, az embert oda kell juttatni, hogy a maga erejéből lehessen igazán ember.”²³

Hilscher egész életével, elméleti és gyakorlati munkásságával az elesett néprétegek felemelését szolgálta. Pártpolitikai, egyházpolitikai ügyekbe nem bonyolódott, soha semmilyen pártnak nem volt tagja. Független akart maradni, hogy szabadon együttműködhessen mindenkivel, aki a szegények ügyéért kíván tenni.

Sokat fáradozott azért, hogy a diákságot fogékonnyá tegye a szociális kérdések iránt, és gyakorlati szociális tevékenységre ösztönözze. A Szociálpolitikai Intézetben valamint az egyetemen végzett oktatói tevékenységén kívül sok előadást tartott, így pl. a Magyar Evangéliumi Keresztény Diákszövetség (MEKDSZ) konferenciáin, de szívesen tett eleget pl. a piaristák meghívásának is.

A szegedi tanyai agrársettlement-mozgalom elindulása szempontjából meghatározó jelentőségű volt a *Bethlen Gábor Körben* 1929 májusában tartott előadása. Ugyancsak az ő előadásán fellelkesülve Pécsen Nagy Tibor kísérelte meg a bányász-settlementtel, de a társadalmi részvétlenség miatt ez a törekvés rövid életű lett. Somogyi Sándor szobrászművész angyalföldi, valamint a *Szociális Missziótársulat* kőbányai settlementjével is együttműködött.

Az 1930-as évek elején Újpesten *városi képviselő* volt. Az *Igaz Szó* című újpesti hetilapban 1932-ben közzétett nyilatkozatában tiltakozik a költségvetés meghozatalának antidemokratikus módja ellen, és felhívja a város vezetőinek figyelmét a munkanélküliség és a városi nyo-

mor egyre növekvő jelenségére. A polgármester ezt követően durva támadást intézett Hilscher Rezső ellen, azzal vádolva, hogy felszólalásaiban személyes gyűlölködés vezet, és nincs meg benne a komoly segíteni akarás. Mivel a polgármester nem adott szót Hilschernek, hogy e támadásra válaszoljon, ezért egy napilapban tette közzé nyilatkozatát, melyben nyilvánosan is felhívja a figyelmet a nyomor enyhítésének sürgető feladataira, s többek közt ezeket írja: „Én csak arra kérem ismételten Polgármester Úr, hogy színes buborékok és frázisok helyett igyekezzék arra, hogy a szegényeknek is jusson abból a hatalmas kenyérből egy darab, amely Önnek jutott.”²⁴

Hilscher Rezső 1930 végétől titkára, majd főtitkára volt a *Magyar Társadalompolitikai Társaságnak*, melynek elnöke Földes Béla, majd Heller Farkas volt. A társaságnak mint az Association Internationale pour le Progrès Social (Szociális Haladás Nemzetközi Egyesülete) nemzeti csoportjának a programja kettős irányú volt: a szociális törvények előkészítésében való közreműködés és a szociálpolitika önálló kutatásának előmozdítása.

Hilscher szerkesztette a társaság kiadványait: a *Társadalompolitikai Füzeteket*, a *Társadalompolitikai Könyvtár* füzeit, valamint a *Szociális Traktátusok* című sorozatot. Györffy István és Magyar Zoltán professzorok mellett részt vett a Károlyi palotában 1938. november 21-én megnyílt kiállítás elkészítésében. „A földbirtok helyzete Magyarországon” című kiállítás igen nagy port kavart, mivel ráirányította a figyelmet az egészségtelen mezőgazdasági birtokviszonyokra, a társadalmi szerkezet tarthatatlanságára. Közreműködött a *Közigazgatástudományi Intézet* által 1939-ben megjelentetett „A közigazgatás és az emberek” című munka elkészítésében is. A tatabányai bányamunkásokra vonatkozó részeket saját adatgyűjtése alapján írta.

1944. februárjában a Tiszai Evangélikus Egyházkerület Miskolci Jogakadémiája hívta meg nyilvános rendes tanárnak, itt tanított 1949 szeptemberéig. Közben 1944 végén — 1945 elején a Nemzetközi Vöröskereszt budapesti népkonyháinak vezetője volt. Sokat tett az üldözöttek megmentése érdekében.

Tudományos munkája elismerésül 1946-ban a köztársasági elnök *egyetemi címzetes rendkívüli tanári* címet adományozott részére. 1947-ben a *Siess, adj, segíts* című lapban és a rádióban a hazatérő hadifoglyok támogatásával, a számukra biztosítandó munkalehetőséggel foglalkozik. Ugyanebben az évben a *settlementekről* ír egy cikket, valamint a *Városi Szemlében* „A kommunális szociálpolitika” címmel jelenik meg egy tanulmánya. Megállapítja, hogy „a szociális biztonság megerősítésének gondolata mindenütt új alapokon felépített, a felmerülhető problémák minden kis részletére kiterjeszkedő szociálpolitikai rendszer sürgős megalkotását követeli meg”. Úgy gondolja, hogy a helyi viszonyokból származó különleges szükségletekhez alkalmazkodó kommunális szociálpolitikára fokozott szerep fog vární. „A demokrácia kitágítja az önkormányzat kereteit, annak hatáskörét, s lehetőséget nyújt a maga önálló életének kibontakozására.”²⁵ Az események menete azonban minden jószándékú várakozásra rácsúszott.

1949. szeptemberében miniszteri rendelettel áthelyezték a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karára a közigazgatási és pénzügyi jogi tanszék vezetőjének. Ettől kezdve sorozatos méltánytalanságok, zaklatások, megaláztatások érték. Provokálták a kulák-kér-

déssel kapcsolatban, megakadályozták jogtörténeti előadásainak megtartását azzal az indokkal, hogy a kiválasztott múlt századi jogtudósok nem elég haladó szelleműek. Elmozdították tanszékvezető beosztásából, s egy, a szakmában még alig járatos jogászt helyeztek fölé, aki a kar tagja sem volt, csupán megbízott előadó. A sorozatos zaklatások következtében kénytelen volt nyugdíjaztatását kérni. 1955-ben nyugdíjazták. Az átélt hajszák hatásaként súlyos szívbetegséget kapott. 1957 januárjában egy felemás „rehabilitáló” levelet kapott a pécsi egyetemről. E levélben szó sem volt arról, hogy az őt ért súlyos jogsértéseket ténylegesen helyre kívánnák hozni. Válaszában többek között ezeket írta: „A magam részéről a legnagyobb tisztelettel megállapítom, hogy a rehabilitációnak ez a módja semmi más, mint elkendőzése azoknak a kultúremberhez nem méltó, de emberhez sem méltó ténykedéseknek, amelyek nyomán a most «rehabilitáltak» állásukból annak idején igaztalanul kitérítettek. Ha komolyan akarunk rehabilitálásra beszélni, akkor az igazság fénye mellett részletesen meg kell állapítani azokat a körülményeket, amelyek az egyes érdekelt kari tagok kikényszerített nyugdíjazásánál érvényesültek, és meg kell állapítani azok felelősségét, akik közrehatottak, közreműködtek, vagy akár passzív részt vállaltak becsületes, egész életüket a magyar tudománynak, a magyar ifjúságnak és a dolgozó magyar népnek szentelő tudósok és pedagógusok erkölcsi és szellemi emigrációba hajszolásában. Nem kívánok a magam esetéről külön szólni, aki az állandó gonosz hajszák és bántalmak nyomán súlyos szívbajba estem, amelyből semmiféle rehabilitáció ki nem tud gyógyítani. (...) A magam részéről, ügyem teljes és részletes megvizsgálása után, csak szimbolikus visszahelyezésre reflektálok. Ehhez az elégtételhez nemcsak a magyar tudományos életben, az egyetemi oktatás terén és a magyar munkásság érdekében végzett, több mint negyven évi becsületes munkám alapján, de emberi jogom alapján is igényem van.”

Életében nem kapott igazságot. Megölte, hogy igaztalanul megfosztották attól a lehetőségtől, hogy másokért dolgozhasson. 67 évet élt.

Úgy halt meg, hogy egyben egész életműve pusztulását is át kellett élnie. A nép nevével visszaélő diktatúra nem tartott igényt a dolgozó ember felemeléséért, személyi méltóságáért küzdő tudósra. Kudarcc lett volna hát az osztályrésze? Bizonyára voltak időszakok, amikor ezt érezte. Élete azonban áldozat volt, halálában is az áldozati sors teljesedett be. Az pedig minden látszólagos kudarc ellenére sem vereség, hanem az erkölcs győzelme.

Jegyzetek

1. Hilscher Rezső: Egy szociális munkás emlékiratai — kézirat.
2. Hilscher Rezső: Vitéz László (regény) — kézirat.
3. Ld. az 1. sz. jegyzetet.
4. Uo.
5. *Szegényügyi Közlemények*, 1. füzet — Újpest, 1916.
6. *Szegényügy*, 1. szám — Újpest, 1917. február.
7. Hilscher Rezső: A settlement mozgalom, in: *Settlement* — Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága, 1937.
8. Hilscher Rezső: A Főiskolai Szociális Telep tevékenysége és a settlementmunka módszere — Szeged, 1929.
9. Uo.
10. Hilscher Rezső: Szociálpolitikai tevékenységeink és azok eredményei az általános népvédelem terén, in: *Szociálpolitikai Evkönyv* — Egyetemi Szociálpolitikai Intézet, Budapest, 1929.
11. Uo.
12. Hilscher Rezső: A jogvédő irodákról — kézirat.

13. Ld. a 10. sz. jegyzetet.
14. Uo.
15. Hilscher Rezső: A néphivatalok szerepe a szociális védelemben — *Társadalomtudományi Füzetek* IV. kötet 4–6. szám, Budapest, 1936.
16. Ld. a 10. sz. jegyzetet.
17. Hilscher Rezső: Hogyan látja Széchenyit a magyar ipari munkásság — *Társadalomtudomány*, 1941. 563–568. old.
18. Hilscher Rezső: Dánia szellemi újjáteremtői — *Kelet Népe*, 1941. nov. 15. (Móricz Zsigmond megjegyzéseivel).
19. Hilscher Rezső: A kolduskérdés — *Orvosi Hetilap*, 1937. febr. 5.
20. Hilscher Rezső: A szociális kérdés és a mai diákság — *Diákvilág*, 1924. 4. szám.
21. Hilscher Rezső: Nyomor és evangélium — *Református Élet*, 1936. febr. 29.
22. Hilscher Rezső: A szociális béke felé — *Diákvilág*, 1928. 1. szám.
23. Hilscher Rezső: A keresztyénség és a szociális kérdés — *Diákvilág*, 1928. november.
24. In: *Igaz Szó* — Újpest, 1932. november 12.
25. Hilscher Rezső: A kommunális szociálpolitika — *Városi Szemle*, 1947. 9–10. szám.

Hilscher Rezső aktualitása

Hilscher nem volt semmilyen párt tagja, semmilyen címkézhető ideológia elkötelezettje. Gondolatrendszerének és tevékenységének kulcsa egy olyan etikus humanizmus, amely gyakorlati következtetéseit mély társadalomismeretbe ágyazottan vonja le.

Ha valaha, úgy ma lenne szükség ilyen gondolkodásra, ilyen szemléletre épülő szociálpolitikára. Ezért lehetséges, hogy a száz éve született tudós gondolataiból olyan sokkal tudunk azonosulni mi, a *Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület* tagjai, akik egyszerre szerveződtünk a társadalom- és szociálpolitika művelésére, és Hilscher Rezső életművének rehabilitálására, munkásságának megismertetésére.

Egyelőre az *Esély* ezen számát szenteltük annak, hogy válogatást adjunk néhány munkájából. Reméljük, hogy nem túl sokára mód lesz ennél többre, egyes munkáinak, mindenekelőtt hatvan éve írott főművének, a *Bevezetés a Szociálpolitikába* címűnek csonkítatlan közlésére. Addig is, míg e művek sokakhoz eljuthatnak, néhány olyan gondolatot emelnék ki Hilscher írásaiból, amelyeket ma különösen aktuálisnak vélek.

1. Talán közhely, de sokszor elfelejtett közhely, hogy „a szociálpolitika nem teóriáknak az életre való erőszakolásával dolgozik, hanem realitásokkal... (1928. 11. old.) Az elmúlt évtizedekben a totalitárius rendszer sokmindent erőszakolt az életre, nem vévén tudomást sem történelmileg „szervesen” kialakult tradíciókról, sem a közakaratról, sem pedig egészen alapvető, reális szükségletekről. Igaz, művileg kitálat *intézmények* életre-erőszakolása leginkább a gazdaságra és politikára volt jellemző, a gazdaságban a mindent szabályozni akaró tervezéssel, tervhivatali fiókéntézménnyé átszervezett állami vállalatokkal, műszövetkezetekkel, a politikában a pártállam többnyire importált intézményeivel, a helyi autonómiát felszámoló tanácsrendszerrel. A szociálpolitikában a teóriák életre-erőszakolása nem annyira új intézményeket jelentett, mint a régiiek voluntarista eltorzítását vagy megszüntetését. A mindent egyközpontúvá tévő hatalom még ott is felszámolta a demokratikus struktúrákat, ahol ezek a háború előtt már kialakultak — például a társadalombiztosításban. Az egészségügyben szolgáian lemásolták az élet- és szükségletidegen, ugyancsak túlközpontosított szovjet „integrált” ellátórendszert. A valóságos szükségletek figyelembe nem vétele, a szegénység voluntarista eltagadása akkor vezetett a múlt szegénypolitikájának teljes megszüntetéséhez, amikor erre még elemi szükség lett volna.

Ma sem vagyunk azonban védettek egy új voluntarizmustól, amely ismét „elméleti elgondolások” alapján akarja a társadalomra ráerőltetni elképzeléseit. Csak ma nem a szovjet, hanem az amerikai minta le-

beg sokak szeme előtt, amikor az ottani hagyományokban gyökerező megoldásokat akarják hozzánk átültetni. Az idegenség, történelmi szervesetlenség akkor is problematikus, ha az amerikai megoldások saját közegükben jól működnek. Már szerveződnek — és a kormányon belül is erőteljesen működnek — például azok a lobbyk, amelyek a szegények és gazdagok számára elkülönült egészségügyi vagy biztosítási rendszert szeretnének megvalósítani. [A Magyar Nemzet február 23-i száma számol be a Híd-csoport és a kormány egyes tagjainak vitájáról, ahol Györffi István, a SZEM államtitkára „azzal lepte meg a Híd-szakértőket, hogy az ő elképzeléseiknél is radikálisabb (azaz neoliberalisabb — F. Zs.) szociálpolitikai elosztási elképzeléssel állt elő”. És e törekvések persze összhangban vannak az IMF javaslatával, például azzal, hogy „Egyértelműen speciális ellátást kell kialakítani a szegények és azok részére, akiknek nagy egészségügyi kiadásuk van”.]

2. „A szociális kérdés nem csupán egy társadalmi csoport, hanem az egész társadalom problémája... és értjük alatta a társadalomban élő egyeseknek vagy csoportoknak megakadályozottságát, vagy evvel fenyegetett voltát olyan nivójú erkölcsi, szellemi és fizikai élet kielégésében, amelyhez minden embernek, társadalmi tagságánál fogva, joga van” — írta Hilscher ugyancsak 1928-ban. E jogba beleértve a tisztességes lakhatást, a „normális erkölcsi, szellemi és gazdasági szükségletek kielégítésére” elégséges munkabért, a munkanélküliség lehető legnagyobb csökkentését és megfelelő kezelését, az általános létbiztonságot. Ebből a szövegből különösen fontosnak vélem, hogy a szociálpolitikának *mindenkit* át kell fognia, hogy *jogszerűen* kell működnie, s hogy a *tisztességes munkabérre* kell épülnie. Egyik követelmény sem valósult meg soha — s például a munkabérek esetében egyre messzebb kerülünk attól, hogy az bármihez „elégséges” legyen.

Ami az „általános létbiztonságot” illeti, ennek alapját épp a lehető teljes foglalkoztatás és a tisztességes munkabér jelentik. Emellett Hilscher kitüntetett szerepet tulajdonít a jogokra épülő és mindenkit átfogni képes *társadalombiztosításnak*, amelyen belül fogalmilag különválasztotta a „munkásbiztosítást” és az általános biztosítást. Néhány megfontolást érdemes kiemelni: „A szociális biztosítás fogalmát *mai terjedelmében* (azaz a húszas évek végén — F. Zs.) úgy határozhatjuk meg, hogy az nem más, mint a munkaerejük bérbeadásából élőknek hatósági kényszerrendszabállyal létrehozott intézményes egyesülése, a kölcsönös segítség elve alapján, olyan célra, hogy (...) a munkaejüktől teljes vagy részleges mértékben megfosztottak, vagy annak értékesítésében akadályozottak (...) életfenntartásának alapjai biztosítottassanak. Valójában a szociális biztosításnak ez a meghatározása *csupán a munkásbiztosítás fogalmát fedi*, míg a tulajdonképpeni szociális biztosítás (...) kivétel nélkül körébe vonja (...) a társadalom minden tagját, arra az alapelvre helyezkedve, hogy az emberi sors bizonytalanságának minden ember részese, s ennél fogva a bizonytalanságok elleni védekezés lehetőségét minden emberre ki kell terjeszteni, (...) mert ez nem csupán az egyénnek, hanem az egész társadalomnak érdekében áll. Csak itt jutunk el a *valójában vett szociális biztosításhoz*...”

A mindenkit átfogó és kötelező biztosítás mellett nem tagadja az önkéntes, illetve magánbiztosítás lehetőségét, de jelentős szerepét gazdasági, szociológiai megfontolások alapján megkérdőjelezi. Az önkén-

tes biztosítás szerint csak „egy tudatosabbnak nevezhető kisebb csoportot” foghat át. A magánbiztosítóknál az is probléma, hogy „nyerészkedésre alapított vállalatok lévén, a fennforgó kockázat a domináló elem”, míg a szociális biztosítást „az általánosság jellemzi, s ha a kockázatot bizonyos értelemben figyelembe is veszi, döntő szerepet nem juttat neki”. Akik ma a magánbiztosítás hívei, a profitmotivumokról általában szemérmesen hallgatnak, de a kockázat kérdését pontosan úgy kezelik, ahogyan ezt Hilscher Rezső jelzi. „Mi azért alakultunk — miként erre elnevezésünk utal —, hogy az egészségügyben meghonosítsuk a kárkezelés helyett a *kockázatkezelés módszereit. Valódi érdekeltséget akarunk.*” — mondja például a PX Informatikai és Humán kockázatokot kezelő Kft. ügyvezető igazgatója (Magyar Nemzet, 1990. január 18.)

Ma mind erősebben hangzó érv, hogy a kényszerű, kötelező jellegű biztosítás sérti az egyén szabadságát. Hilscher számára ez sem evidencia: „A kötelező biztosítással szemben kifogásul hozzák fel, hogy a biztosítottak egyéni szabadságának korlátozására alkalmas eszköz. Azt azonban nem szabad elfelejteni, hogy *ugyanaz az aggodalom fokozottabban fennállhat az önkéntes biztosításnál is*, hiszen az önkéntes biztosítást ellátó szervezet a tagsági felvételeknél önkényesen is eljárhat és hatalmi helyzetével visszaélhet.” Nem tagadja persze, hogy a kötelező biztosítás is visszaélhet az emberek kiszolgáltatottságával. Ezért tér ki arra, hogy az ilyen jogsértéseket „független és *lehetőleg az érdekeltek bevonásával működő bíróság*” döntse el. E gondolatban ismét egy korszerű, máig hiányzó intézmény igénye jelenik meg.

A mai jóléti állam elleni neokonzervatív és neoliberális támadások egyik fontos érve, hogy a jogszerű és általános ellátások az egyéni felelősségérzetet gyengítik, könnyelműsége készítetnek, erkölcsrombolók. Elgondolkoztató, hogy ugyanezek a bírások már hatvan évvel ezelőtt megjelentek, amikor pedig a szociálpolitikai rendszerek még éppen csak kibontakoztak. Hilscher ellenérvei így talán még érvényesebbek ma, mint akkor. Szerinte a kötelező és általános biztosítás inkább „a társadalomtudatot emeli, s a nemzet *egységesülését elősegíti*”. „Az igazi értelemben vett szociális biztosításnál a nemzet egész társadalma átveszi a társadalom egyes tagjaiért való felelősséget, a szolidaritás legegyetemesebb formájában ... Itt nem a munkaviszony a lényeges, hanem a társadalmi tagság, s a jogok is, a kötelezettségek is ebből a társadalmi tagságból folynak.”

3. Különösen aktuálisak Hilscher szegényügyről szóló gondolatai ma, amikor a legtöbb pártprogram és a hivatalos politika egyaránt elkötelezik magukat egy „szociális védőháló” mellett, amely felkarolja a társadalom áldozatait, lehetőleg az önkéntes segítség és a magánjótékonyság részvételével.

Hilscher Rezső maga az *egyes ember* gondjait-bajait komolyan vevő, az elesettek érdekében tevőlegesen dolgozó szociális munkás volt. Az újpesti néphivatalban megjelenő szegények érdekében mindig minden segítéyzési és segítségi lehetőséget kihasználta. De ezt a gyakorlatot a rossz szociálpolitikai rendszer *realitása* kényszerítette rá, *elvi meggyőződése ellenére*. Valójában az általános prevenció és általános biztonság elkötelezettjeként elvileg szembenáll az egész szegényügyi berendezkedéssel: „A szegényügy, abban a formájában, amelyben ma min-

denütt szerepel, a szociálpolitikával merev ellentétben áll. ... Az a körülmény, hogy *szegényügy van, hogy szegényügyre még szükség van, az emberiség szégyene*” — írta 1928-ban. „A szegényügy körzetébe sodródottaknak megalázottság jut osztályrészül.” A szegényügy „alá-ássa a társadalmi szolidaritás gondolatát ... és elhomályosítja azt az etikai kapcsolatot, amely az egyén és társadalom között fennáll.” „Az emberi szenvedés problémáját a szegényügy nem oldja meg ... a már bekövetkezett szegénység, nyomorúság súlyát igyekszik enyhíteni, benne a praevenció nem nyilatkozik meg...” Az állami szegénypolitika hibáit szerinte a köz- vagy magánjótékonyosság nem kerüli el, csak újabbakkal tetézi. Ilyen baj a szervezetlenség (ami miatt sokakhoz el sem jut a segítség), vagy az, hogy a jótékonykodás „gyakran parazitája az emberi jóérzésnek”.

4. Mindezen gondolatok alapján ítéli meg Hilscher Rezső gazdaság- és szociálpolitika egymáshoz való viszonyát: „A helyes útról letért közgazdasági politika törekvése az *öncélú termelés* és nem az ember érdekeinek szolgálatában állott, a szociálpolitika pedig éppen az ember érdekét hangsúlyozza ki és igyekszik ezt az érdeket a közgazdasági tevékenység tengelyébe állítani.” Azaz: „*a szociálpolitika nem a közgazdasági politikának egyik funkciója, hanem megfordítva: a közgazdaságpolitika a szociálpolitikának a funkciója.*” (1936) Noha Hilscher — mai szemmel és mai tapasztalatok fényében nézve — túlságosan bízott az állam egyensúlyozó és szociális érdekképviselő szerepében, gazdaság és szociálpolitika viszonyát *nem közvetlen állami beavatkozással*, a gazdasági törvények tagadásával akarta volna szabályozni, hanem a *politikai demokrácia* eszközeinek kihasználásával.

Az utolsó évtizedek oly sok változást hoztak, hogy — természetesen — számos, Hilscher által fontosnak tartott, akkor még egyértelműbben érvényes tétel vitathatóvá vált. Ezek közül talán legfontosabb az állam szerepének kérdése. Hilscher kételyek nélkül hitt az állam szinte kizárólagos szociálpolitikai szerepében, mert ebben látta a részrehajlás nélküli és jól szervezett szociálpolitika egyetlen lehetőségét és garanciáját. Ma — a jóléti államok többségében is — sokféle kétely merül fel az állam túlburjánzásával kapcsolatban, és számtalan új, komplexebb megoldás születik. A kételyek nálunk, a totalitárius állam sok mindent sorvasztó túlsúlya miatt többszörösen indokoltak, s biztosan szakítani kell a mindent megoldó állam illúziójával. De még ebben az esetben is érdemes végiggondolni Hilscher érveit, s azt, hogy egy radikálisan megváltoztatott állam anyagi-jogi garanciái akkor is nélkülözhetetlenek, ha a szociálpolitikai megoldások sikeresen pluralizálódnak.

Ma, amikor a gazdasági és politikai szabadságtól való megfosztottsággal egyszerre fordul szembe a társadalom jó része, gyakran összeesúszik a szabadság e kettős tartalma: a piac és a politikai szabadság szinonimaként jelennek meg. Érdemes emlékeztetni arra a Hilscher által felelevenített, a múlt század végén már világosan megfogalmazott gondolatra, hogy „a politikai életben érvényesülő demokrácia szöges ellentétben áll a tőkének a gazdasági életben érvényesülő despotizmusával”, s hogy „a politikai demokrácia csak a gazdasági demokráciával való kiegészülésben válik teljessé”. (1938.) Hilscher nem határolja el magát az általa igen jól ismert szociáldemokrata szerzők-

től (Karl Rennertől, Eduard Heimantól stb.), akik a gazdasági demokrácia gondolatát részleteiben kidolgozták. Ő maga azonban „a gazdasági demokráciának közelebbi és a szocialista rendszeren innen is elérhető lehetőségeivel” foglalkozik. A szociális érdeket szerinte a gazdasági demokrácia *önigazgató* intézményei, a tőkések és munkások együttműködése, érdekegyeztetése, a vállalati öngazgatás, illetve az osztályadalmi szintű korporatív egyezkedések az adott (tőkés) feltételek mellett is képesek lehetnek a gazdaságban érvényesíteni.

Ma Magyarországon objektíve forradalom van — ha reményünk szerint elkerülhető is az, hogy véres forradalom legyen. A múlttal szembefordulás így is egyidejűleg kell, hogy tisztító, és hogy pusztító legyen. Magyarország azonban már túl sokszor élte át a tisztító és pusztító szenvedélyek elszabadulását, amikor a múlt bűneivel való szembefordulás a valóságos értékeket sem kímélte. Ez nemcsak súlyos károkat okozott mindig, de új, súlyos feszültségek magját is elhintette.

Ezt a csapdát jó lenne ma elkerülni. Hilscher Rezső gondolatainak felélesztése talán segíthet eligazodni abban, hogy mit jelenthet a forradalmi váltás a társadalom- és szociálpolitikában. Az önkényes és központosító hatalom eszköztára helyébe a politikai és gazdasági demokrácia eszközeinek kellene lépniök. Szükség van az egyéni bajokra érzékeny közösségi szociális hálózatra. Ám a társadalmi tagságot építő, biztonságot és emberi méltóságot szavatoló intézményeket nem lebontani, hanem kiteljesíteni kellene, a demokrácia, az alulról építkező önkormányzat révén. A múlt tanulságai nyomán ilyen lépések felelnének meg egy szervesen építkező, a gazdaságot és társadalmat humánusabbá tenni óhajtó európai fejlődésnek.

Források

Hilscher Rezső: Bevezetés a szociálpolitikába, 1928.

— A szociálpolitika útja, 1936.

— A tőke és a munka békéje, 1938.

Dr. Gayer Gyuláné

Találkozásom

Hilscher Rezső életművével

A hetvenes évek első felében történt. A Munkaügyi Minisztérium szociálpolitikai főosztályán dolgoztam akkor, s Kovács Judit újságíró egy interjút készített velem a szociálpolitika aktuális kérdéseiről. Ezt követően Kovács Judit egy olvasói levelet kapott Hilscher Rezsőnétől. A levél tartalma felkeltette az újságíró érdeklődését. Megkeresett engem, és javasolta, hogy közelebbről is ismerkedjünk meg a levélíróval. Szívesen beleegyeztem a javaslatba. Így került sor arra, hogy Kovács Judittal kettesben elmentünk Újpestre a Hilscher-házba. A személyes találkozás mind őt, mind engem rendkívül mélyen érintett. Hilscher Rezsőné, Piroska néni csodálatosan színes egyénisége és lányának Emőkének csendes szerénysége egyaránt nagyon megnyerő volt. A régi családi ház, a lakás légköre is hatással volt rám. A falakat modern festmények borították. Ezek történetét később ismertem meg. Hilscher Rezső a megélhetésükért küzdő nyomorgó fiatal festőktől vásárolta kevés pénzéből a képeket, hogy ily módon segítse őket.

Ismerkedésünkkor Piroska néni elmondta, hogy a velem készült interjút olvasva úgy érezte, akadnak olyanok, akik hasonló módon gondolkodnak, mint az ő férje gondolkodott. Ezért fogott tollat. Hosszú és tartalmas beszélgetésünk során sokat mesélt férjéről, Hilscher Rezsőről, akit én akkor ismertem meg személyes közelségben. Mint a beszélgetésből kitűnt, a család nem nagyon bízott abban, hogy Hilscher Rezső munkásságának aktuális mondanivalója lehet, hiszen az általa képviselt értékeket a hivatalos társadalom akkor nem sokra becsülte. Számomra azonban nyilvánvalóvá vált, hogy egy nagy életmű áll előttem felfedezetlenül.

Magammal vittem néhány könyvet és tanulmányt, melyeket szinte azonnal áttanulmányoztam. Ezek a művek igen nagy hatást gyakoroltak rám. Úgy éreztem, kulcsot találtam a jelen problémáinak megoldásához is, és csodálatba ejtett, hogy mindezt valaki már a húszas években ilyen pontosan meglátta. Írásainak szinte minden gondolatát igaznak éreztem, hiszen sok mindenben magam is hasonlóképpen gondolkodtam a szociálpolitikáról. Úgy véltem, művei helyes irányt mutatnak a további cselekvéshez. Ugyanakkor az a társadalmi valóság, mely körülvelt, ennek teljesen ellentmondott. A gyakorlatban még mindig az ötvenes évek életszínvonal-politikája működött. A Pártban, a Tervhivatalban egyaránt életszínvonalban gondolkodtak, szociálpolitikáról nem volt szó. Több, mint két évtizedig még a kifejezés sem fordult elő a hivatalos dokumentumokban és a sajtóban. A szociálpolitikát valamilyen szemérmesség alapján megölték. A statisztikai kiad-

ványokban, a tervező munkában, az értékelő jelentésekben sem lehetett ezzel a szóval találkozni. Az ötvenes évek gyakorlata szerint a szociálpolitikai célokat pl. úgy fogalmazták meg, hogy „juttatások a munkabéren felül”. Ez a szemlélet jórészt abból az előfeltevésből táplálkozott, hogy a szocializmusban nem kell a szegénységgel foglalkozni, mert az életszínvonal emelkedik. Ezért elegendő az életszínvonal emelkedését kimutatni. Az életszínvonal-politikába pedig minden beleérthető, az új üzemcsarnokok létesítésétől az útépítésig.

Amikor a hetvenes évek elején a Munkaügyi Minisztériumban mégiscsak létrejött egy szociálpolitikai főosztály, ez egyfajta szembenézést jelentett azzal, hogy az életszínvonal-politika nem oldja meg azokat a problémákat, amelyek a szociálpolitika körébe tartoznak. Ugyanakkor még erősen élt az ötvenes évek szemlélete.

A minisztériumban helyzetem lehetővé tette, hogy nagyrészt magam határozzam meg, a szociálpolitika mely kérdéseivel kívánok foglalkozni. Mindenekelőtt a családok problémáit tartottam elsődlegesen fontosnak. Korábban pályaválasztási tanácsadással foglalkoztam, s akkori munkám tapasztalatai is azt mutatták, hogy égetően szükség lenne valódi családpolitikára. E gondolat elfogadtatása azonban nem volt olyan egyszerű, mint azt talán ma gondolnánk. Kemény küzdelmembe került, míg sikerült álláspontom jogosultságát megvédenem.

a *Szociológiában* is megjelent. Az emlékülésen részt vett Hilscher Rezső megértetése sem volt könnyű. A szociálpolitika egyes részterületeivel kapcsolatban, mint pl. a társadalombiztosítás kérdése, kevesebb vita volt, az azonban már sokkal nehezebben volt elfogadható, hogy átfogó szociálpolitikára is szükség van.

A nehézségek ellenére sikerült felhatalmazást kapnom arra, hogy Hilscher Rezső szociálpolitikai munkásságának egy részét feldolgozzuk. Ehhez a munkához segítséget kértem az MTA Szociológiai Intézetétől, mivel saját munkám mellett nem jutott elegendő időm az anyag módszeres vizsgálatára. Így került sor arra, hogy több vállalkozó után Hegyesi Gábor ténylegesen foglalkozni kezdett Hilscher Rezső munkásságával. Ekkor mutattam őt be Pirocska néninek és Emőkének, akikkel azután ő is igen jó kapcsolatot alakított ki.

A hetvenes évek második felében a Munkaügyi Minisztériumban működött egy „Családpolitikai Fórum” nevű testület. Ebben a minisztériumok magas szintű képviselőin kívül különféle szakemberek is részt vettek. A Családpolitikai Fórum egyik ülésén került sor először Hilscher Rezső munkásságának szélesebb körű bemutatására. Erre a Hilscher emlékülésre készült Hegyesi Gábor tanulmánya, mely később a *Szociológiában* is megjelent. Az emlékülésen részt vett Hilscher Rezső felesége és leánya is. A háború utáni hivatalos magyar szociálpolitikában ekkor jelent meg először Hilscher Rezső munkássága.

A következő években a Hazafias Népfront Családgondozó Klubjában tartottunk több megemlékezést Hilscher Rezsőről. A Családgondozó Klub 1979-ben jött létre. Minisztériumi munkám során azt tapasztaltam, hogy a családokkal való foglalkozás országosan koordinálatlan, hiányzik az egységes szemlélet, az összehangolt tevékenység. Az elkülönült szakmai területek egymástól elszigetelten végzik munkájukat. A szakemberek a problémákkal már csak akkor találkoznak, mikor a bajok súlyosak, s ilyenkor nagyon nehéz segíteni. Az esetek jelentős részében korábban nyújtott segítséggel megelőzhető lenne a

súlyosabb probléma kialakulása. E felismerés vezetett arra, hogy 1979-ben összehívtuk a családdal foglalkozó négy minisztérium, a művelődésügyi, az egészségügyi, az igazságügyi és a munkaügyi tárca szakembereit egy tanácskozásra. A találkozó azt bizonyította, hogy a résztvevőket nagyon érdeklik egymás problémái, s igénylik egymás ismereteit, kíváncsiak mások tapasztalataira. Az itt megnyilvánult igényből született a Családgondozó Klub, amelynek védnökségét a Hazafias Népfront vállalta. A Klub egy évtizeden át működött, egészen a Szociális Munkások Magyarországi Egyesületének létrejöttéig.

A Családgondozó Klub összejöveteleire a családdal foglalkozó szakemberek széles köre járt el. Nemcsak a szűkebb értelemben vett szociális munkások, hanem orvosok, jogászok, gyógypedagógusok, pszichológusok, védőnők stb. A szociálpolitika szinte valamennyi intézményéből voltak itt szakemberek. A felkért előadók — egyes szakterületek legkiválóbb hazai képviselői — teljesen ingyen vállalták, hogy előadásokat tartanak. (A Klub mindvégig semmiféle pénzeszközzel nem rendelkezett.) Az évek során sok külföldi szakember is ellátogatott rendezvényeinkre. A Családgondozó Klub keretében először 1980-ban emlékeztünk meg Hilscher Rezsőről, születésének 90. évfordulóján. Ezt később több más megemlékezés követte, például 1982-ben, halálának 25. évfordulóján, majd azt követően is.

Örülök, hogy Hilscher Rezső személye és munkássága az évek során szakmai körökben mind ismertebb lett, s örülök, hogy ezért valamit én is tehettem. Hilscher Rezső nevét ma már egy komoly szakmai egyesület viseli, munkásságának ápolása már nem ütközik nagyobb akadályba. Úgy tűnik, végre megkapja az őt megillető helyet a magyar szellemi életben. Kívánom, hogy gondolataiból és tiszta emberségéből mások is meríthessenek annyi, amennyivel az én munkámat és életemet gazdagította a vele való találkozás.

Hegyesi Gábor

Egy szociálpolitikus életműve

(Dr. Hilscher Rezső: 1890—1957)

Száz éve született, ötven éve került, még életében, igazságtalanul, a történelmi sülylesztőbe, és alig tíz éve fedezhettük fel újra egyesületünk névadóját, dr. Hilscher Rezsőt. A magyar társadalom változásai teszik, hogy ma nemcsak mint a két világháború közötti időszak fontos szociálpolitikusát tiszteljük, hanem válaszokat is találunk írásai-ban mai szociálpolitikai kérdésekre. Tapasztaljuk, hogy az összeroppanó gazdasági és krízisbe került szociálpolitikai rendszerek egyre kevésbé képesek megelőzni a társadalom tömeges elszegényedését, elnyomorodását, a társadalmi egyenlőtlenségek óriásira növekedését. Ez a helyzet csak növeli a szociálpolitikával foglalkozók felelősségét, mert az új helyzetben új módon vetődik fel a gazdasági hatékonyság és a szociális biztonság érdekkonfliktusa.

Hilscher Rezső életműve múltba tekintő, jövőt alakító szociálpolitikai tevékenysége és gyakorlati munkássága miatt hirtelen ismét modernné vált.

Élete során a szociálpolitika három fontos fejlődési lépcsőjét járta meg: első a karitatív és stigmatizáló jegyeket egyaránt magán hordó *szegénygondozás*, majd ezt meghaladandó jutott el az intézményes keretek között szervezett gondozói formáig, az úgynevezett *settlement*ig, de főművében az *állami szociálpolitika* kiépítését tartja a szociális problémák megoldása elengedhetetlen feltételének — a másik két forma megléte mellett (nem a szegénygondozás, de a karitatív, önkéntes szociális tevékenység fenntartása mellett áll). Élete során volt családokhoz kijáró szociális gondozó, szociálpolitikai szakfolyóirat szerkesztője, képviselő, a szociálpolitika tanára, jogász, társadalomstatistikus, szociológus, szociálpolitikusok szervezetének titkára — végigjárva ezzel a szociálpolitika gyakorlatának és elméletének, ismeretterjesztésének, oktatásának, szervezésének és jogalkotásának terepeit.

Sokszínű életpályáját Újpesten kezdte. Indulására nagy hatással volt családjának erdélyi származású anyai ága. A családban több református lelkész volt, akik hatására papnak készült. Úgy látta azonban, vannak pályák, foglalkozások, hivatások, amelyeken „egyház nélküli pap”-ként, egyházi kötöttségektől mentesen, mégis emberközeli munkát végezhet, mint pl. az orvosé, a tanáré, a közhivatalnoké. Miután teológia helyett jogi egyetemet végez, az utóbbi pályán indul el 1912-ben. Az újpesti Városházán közigazgatási gyakornok, s élesszemű megfigyelője az ott történeteknek. Később jegyző lesz; majd a hamarosan kitörő világháborúba bevonuló közigazgatási tanácsost helyettesíti. Emellett vezetője lesz egy szociális indíttatású segélyegyletnek, a „Pol-

gári Segítő Bizottság"-nak. Ezek mind olyan megbízatások, amelyekben közvetlenül találkozunk az emberek gondjaival, s bizonyos hatalma is van orvosolni azokat.

Tevékenységet áthatja a szó és a tett, az elmélet és a gyakorlat egysége, s a már említett készsége a múlt eredményeinek szerves továbbfejlesztésére.

Az 1912 utáni évek a szegénység elleni gyakorlati és elméleti-publicisztikai harc jegyében telnek el. Első megjelenő írásai a kor legaktuálisabb szociális kérdéseivel, a szegényüggyel és a gyermekvédelemmel foglalkoztak. 1917-ben saját költségén *Szegényügy* címmel havi folyóiratot indít. Ennek szelleme már az 1912. évben megjelent egyik első cikkében is felismerhető. Címe: Fejezetek a magyar szegényügyhöz. A 22 éves jogászhallgató így fejezi be írását (melyet egyébként a Közigazgatási Közlöny jelentetett meg): „Ha eme zúrvaros állapotnak (a közsegélyezésről van szó — H. G.) egyedül az érdekelt hatóságok innák meg a levét, egyetlen betűt sem vesztegetnének rá, hiszen nagyobbbrészt ők is okai mindennek. De szegényügyi dolgokban főként a legszegényebb elemek jelentkeznek, akik sem tudással nem bírnak, hogy a bürokratikus formák között finom distinkciókkal eligazodni tudjanak, sem anyagi erejük nem engedi meg, hogy ügyeik vezetését olyanokra bizzák, akik a hivatali eljárás ágas-bogas útvesztőiben biztos lépésekkel tudnak haladni, sőt akikre nézve a lét vagy nemlét kérdése ügyüknek gyors befejezése, miért is arra kellene törekedni, hogy a szegényügyek adminisztrációja minél kevésbé komplikált és így — hatásköri kérdések mindenkorra való kikapcsolásával — gyors is legyen, mert csak egyszerűség és gyorsaság mellett képes feladatainak igazán megfelelni.”¹

A már említett *Szegényügy*nek öt, az ugyancsak általa kiadott *Szegényügyi Közlemények*nek pedig csak egy száma jelent meg. Nem volt több pénze, hogy 1917—18-ban saját erejéből a lapot fenntartsa. Ezekben a kiadványokban azonban nagyon fontos tételeket fogalmazott meg, nevezetesen: a) a szegényügy feladata, hogy felkarolja azokat az egyéneket, kiken a szociálpolitika nem segített; b) a szegényügyet mindinkább háttérbe kell szorítania az állami szociálpolitikának; c) a családvédelmet helyezi mindenhol előtérbe, ahol látszólag csupán egyéni problémák tűnnek fel: anya- és csecsemővédelem, fiatalkorúak ügyei, gyermekvédelem, lakásügy. Nem önmagában, hanem összefüggéseiben látja a problémákat: a megoldást nem egyszeri segélytől, nem jótékonykodástól, hanem az újratermelődés megakadályozásától reméli. Ennek letétmenyese pedig az állam. „Teljes állami központosítás nélkül az eredménytelenség kockázata fenyegetne. Ezen nem azt kell azonban érteni, hogy a társadalom közreműködése kizárandó teljesen, hanem azt, hogy csak az igazi hivatottak munkája lehet a feladatoknak céltudatos előbbrevívója.”²

Felismerései messze meghaladták a klasszikus szegényügyi szemléletet, így csatlakozása az azokban az években megindult magyarországi settlement mozgalomhoz teljesen érthető — amihez szerencsés véletlen is segítette, minthogy a mozgalom éppen Újpesten talált otthonra. A „véletlen” csak Hilscher Rezső szempontjából értendő — a telepítés nem volt teljesen véletlenszerű. Újpest ebben az időben az egyik leggyorsabban fejlődő, kapitalizálódó magyar község, nagyfokú szociális feszültségekkel terhesen. Kusza, néhol botrányos társadalmi

légköréről, panamáiról, ellenük folytatott harcáról érdekes önéletrajzi regényt írt, *Vitéz László* címen. A kézirat 1930 óta fiókban hever. (Több száz verssel együtt.) Külön irodalmi érdekességet kölcsönöz a kéziratnak, hogy motívumai, egyes eseményei és főként erkölcsi indulatossága nagyon rokon Babits Mihálynak ugyancsak Újpestről szóló, 1916-tól részletekben megjelenő regényével, a *Kártyavárral*. Családi hagyomány szerint Hilscher Rezső adatokkal járult hozzá a regényhez. Ez abból a szempontból teljes mértékben hihető, hogy mint városházi gyakornoknak, épp elég tapasztalata és belelátása volt a község vezetőinek életébe. De honnan ismerte Babitsot? Amikor ugyanis a költő 1920-ban Újpesten tanított, ő még csak jogegyetemi hallgató volt. Babits Mihály tanítványai között volt azonban egy bizonyos Mády Gyula, akit egyik fő informátorának jelöl meg Éder Zoltán Babits Mihályról szóló tanulmányában. Mády Gyula pedig nem más, mint Hilscher Rezső unokaöccse.³

A szociális felemelkedésért indított mozgalom légköre, puritán erkölcsössége és polgári humanizmusa is vonzó lehetett Hilscher Rezső számára — ilyen kép bontakozik ki ugyanis róla a család és volt munkatársainak visszaemlékezéseiből is.

A magyarországi settlement mozgalom kialakulására és férje csatlakozására Dálnoki Piroska, a tudós művész-özvegye így emlékezik vissza:⁴

„Ifjabb Erődi-Harrach Béla — a kor jelentős társadalmi szervezője és szociálpolitikusa — angliai tanulmányútja során a nálunk szinte teljesen ismeretlen settlement mozgalmat tanulmányozta. (Csak Kolozsvárott működött egy kísérleti settlement, 1905 óta, az Erdélyi Múzeum Egyesület Jog- és Társadalomtudományi szakosztálya szervezésében. — H. G.) A settlement egy olyan intézménye az angol közgazdasági egyetemnek, amely felöleli a munkások életével járó problémákat. A settlementben dolgozó előadók az egyetem utolsó éves kiváló, de szegény hallgatói, akik munkájukért cserébe a settlement épületében teljes ellátásban részesülnek. Az egyes osztályok élén egy-egy szaktanár vezeti és irányítja a munkát. Erődi ezt akarta itthon megteremteni. Nagy érdeme, hogy ez sikerült is. Gróf Károlyi László, akinek valamikor egész Újpest területe a birtokához tartozott, négy utcára szóló hatalmas területet adományozott erre a célra. Erődi egy mecénás társaságot toborzott össze csupa nagyvonalú és befolyásos személyiségekből. Ezek segítségével sikerült megteremteni az első magyar settlementet 1912-ben, Főiskolai Szociális Telep néven, „Kötelesség, felelősség, igazság” mottóval a címerében. Az intézet Újpesten, az akkori egyik legnagyobb ipartelep, a Pamutgyár szomszédságában épült fel. Tágas, modern, kétemeletes, alagsoros épület az Erkel utca és Klauzál utca sarkán.” (Ma nővérszálló. — H. G.)

A Főiskolai Szociális Telep, illetve később a Közgazdasági Egyetem Szociálpolitikai Intézetének felépítését és tevékenységének rövid ismertetését ifj. Erődi-Harrach Béla előszavának idevágó részei alapján ismerhetjük meg: „A Főiskolai Szociális Telep keretében szervezett szociális mozgalom vezetését a következő három szempont vezette: 1. Tudományos és gyakorlati alapon végzett szociálpolitikusok nevelése, 2. az Intézetben megszervezett szociális mozgalom objektív szellemének biztosítása, 3. fejlődésének hozzákapcsolása a tudomány fejlődéséhez.”

Feladata: I. A settlement-gondolat jegyében a következő szociális tevékenységi ágakat és tevékenységeket szervezte meg: A) A népművelési osztályban: állami óvoda napközi otthonnal, tanonckör, legénykör, leánykör, cserkészlet, munkáskör, anyák köre, ismeretterjesztő előadások, néphangversenyek, tanfolyamok, szemináriumok, kísérleti és technológiai munkáslaboratórium, népkönyvtár és munkásolvasó, munkásszórakoztatás, munkássport. B) Népegészségügyi osztályban: tüdőbeteggondozó és rendelő, bőr- és nemibeteggondozó rendelő, házasság előtti tanácsadás, orr-torok-gége- és fülgyógyászati rendelő, mint konzultatív szerv, röntgenlaboratórium, bakteriológiai laboratórium, élelmiszer- és vegyvizsgáló állomás a helyes néptáplálkozás előmozdítására, egészségügyi programpropaganda. C) Népvédelmi osztályban: néphivatal, családi patronázs, gyermek- és fiatalkorúak patronázsa, tanonc- és munkásselhelyező iroda, pszichotechnikai laboratórium és pályaválasztási tanácsadó. II. Kiadványokban ismertetni a szociális tevékenység során összegyűlt tényeket és új felismeréseket. III. „Az előbbi két fő tevékenységi ág alapján a társadalom egészének nevelése érdekében kifejti azoknak az új nevelési törekvéseknek alapelveit, amelyeknek érvényesítése a közművelődésügy egész szervezésében immár szükségessé vált, az elemi népoktatás, egyetemek és főiskolák, az iskolán kívüli népoktatás, a sajtó és közvéleményben.” IV. Szociális munkások nevelése és képzése.⁵

Az Intézet munkáját Csizmadia Andor művének 132–133. oldalán így jellemzi: az osztályok „belső szakügyeit az osztályok tanácsában vitatták meg. Kormányzását nyolc tagból álló igazgatósága, elnöke és igazgatója intézték. Az igazgatóságban a Közgazdasági Egyetem fakultásai egy-egy taggal képviseltették magukat. Az intézmény vagyoni eszközei az állami költségvetésben megállapított évi rendes hozzájárulásból, alapítványokból, adományokból, pártoló tagdíjakból és segélyekből állott... Kiemelték, szemben az életnélküli szervezetekkel, a személyi kapcsolatokat, mint elsődlegességet.”⁶

Ez jellemezte Hilscher Rezső munkáját is, akinek nagy szerepe lesz a magyar settlement mozgalom kialakításában — s a mozgalom döntő hatást gyakorol szociálpolitikáról vallott nézeteinek és gyakorlati tevékenységének alakulására. „Erődi a Néphivatal megszervezésére hívta meg Hilscher Rezsőt, aki később az egész intézet adjunktusa lett. (Ilyen minőségben a népvédelmi és népművelési osztályt vezette 1920-tól — H. G.) Erődi jól választott, amikor Hilscher Rezsőt hívta meg. Őt már ismerték az újpesti munkások, nemcsak ismerték, szerettk is. Bizalommal jöttek hozzá, „a mi Apostolunk”, mondták róla. Hamar híre ment Újpesten a Néphivatalnak, és mivel a munkások elfoglaltsága miatt csak késő délután dolgozhatott a hivatalban, bizony mindig éjfél után ért onnan haza. Mikor az Erkel utcai épületet visszakapták (a háború alatt hadikórház volt), és a munka már megindult, a Löwy utcai Néphivatal révén (amely egy faskamrában működött) jó híre volt a Szociális Telepnek és a munkások bizalommal jöttek tanfolyamokra, előadásokra, könyvtárba, sporttelepre, tanonckörbe és a népbetegségek (TBC és nemi betegségek) gyógykezelésére. Ennek a settlementnek nagy része volt abban, hogy az újpesti munkások művelődési lehetőséghez jutottak.”⁴ A Néphivatal szolgáltatásai mellett a Népművelési osztály kulturális ismeretterjesztő tanfolyamai voltak a legsikeresebbek. Minden csütörtökön tartottak előadásokat,

amelyeken 1928-ban pl. összesen 28 ezren vettek részt. Keddenként viszont a Népegészségügyi osztály tartott egészségügyi ismeretterjesztő előadást. A hallgatók 42%-a ipari munkás volt. Ugyancsak sokan jártak a Népkönyvtárba, valamint a nagyon olcsó vasárnapi matinéra. (Részletesebben lásd 5.)

A csütörtöki előadáson megjelentek a kor haladó gondolkodású, a szociális mozgalommal szimpatizáló tudósai és művészei. Erre a munkára emlékszik vissza Fábián Dániel:⁷ „1926 februárjában ismertem meg Szabó Lőrincet... Én a kulturális osztály tagjaként (a Szociálpolitikai Intézet keretében — H. G.) irodalmi matinék rendezését kezdeményeztem. Célunk az volt, hogy az akkori legnagyobb írókat és művészeket vigyük ki a munkások közé. Megjelent pódiumunkon Kosztolányi Dezső, Zilahy Lajos, és Móricz Zsigmond képviselőként Móricz Virág. Azután a fiatalokra is sor került. Elsősorban Kodolányi Jánosra és Szabó Lőrincire gondoltunk. A matiné szépen sikerült. Nagy számban jelentek meg munkások is. Hiszen ők jól ismerték a fiatal írók nevét, számon tartották és meleg szeretettel vették körül őket.”

Tevékenységük — és talán leginkább Hilscher Rezsőé — gyakran ütközött a társadalmi környezet ellenállásába. Így emlékszik például vissza előbb idézett cikkében Fábián Dániel: „Abban az időben a Szociálpolitikai Intézet munkatársa voltam, amely intézet célul tűzte ki a munkásság helyzetének megismerését és megjavítását. Az egész mozgalom az angol settlement intézmény sugallatára és utánzására épült fel. Hilscher Rezső, a nemrég elhunyt szociálpolitikus vezette. Ő azok közül a kevesek közül került ki, akik komolyan vették a szociálpolitikát és hittek abban, hogy a kapitalizmus embertelenségét hatékonyan ellensúlyozzák vele. Jutalma a teljes meg nem értés volt. Az akkori hivatalos körök «titkos kommunistát» gyanítottak benne. A baloldal pedig «tolsztojánusnak» csúfolta.” Egy korabeli újságcikkből pedig megtudhatjuk, hogyan támadta meg Hilscher Rezsőt 1932-ben az újpesti polgármester. Így ír ezután a „Hogyan lett egy szegényemberből virilista? (Válasz a polgármester durva támadására)”⁸ című cikkében. (A bevezetőt minden bizonnyal a főszerkesztő írta):

„A legutóbbi városi közgyűlésen dr. Semsey Aladár polgármester saját elnöki védelme alatt szokatlan durva támadást intézett dr. Hilscher Rezső városi képviselő, a szociálpolitika kiváló művelője ellen. A polgármester azzal vádolta dr. Hilscher Rezsőt, hogy felszólalásaiban személyes gyűlölködés vezet és nincsen meg benne komoly segíteni akarás. Magunk részéről főleg az ellen a modor ellen emeljük fel tiltakozó szavunkat, amellyel a polgármester az elnöki széket használta fel személyes támadására. Dr. Hilscher Rezső, miután a polgármester nem adta meg a szót, hogy támadására a képviselőtestületben válaszoljon, az alábbi nyilatkozatban utasítja vissza dr. Semsey Aladár támadását: «Tekintetes Képviselő Testület! Azt mondtam az inség-költségvetésről, hogy befejezett tény elé állítja a képviselőtestületet, mert most, november közepén, nagyképűség volna a mostani télre újabb munkaprogramot készíteni a nyomor elleni küzdelemhez. A város vezetését mulasztás terheli, hogy idejében nem tárgyalhatta meg a képviselő testülettel a munkanélküliség következményeinek az enyhítésére alkalmas teendőket és a költségvetés olyan rossz, hogy annak érdemi tárgyalásába belemenni nem érdemes.

Az én kritikám, amely a város vezetését illette, jogos és igazságos, és érette vállalkoz minden felelősséget. Még a nyár végén számos képviselőtestületi tag kérte a polgármester urat, hogy a munkanélküliség elleni küzdelem teendőinek megbeszélésére a jövő évi költségvetés tárgyalása előtt hívja össze a közgyűlést, hogy a tárgyalások eredménye alapján a költségvetésbe beállíthatók legyenek azok a tételek, amelyek a munkanélküliek foglalkoztatására alkalmas városi szükség-munkák, továbbá a szociális védelem egyéb feladatainak anyagi fedezetét biztosítják. A közgyűlést akkor azonban e célra nem hívták össze, és ezért az 1933. évi költségvetés tárgyalására kitűzött közgyűlést az indítványoztam, hogy a képviselőtestület ne tárgyalja a költségvetést le, míg a munkanélküliség elleni küzdelem programját nem állapítottuk meg. Indítványom mellett szavazott a közgyűlés 16, ellene 15 tagja, s hogy indítványom mégsem ment keresztül, az csupán a város tisztviselő karának szavazatain múlt.

A városi költségvetést így keresztül erőszakolták. Fedezetet talált abban minden, ami egyéni szempontból pár embernek érdeke, de nem történt gondoskodás a munkanélküliek korszerű szociális védelmének biztosításáról. Ezt előre láttam, és ezért küzdöttem a rendes költségvetésnek a közgyűlés elé került formájában való megszavazása ellen. Ez nem csupán mint embernek, de mint szociálpolitikusnak is kötelességem volt és ugyanígy kötelességem volt a költségvetésről megállapítani mindazt, amit mondtam. Például az inség-költségvetés szükségleti részének II. címe első rovatán a következő mondat áll: 1000 egy családtagos család élelmiszerellátása á/3 pengő, 5 hónapon át = 15 000 pengő. Komolynak nevezhető az az inség-költségvetés, mely egy ember nyomorát havi 3 pengős élelmiszer-csomagokkal kívánja enyhíteni? Még akkor sem ingyenyhítés ez, ha ugyanezek a személyek megkapják még fejenként a napi 20 dkg lisztet és heti 2 kg burgonyát is.» (..)

1920-tól a szervezetileg megszilárdult, és az akkor létesített Közgazdasági Egyetemhez kapcsolódva most már Egyetemi Szociálpolitikai Intézetnek nevezett első magyar settlement egyik vezetője. Egyetemi adjunktus és intézeti tanár. Teljes erejével a szociális ügyek elméleti és gyakorlati kérdéseinek megoldásán dolgozik. Hadd idézzem ismét Dálnoki Piroskának visszaemlékező sorait a 30-as évekről: „Egyik legszebb munkája az angyalföldi nyomortelep elesettjeinek megsegítése. Angyalföld akkor Budapest legveszedelmesebb, legsötétebb része volt. Tulajdonképpen nem is tartozott még Budapesthez. Ez a nyomorúságos vidék összekötötte Budapestet az akkor még eléggé új településsel, Újpest községgel. Angyalföld lakói főleg munkások voltak. Sok homokbucka volt ezen a vad területen és az ezekbe vájt lakásokban a munkanélküliek laktak. Szerencsétlen, jövedelem nélküli családok, sok apró, ruhátlan, kiéhezett gyerekek. Ezen az állapoton szeretett volna Rezső enyhíteni. Csak enyhíteni, mert segíteni intézményesen kellett volna. Rezső rendszeresen járt ki ezekre a nyomortanyákra és az angyalföldiek is felkeresték tanácsért, segélyért vagy munkáért. Az Egyetemen, mint magántanár, az alkalmazott szociálpolitika előadója, megismertette hallgatóit az angyalföldi mérhetetlen nyomorúságos viszonyokkal.” Így az 1926. október 24–30-ig tartott közegészségügyi és társadalompolitikai országos értekezleten is, amelyet Vass József népjóléti és munkaügyi miniszter kezdemé-

nyezett, „Hilscher Rezső tanársegéd, a magyar szociálpolitika egyik széles kitekintésű tudományos munkása tett javaslatot a szegényügy — burzsoá körülmények közötti — lehető színvonalas rendezésére. A modern szociálpolitika — mondotta — megtalálta a védekezési módot: s ez a szociális biztosítás különböző ágainak teljes kiépítése.” (További részleteket lásd 6.)

1928-ban kiadja *Bevezetés a szociálpolitikába* című alapművét.

Sokirányú publicisztikai tevékenysége, tudományszervező tehetsége révén mindenhol megjelenik, ahol szociális kérdésekről van szó. „Addig agitált, amíg sikerült összetoborozni egy lelkes társaságot. Egy kimustrált vasúti vagonot kitoltattak a telepre. Ezt a vagonát alakították, kitakarították, kimeszelték úgy, hogy kétszer egy héten orvosi rendelést, jogi tanácsadást — néphivatalt —, egyszer pedig könyvtári napot tartottak benne. Az egyetemi hallgatók és kész orvosok rendelték, dolgoztak a vagonban és az őket támogatók, főként szociális munkát végző nők eljártak a családokhoz, a gyerekeket megfürdették, ha kellett ruhát vittek, s ha tudtak, munkát szereztek a munkanélkülieknek.”⁴ A családgondozás csiráit fedezhetjük fel ezekben a sorokban.

De diákoknak is tart előadást. Például Szegeden, a református diákok Bethlen Gábor Körében.⁵ Innen emelkedik ki hamarosan a radikálisabb élcsapat, a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma, amelynek tagjai pl. Buday György, Ortutay Gyula, Tolnai Gábor, Baróti Dezső, Erdei Ferenc, Hont Ferenc, Tomori Viola, Reitzer Béla stb. (Lásd erről pl. 10.) Szegeden a settlementről tart előadást és többek között ezeket mondja: „Az a közösség, amit nemzetnek nevezünk, magában foglalja a munkásságot is, és a nemzet, ha a munkásságot kizárják belőle, csonka lesz.” Majd beszélt a settlement által felállított intézményekről, mint pl. a Tanácsadó Iroda, ahol a panaszosok kérelmét orvosolják, a népkönyvtár, szeminárium, analfabéta tanfolyam, a bakteriológiai laboratórium, röntgen, pályaválasztási, házassági tanácsadás.

Nagyrészt Hilscher hatására a Bethlen Gábor Kör a következő ősszel Szegeden is felállította a settlement intézmény keretében a Néphivatalt, a Gyermekgondozót és a többi szerveket. Ezek kapcsolódtak a már létező agrár-settlement mozgalomhoz, amit Buday György vezetett. A mozgalom célja a tanya- és falukutatással egybekötött szociális segítség volt. Ezt Hilscher Rezső egy újabb kis cikkében támogatja.⁶

Írásaival felrázni és ismeretet terjeszteni akart egyszerre. Élete során sok cikket jelentetett meg fiataloknak szóló újságokban, folyóiratokban is. Érthető ez azért is, mivel a tanítás lett fő hivatása. 1930-tól a Közgazdaságtudományi Egyetemen tanít alkalmazott szociálpolitikát.

Tudományos és oktató munkásságát kiegészítette tudományszervezői tevékenysége. 1931-től a „Szociális haladás nemzetközi egyesülete” magyar szekciójának, a Magyar Társadalompolitikai Társaságnak titkára majd főtitkára és szerkesztője a társaság kiadványának, a *Szociális traktátusoknak*. Dr. Földes Béla megbízására (aki a Társaság elnöke volt) később a *Társadalompolitikai Füzeteket* is szerkeszti.

A 30-as évek végén a munkások felkérésére elnöke lett a Textilipari-, majd a Bányászati Szakmai Családpénztárnak. Ezeket az elismerést

jelző címeket is „illő alázattal” viselte. (Erre vonatkozólag ismeretes egy történet, amit feleségétől, illetve az intézet volt orvosaitól hallottam. Amikor 1928-ban József főherceg meglátogatta a telepet, fényképet készíttetett a munkatársak gyűrűjében állva. Erről a képről Hilscher Rezső hiányzik. Nem volt hajlandó lefényképezettni magát a magas vendég oldalán.)

Ugyanezt a magatartást fedezhetjük fel írásaiban is. A kor nagy kérdéseire — például a fasiszta gazdaságpolitika, a tőke és a munka harca, a kizsákmányolás, a munkanélküliség, a tervgazdálkodás szociálpolitikai vetületei — adott válaszai olyan tudós képét festik, aki tudja, hogy létezik osztályharc, hogy létezik kizsákmányolás, de konokul hiszi, hogy céltudatos reformokkal létrehozható egyfajta szociális állam, amelynek alkotmányát és erkölcsét is a szociális törvények irányítják. Mentés tudott maradni a szociális demagógiától (nem áll ezzel ellentétben, hogy a fasiszta államok egyes szociális eredményeit elismeri), az erőszaknak semmilyen formáját nem fogadta el. Ezért elméleti és gyakorlati tevékenységét is jól jellemzi, amit Csizmadia Andor ír⁶ a settlementről: „Az osztályharc elaltatására indult kísérlet”. Ez Hilscher Rezsőnél azonban azt jelentette, hogy az osztályharcnak kölcsönösen kell csökkennie. A settlement egy nagy, tevékeny és idealista kísérlet volt, amelynek közvetlen célja, ha nem is a társadalmi struktúra gyökeres átalakítása volt, azt mégis szolgálta, hogy a struktúra változzék, s egy „szociális állam” jöjjön létre. Különösen értékesnek kell tartanunk ezt akkor, amikor a munkásság önvédelmi mozgalmai nagyon szárnyaszegettek voltak, mozgásterük még kisebb volt. A cél a settlementben nem pusztán a „rekreáció” volt, (amint azt Vitányi Iván — a mai helyzetre talán jogosan — megjegyzi, ld. 11.), hanem pedagógiai és szociálpedagógiai eszközök segítségével, sokféle közösségi tevékenységgel öntudatos, vitázni is tudó emberek képzése, akik korszerűen, vagyis szociálisan és művelten gondolkodnak. S ha nem becsüljük túl a settlement lehetőségeit, hanem egy intézménynek-mozgalomnak tekintjük azok közül, amelyek alakítják-nevelik az embert és a társadalmat, ez a tevékenység nem is kevés.

A háború előtti korszak évei rendkívül nehéz, feszült társadalmi légkörben telnek el. A fasizmus az erőt dicsőíti, s hamarosan használja is. Ezért elismeréssel kell adóznunk azoknak a felkészült, tisztességes és bátor reformereknek is, akik ebben az időszakban a társadalmi válság megoldásának talán idealista módon történő, de olyan formájáért tevékenykedtek, amely a gyengébbeket, a rosszabb helyzetben lévőket védi és támogatja. (Nem is beszélve arról, hogy a radikális kritika nem nagyon kapott hivatalos megjelenési fórumot.)

A háború alatt egyébként éppen a szociális magatartás volt a legnagyobb hiánycikk. 1944 szörnyű napjaiban, amikor majdnem 17 000 újpesti zsidót deportáltak, ő természetesen mentette azokat, akiket tudott. Élelmet, életmentő iratokat, orvost és búvóhelyet szerez. Az Intézet légópincéje végül az a hely, ahol a háború végét megéri. A Szociálpolitikai Intézet orvosaival együtt azonnal megindítják a munkát. Az épen maradt orvosi berendezések, szobák nyitva állnak a sebesültek előtt. De az Intézetet egy idő után leszerelik, a tudógondozó berendezéseket elszállítják. Az Intézet maga még 1949-ig működik, amikor központi határozat nyomán feloszlatják. (1928/1948. sz. Kor-

mányrendelettel.) Dr. Kun Miklós, az utolsó megbízott igazgató csak annyi magyarázatot kap, hogy a „szocializmusban nem lesznek szociális problémák, ezért nincs szükség tovább az Intézetre”.

Hilscher Rezső ekkor már másutt dolgozik. A felszabadulás utáni rövid periódusban természetesen önkéntesen tevékenykedik az intézeti munkában, a fő teher azonban már az itteni orvosok, dr. Willax Ernő, dr. Vass László, dr. Grófcsik Rezső és mások vállán nyugszik. Hilscher Rezső 1944-től a miskoci Jogi Akadémián nyilvános rendes tanár, 1949-től pedig Pécsen a Közigazgatási, pénzügyi és jogi tanszéken előadó. Bár az 1945-ös igazolás a legjobbakat állítja róla: „Mindig szemben állt a reakcióval, s ez a ténykedése volt az, ami pályáján való jobb előrehaladásában megakadályozta”¹² — az „ötvenes évek szűk levegője” őt is elhallgattatja. A korábban oly termékeny tudós utolsó írása 1947-ben jelenik meg. Ebben leírt gondolatából idézünk végül, remélve, hogy aktuálissá vált elképzelései, tudományos és gyakorlati szociálpolitikai életműve ismét élővé, a mindennapok ismeretanyagává válnak.

A kommunális szociálpolitika általában a különböző államokban az elkövetkezendő időkben fog igazán kibontakozni. A szociális biztonság megteremtésének gondolata mindenütt új alapokon felépített, a felmerülő problémák minden kis részletére kiterjeszthető szociálpolitikai rendszer sürgős megalkotását követeli meg. Ebből pedig logikusan következik, hogy a nagy, általános elveket érvényesítő állami szociálpolitika mellett a különleges adottságokból, helyi viszonyokból származó, különleges szükségletekhez alkalmazkodó kommunális szociálpolitikára fokozott szerep fog vární.¹³ Azóta eltelt 30 év, és bár a jövődőlés aktuálisabb, mint valaha, a megvalósulás azonban még várat magára. Nagyon színesen és érzékletesen valami hasonlót ír Hankiss Elemér „Felemás világ!” című cikkében.¹⁴

„A szociális viselkedéskultúra: Szemben gazdasági fejlettségünkhöz képest viszonylag fejlett szociálpolitikai intézményrendszerünkkel, szociális viselkedéskultúránk kifejezetten alacsonyszintű, elmaradt... Néhány alapvető külső tényező ilyenné formált minket. Közük... az a körülmény, hogy központosítottuk, államosítottuk, majd egyre inkább névtelenül automatikusan és szinte észrevétlenül működő gépezetté tettük a szociálpolitikai teendők ellátását. S ezzel az emberek és közösségek tevékenységének és felelősségtudatának köréből kivettük a szociális kérdések csaknem teljes együttesét... E folyamatot még nálunk tovább erősítette a «jótékonyság elleni kampány», és másfelől az a szociálpolitikai intézményekben kialakult hamis, monopolista és államigazgatási öntudat, hogy egyedül ők hivatottak és ők képesek a kérdések megoldására, s hogy minden öntevékeny közösségi megmozdulás zavart kelthet és akadályozza az ő munkájukat... A jelenleginél sokszorta több emberi közösségi felelősségvállalásra, önkéntes kezdeményezésre, aktivitásra volna szükség.”

Igaza van Hankiss Elemérnek, amikor írása szelleméből következőleg — véleményem szerint — azt mondja, hogy illúziónak bizonyult azt gondolni, hogy a szociálpolitikai intézmények létrehozásával (amelyeket egy redisztributív mechanizmus tart fenn), s a szocialista társadalmi fordulattal a szociális problémák maguktól megszűnnek. Sőt, egy sajátos, új gond is megjelent, a pro-szociális viselkedés hiánya, amit

erősít a szociálpolitikai intézményektől való függés, kiszolgáltatottság. (Nem egymásra, hanem az intézményekre figyelünk.)

Azt pedig nap mint nap tapasztaljuk, hogy magának a szociálpolitikai rendszernek a fejlettsége valójában csak nagyon „viszonylagos”. Az utóbbi évek vitái, hivatalos jelentései és tudományos javaslatai az orvosellátásról, az óvodai, bölcsődei férőhelyek szűkösségéről, a nyugdíjrendszerről, a megváltozott munkaképességűek intézményes foglalkoztatásáról, a ges-en lévő anyák helyzetéről, a mentális betegségek megoldatlan intézményes gyógyítási formáiról, a lakáshiányról stb. ... mind-mind arra mutatnak, hogy nagy az eltérés a szükségletek és a szociálpolitikai intézményrendszer által biztosított lehetőségek között, mind a mennyiséget, mind a minőséget, mind pedig az elosztás rendszerét tekintve.

Ugyanakkor — s ezt Hilscher Rezsőtől (is) tudjuk: a szociális problémákat csak jótékonykodással, pusztán karitatív úton megoldani nem lehet. Meg kell tehát keresnünk, ki kell kísérleteznünk, vagy/és át kell máshonnan vennünk azokat a formákat, amelyekben továbbfejlődik az állami, vállalati, társadalmi és tanácsai szociálpolitikai rendszer (erre vonatkozó néhány elvi javaslatot lásd 15., illetve a szociálpolitikának a társadalompolitika irányában történő továbbfejllesztésére) másrészt azokat az intézménytípusokat, amelyek — a hajdani settlementekhez hasonlóan, de a mai igényeknek megfelelően — szintetizálni képesek a kommunális szociálpolitika keretében adódó szociális munkákat, a különböző szociális mozgalmakat, s ezáltal integrálni tudják a köztünk mégiscsak élő hilschereket.

Jegyzetek

1. Dr. Hilscher Rezső: Fejezetek a magyar szegényügyhöz — *Közigazgatási közlöny*, 1912.
2. Dr. Hilscher Rezső: Megjegyzések a családvédelem kérdéséhez — *Szegényügyi Közlemények* 1916/1.
3. Eder Zoltán: Ötven éve tanított Újpesten Babits Mihály. — Bp. 1962. „Budapest IV. ker. Könyves Kálmán Általános Gimnázium (Újpest) Evkönyve”
4. Mostani és későbbi visszaemlékezéseit dr. Hilscher Rezsőné sz. Dálnoki Piroska: „En és Ő” című, kéziratban levő regényéből idézem.
5. Lásd Szociálpolitikai Evkönyv, Egyetemi Nyomda, Bp. 1929. és az Országos Szociálpolitikai Intézet Alapító levele 1932. Az intézet kiadása.
6. Csizmadia Andor: A szociális gondoskodás változásai Magyarországon. MTA AJIK, Bp., 1977.
7. Fábián Dániel: József Attila és Szabó Lőrinc, *Vigilia*, 1977/11.
8. *Igaz szó*, Újpesti újság, 1932/16.
9. Dr. Hilscher Rezső: A szegedi tanya problémái, Kritika Buday György írásáról. *Ifjúsági Vezető* 1931.; A Főiskolai Szociális Telep tevékenysége és a settlement munka módszere, Bethlen Gábor Kör Kiadványai, Szeged, 1929.; Csaplár Ferenc: A szegedi Fialatok Művészeti Kollégiuma. — Akadémiai Kiadó, Bp. 1967.; Huszár Tibor: Történelem és szociológia. — Magvető, Bp. 1979.
10. Hegyi Béla: A dialógus sodrában. — Interjú Ortutay Gyulával. Magvető, Bp. 1978.; A valóság vonzásában. (Szerk.: Gondos Ernő) Szépirodalmi Kiadó, Bp. 1963.
11. Vitányi Iván: A kreativitás és jelentősége. *Valóság*, 1979/10.
12. Kis Rolland államtitkár 1945-ből származó igazoló levelének részlete. Családi közlés.
13. Dr. Hilscher Rezső: A kommunális szociálpolitika. *Városi Szemle* 1947. 23. évf. 26. old.
14. Hankiss Elemér: Felemás világ! *Valóság* 1979/6.
15. Garzó Lilla—Ladányi János: Jelentés az Egyesült Izzó, a Ganz Mávag és a Csepel Vas- és Fémművek félkészház akciójáról. MKKE — Sokszorosítás. Bp. 1973.

A Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület Alapszabálya

Általános rendelkezések

1. §.

1. Az egyesület megnevezése: Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület (továbbiakban egyesület).

2. Székhelye: Budapest, Levélcíme: I., Szentháromság tér 6. 1014

2. §.

Az egyesület jogi személy.

Az egyesület jellege, célja és tevékenysége

3. §.

Az egyesület a szociálpolitika elméleti, valamint gyakorlati kérdései iránt érdeklődő szakemberek társadalmi egyesülése. Célja a szociálpolitika fejlődésének előmozdítása, a szociálpolitikai ismeretek széles körben történő terjesztése és a különböző országok szakemberei együttműködéséhez való hozzájárulás; társadalmi indíttatású szociálpolitikai kezdeményezések cselekvő támogatása; valamint a szociálpolitika progresszív hagyományainak, ezen belül Hilscher Rezső szellemi hagyatékának ápolása.

4. §.

Az egyesület céljainak megvalósítása érdekében

a) előadások, konzultációk, kerekasztal-beszélgetések, konferenciák, vándorgyűlések és tanfolyamok szervezésével és rendezésével biztosítja mind az egyesületi tagok, mind más érdeklődők számára a továbbképzés, önképzés és szakmai tapasztalatcserék lehetőségét;

b) könyvek, dokumentumgyűjtemények kiadását kezdeményezi, illetve közreműködik ilyen kiadványok megjelentetésében, valamint szorgalmazza hazai és külföldi szociálpolitikai publikációk megjelentetését;

c) kapcsolatot tart fenn hasonló rendeltetésű nemzetközi szervezetekkel és külföldi társaságokkal;

d) előadások, konzultációk, tanfolyamok tartására külföldi elméleti és gyakorlati szakembereket hív meg;

e) ellátja tagjainak érdekvédelmét a szükséghez képest;

f) feltételeket teremt tagjai és azok családtagjai szabadidejének tartalmas eltöltéséhez;

g) az egyesület kollektív tagként részt vehet magyar, illetve nemzetközi szervezetekben. Nemzetközi szervezethez való csatlakozáshoz a felügyeleti szerv előzetes engedélye szükséges.

Az egyesület bevételei és gazdálkodása

5. §.

Az egyesület bevételei

- a) Az egyesület tagjai által fizetett tagdíjak,
- b) az állami költségvetési juttatások,
- c) az egyesület rendezvényeiből származó jövedelmek és
- d) alapítványok, intézmények, valamint magánszemélyek adományai.

Az egyesület gazdálkodása

Az egyesület gazdálkodását és vagyonának kezelését szakképzett alkalmazott vagy megbízásos formában megfelelő jogosítvánnyal rendelkező jogi személy végzi. Az egyesület tevékenységéért saját vagyonával felel. A tagok saját vagyonukkal az egyesület tevékenységéért nem felelnek. Az egyesület önálló gazdasági tevékenységet nem folytat.

Az egyesület tagjai

6. §.

Az egyesületnek:

- a) alapító,
- b) rendes,
- c) tiszteletbeli és
- d) pártoló

tagjai vannak.

7. §.

1. Az egyesület alapító és rendes tagjai lehetnek az ELTE Szociológiai Intézet keretében folyó képzés büntetlen előéletű, magyar állampolgárságú hallgatói, végzett hallgatói és oktatói.

2. Az egyesület alapító tagja az, aki a fenti körből az egyesület alakuló közgyűlésén részt vesz.

3. Az egyesület rendes tagja az, aki a fenti körből később jelenti be csatlakozási szándékát.

4. Az egyesület tiszteletbeli tagja az a magyar vagy külföldi állampolgár, akit a vezetőség megválaszt. Tiszteletbeli tag megválasztására bármely egyesületi tag javaslatot tehet.

5. Az egyesület pártoló tagjai azok a jogi személyek, amelyek csatlakozásával a közgyűlés egyetért, s ezt követően a vezetőség erről megállapodást köt.

8. §

1. Az egyesület tagja kilépési szándékáról a vezetőséget írásban értesítheti. A tagsági viszony az értesítés kézhezvételével megszűnik.

2. A vezetőség törli annak tagságát, aki a naptári év végéig külön írásbeli felszólítás ellenére sem fizeti a tagsági díjat.

3. A vezetőség törli a tagok sorából azt, akit szándékos bűncselekmény miatt jogerősen elítéltek.

4. Törölhető a tagok sorából az is, aki az egyesület alapszabályának rendelkezéseit megsértette.

5. A törlésről a közgyűlés határoz a vezetőség javaslatára.

Az egyesület tagjainak jogai és kötelezettségei

9. §

1. Az egyesület tagjai részt vehetnek az egyesület tevékenységében; rendezvényein felszólalhatnak; az egyesület életével kapcsolatban véleményt nyilváníthatnak és javaslatokat terjeszthetnek elő.

2. Az egyesület tagjai igényelhetik meghallgatásukat javaslataikat vagy személyüket érintő döntések előtt.

3. Az egyesület tagjai az egyesület minden iratába betekintheznek.

4. Az egyesület minden tagja a közgyűlésen szavazati és tanácskozási joggal rendelkezik és az egyesület bármely tisztségére megválasztható.

10. §

1. Az egyesület tagjai jogaik gyakorlása során a jelen alapszabályban, valamint az egyesület vezető szervének határozataiban foglaltaknak megfelelően kötelesek eljárni.

2. Az egyesület tagjai évente a közgyűlés által megállapított tagdíjat kötelesek fizetni. A pártoló tagok adományainak összegét a pártoló tagok és a vezetőség közötti megállapodás határozza meg.

Az egyesület szervezete

11. §

1. Az egyesület szervei:

- a) a közgyűlés;
- b) a vezetőség;
- c) az ellenőrző bizottság.

2. Az egyesület és az egyesület tagjai a szükséghez képest szakosztályokat, szakcsoportokat, állandó vagy alkalmi munkabizottságokat is létrehozhatnak. Ezek működésére a vezetőség által elfogadott ügyrend rendelkezései irányadók.

A közgyűlés

12. §

A közgyűlés az egyesület legfőbb szerve. Ülésein az egyesület minden tagja részt vehet, tanácskozási és szavazati joggal.

13. §

A közgyűlés kizárólagos hatáskörrel

1. meghatározza az egyesület tevékenységének irányelveit;

2. titkos szavazással, kétharmados szavazattöbbséggel két évre megválasztja és felmenti az egyesület tisztségviselőit: elnökét, titkárát, a vezetőség többi tagját, valamint az ellenőrző bizottság elnökét és tagjait;
3. megállapítja a tagdíj összegét;
4. dönt a törléssel kapcsolatban benyújtott fellebbezésekről;
5. megvitatja és elfogadja a vezetőség jelentését az egyesület beszámolási időszakban végzett tevékenységéről, költségvetéséről és gazdálkodásáról;
6. megvitatja és elfogadja az ellenőrző bizottság jelentését az egyesület beszámolási időszakban végzett tevékenységének alapszabályszerű működéséről és a fennálló pénzügyi rendelkezéseknek megfelelő gazdálkodásáról;
7. megállapítja és módosítja az egyesület alapszabályát, kétharmados szavazattöbbséggel;
8. jóváhagyja a tiszteletbeli tagok felvételét;
9. ugyancsak minősített (kétharmados) szavazattöbbséggel kimondja az egyesület feloszlását.

14. §

1. A közgyűlést legalább évente a vezetőség hívja össze. A tagok egynegyedének kívánságára, vagy a vezetőség illetve az ellenőrző bizottság határozatára a vezetőségnek rendkívüli közgyűlést kell összehívnia.

2. A közgyűlés időpontját legalább 8 nappal előbb kell közölni, a napirend ismertetésével.

3. A közgyűlés határozatait egyszerű szótöbbséggel, a vezetőség választásánál titkos, egyébként nyílt szavazással hozza. Szavazategyenlőség esetén az elnök szavazata dönt. A közgyűlés csak akkor határozatképes, ha az egyesület tagjainak legalább a fele jelen van. Ha a határozatképtelenség miatt elhalasztott közgyűlést 30 napon belül a vezetőség ismét összehívja, az a megjelentek számára tekintet nélkül határozatképes.

4. A közgyűlésen való részvételre az egyesület tagjain kívül más szakembereket vagy meghívottakat is fel lehet kérni.

5. A közgyűlés üléséről jegyzőkönyv készül, amelyet az elnök, a jegyzőkönyv vezetője és az erre a célra felkért két tag ír alá. A közgyűlés határozatait a titkár az egyesület minden tagjának megküldi.

A vezetőség

15. §

A vezetőség a közgyűlés által megválasztott elnökből, és további megválasztott személyekből álló 9 tagú testület.

16. §

A vezetőség

1. két közgyűlés között elvi irányítást gyakorol, vezeti és szervezi az egyesület tevékenységét;
2. összehívja a közgyűlést;
3. határoz a tagfelvétel és a tiszteletbeli taggá választás kérdésében;

4. az egyesület nevében kapcsolatba lép, illetve kapcsolatot tart fenn hazai és külföldi intézményekkel; e célból azokkal megállapodást köt, beleértve a hazai intézményekkel a polgári jogi szerződések megkötését is;
5. szakértői testületet, szakosztályokat, szakcsoportokat és alkalmi munkabizottságokat hoz létre, megállapítja feladataikat és ügyrendjüket;
6. éves költségvetést készít;
7. megvitatja és elfogadja a felelős titkár jelentését az egyesület költségvetéséről;
8. határoz az egyesület tevékenységével összefüggő minden más kérdésben, amelyet az alapszabály nem utal a közgyűlés hatáskörébe;
9. tagjai rendszeresen tájékoztatják az egyesületi tagokat a vezetőség munkájáról.

17. §

1. A vezetőséget legalább félévenként az elnök hívja össze.
2. A vezetőség határozatképes, ha legalább hét tagja jelen van. Határozatát szótöbbséggel hozza.
3. A vezetőség üléseiről emlékeztető készül, amelyet az egyesület titkára ír alá.

Az ellenőrző bizottság

18. §

Az egyesület ellenőrző bizottsága a közgyűlés által megválasztott elnökből és két tagból álló testület.

1. Ellenőrzi az egyesület jogszabály- és alapszabályszerű működését;
2. ellenőrzi az egyesület gazdálkodási rendjét;
3. beszámol tevékenységéről a közgyűlésnek;
4. szükség esetén rendkívüli közgyűlés összehívására határozatot hoz;
5. kötelezettségei teljesítése érdekében elnöke részt vesz a vezetőség ülésein. Az ellenőrző Bizottság minden tagja betekintést nyerhet az egyesület gazdasági ügyeibe és könyvelésébe.

Az egyesület tisztségviselői

19. §

1. Az egyesület elnöke az alapszabálynak megfelelően irányítja az egyesület tevékenységét; elnököl a közgyűlésen és a vezetőségi ülésen; képviseli az egyesületet.
2. Az egyesület nevében kapcsolatba lép, illetve kapcsolatot tart fenn hazai intézményekkel, a polgári jogi szerződések megkötését is beleértve. Az utóbbi feladattal a vezetőség mást is megbízhat;
3. Az egyesület elnökét munkájában a vezetőség tagjai támogatják, szükség esetén helyettesítik;
4. Az egyesület titkára az elnök irányításával folyamatosan intézi az egyesület ügyeit. Előkészíti a közgyűlést, a vezetőség üléseit, gon-

doszkodik a határozatok végrehajtásáról, felel a költségvetésért, vezeti a tagnyilvántartást, gondoskodik a tagsági díjak nyilvántartásáról; a vezetőség és az elnök határozatainak megfelelően a pénzügyi szabályok betartásával gazdálkodik az egyesület vagyonával. Utlványozási jogköre van.

Az egyesület felügyeleti hatósága

20. §

a) Az egyesület törvényességi felügyeletét Budapest Főváros I. ker. Tanács V. B. Igazgatási Osztálya látja el.

Az egyesület megalakulása és feloszlása

21. §

Az egyesület a Budapest Főváros I. kerületi Tanács V. B. Igazgatási Osztályának jóváhagyó határozatával, a nyilvántartásba vétellel jön létre és működését csak ezt követően kezdi meg.

22. §

Az egyesület feloszlik, ha a közgyűlés így határoz, vagy ha a felügyeleti hatóság az Egyesület feloszlását elrendeli.

Kelt: Budapesten, az egyesület 1988. február 10. napján megtartott alakuló közgyűlésén.

Az alapszabályt a Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület 1988. február 10. napján megtartott alakuló közgyűlés megtárgyalta és elfogadta.

Budapest, 1988. február 10.

Az alapszabályt a Budapest Főváros I. kerületi Tanács V. B. Igazgatási Osztálya III. 405/1988. számú határozatával jóváhagyta.
Budapest, 1988. február 24.

Hilscher Rezső

fontosabb publikációi

1924.

A szociális kérdés és a mai diákság. Diákvilág, 1924. 4. szám.

1925.

A szociális kérdés és a néphivatalok. Diákvilág, 1927. október.

1928.

A szociális béke felé. Diákvilág, 1928. január.

A keresztyénség és a szociális kérdés. Diákvilág, 1928. november.

Bevezetés a szociálpolitikába. Budapest, Szövétnek, 1928.

1929.

A Főiskolai Szociális Telep tevékenysége és a settlement-munka módszere. Szeged, 1929.

Népművelési munkánk és annak eredményei. in: Szociálpolitikai Évkönyv Bp. 1929.

Szociálpolitikai tevékenységeink és azok eredményei az általános népvédelem terén. in: Szociálpolitikai Évkönyv Bp. 1929.

1932.

A kommunális szociálpolitika. Társadalomtudományi Füzetek I. kötet 1—2. szám, Budapest, én. (1932?)

1934.

Az új dán szociális reform. Társadalomtudományi Füzetek III. kötet 4—6. szám, Budapest, 1934.

1935.

A szociális képzés kérdése (Dr. Esztergár Lajos könyvéről). A jövő útjain, 1935. 3—4. szám.

A szociális felelősség. Magyar Ifjúság, 1935. január 15.

1936.

A protestáns diákság és a szociális munka. Fiatal magyarság, 1936. június.

A néphivatalok szerepe a szociális védelemben. Társadalomtudományi Füzetek IV. kötet 4—6. szám, Budapest, 1936.

A szociálpolitika útja. Törvényhozók Lapja, 1936. február 5.

Nyomor és evangélium. Református Élet, 1936. február 29.

1937.

A settlement-mozgalom. in: Settlement; Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága 1937. Utánközlés: Esély 1989/1. szám.

A kolduskérdés. Orvosi Hetilap, 1937. február 5.

A settlement szociális munkája. Ifjúsági Vezető, 1937. jan.—febr.

1938.

A magyar kapitalizmus bűnei és az egyház. in: Szociális kérdések és megoldási kísérletek. (Kálvin könyvek) Budapest, 1938.

A tőke és a munka békéje. Szociális Traktátusok I. sorozat 2. szám, Budapest, 1938.

Nemzeti műveltség és népművelés. Híd, 1938. jan.—febr.

1939.

Tanulmányok a bányászság helyzetéről. in: Magyary Zoltán—Kiss István: A közigazgatás és az emberek; Magyar Közigazgatástudományi Intézet Bp. 1939. 60—64, 68—70, 98—107, 136—141. old.

Egy napközi otthon tanulságai. Magyar Szemle, 1939/3. (139.) szám.

A munkanélküli. Magyar Szemle, 1939/4. (144.) szám.

1940.

Munkáskamara—munkakamara. Szociális Szemle, I. évf. 1. szám 1940.

Az üzemi szociálpolitika. Szociális Szemle, I. évf. 5. szám 1940.

1941.

Az északi népfőiskola. Szociális Traktátusok I. sorozat 5. szám, Bp. 1941.

Dánia szellemi újjáteremtői. Kelet Népe, 1941. nov. 15. (Móricz Zsigmond lábjegyzeteivel)

Hogyan látja Széchenyit a magyar ipari munkásság? Társadalomtudomány, 1941. 563—568. old.

1943.

A modern szociálpolitika fejlődése. Magyar Jogászélet könyvtára, Miskolc, 1943.

A szakmai családpénztárak tanulságai. Dolgozó Magyarország, 1943.

dec. 24.

A munkanélküliség ellen való küzdelem legfőbb tennivalói. Dolgozó Magyarország, 1943. dec. 10.

1947.

A cselekedetek kereszténysége. Élő Víz, 1947. nov. 9.

A kommunális szociálpolitika. Városi Szemle, 1947/9—10. szám, 513—536. old.

Hilscher Rezső által szerkesztett időszak kiadványok, sorozatok

1. Szegényügyi Közlemények, Újpest, 1916.
2. Szegényügy. Újpest, 1917.
3. Újpesti Szemle — társadalmi és közgazdasági hetilap, Újpest, 1919.
4. Társadalompolitikai Füzetek — Magyar Társadalompolitikai Társaság. Budapest, 1932—1936.
5. Társadalompolitikai Könyvtár — Magyar Társadalompolitikai Társaság. Budapest, 1933—1936.
6. Szociális Traktátusok — Magyar Társadalompolitikai Társaság. Budapest, 1938—1941.

Hilscher Rezső

szociálpolitikai írásaiból

Hilscher Rezső

A szociálpolitika lényege, feladata és irányai*

A szociális kérdést rendszerint csak a munkásságot érdeklő problémának szokták tekinteni, s habár igaz, hogy a jelenlegi körülmények mellett a kérdésnek ez a része a legkiáltóbban szembetűnő, mégis, annak ilyen egyoldalú beállításával és a társadalomnak csupán egy csoportjára való vonatkoztatásával nem merítjük ki a szociális kérdés egész fogalmát.

A szociális kérdés nem csupán egy társadalmi csoport, hanem az egész társadalom problémája, és értjük alatta a társadalomban élő egyeseknek, vagy csoportoknak megakadályozottságát, vagy ezzel való fenyegetett voltát olyan nivójú erkölcsi, szellemi és fizikai élet kiélésében, amelyhez minden embernek társadalmi tagságánál fogva joga van.

Az élet bizonytalanságai minden ember irányában hatnak, csak a veszélyeztetettség fokában vannak különbségek. A tőkének birtokában lévők veszélyeztetettsége, természetesen kisebbfokú, mint a tőkét nélkülöző s tisztán szellemi vagy testi munkaerejükre utalt tömegeké, de azt nem lehet mondani, hogy az előbbi kategória a szociális kérdés határvonalán kívül esik.

A szociális kérdés tulajdonképpen a termelés és fogyasztás valamennyi vonatkozásának az erkölcsi, a szellemi és anyagi javak eloszlásával kapcsolatos kérdése és a szociális kérdés megoldottságán, vagy megoldatlanságán múlik az, vajon az ember kiélheti-e rendeltetésszerű életét, vagy sem.

Ha most a termelés és fogyasztás valamennyi vonatkozásának az erkölcsi, szellemi és anyagi javak eloszlásával kapcsolatos kérdésbe oly módon kívánunk beleavatkozni, hogy az ember számára az őt, emberi mivoltánál fogva megillető életet a társadalom lényegének és céljának megfelelően biztosítsuk, ezt a szociális politika eszközeinek igénybevételel érhetjük el.

Ebből láthatjuk, hogy a szociális kérdés erkölcsi kérdés és a megoldásra törekvő tevékenység tulajdonképpen erkölcsi funkció.

Az előadottak alapján, a szociálpolitika feladata az, hogy az erkölcsi, szellemi és gazdasági javak olyan eloszlását valósítsa meg, amely a tár-

* Bevezetés a szociálpolitikába. Budapest, 1928. 9—14. old.

sadalom igazi céljai elérésének szolgálatában, minden ember számára, valamennyi életviszonylatban, emberi létéhez méltó, s őt társadalmi tagságánál fogva megillető életnívót biztosít, s az ember számára lehetővé teszi rendeltetésének betöltését.

A szociálpolitikának így meghatározott kerete igen tág és ebben a tág értelmezésben körébe vonhatjuk valamennyi, a társadalmi kérdés megoldására törekvő irányzatot s így a szocializmus gyakorlati megvalósulásra igyekvő rendszerét is, hiszen például akár az erfurti, akár a görlitzi programot nézzük, az nem egyéb, mint ebben az értelemben vett szociálpolitikai célkitűzés. A szociálpolitika azonban a mai társadalmi rend keretén belül kívánja kitűzött céljait megvalósítani, míg a szocializmus gyakorlati irányai új társadalmi rend létrejöttéért küzdenek.

A szociálpolitika igen nehéz tudomány. Éppen azért, mert a társadalom egységes komplexum, és élete az egymásra való hatások tömegéből áll és e hatások legkisebb megváltozása, megzavarása nem múlik el nyomtalanul, hanem újabb kedvező, vagy kedvezőtlen, esetleg közömbös hatásokat vált ki, a szociálpolitikának vigyázni kell arra, hogy e hatásoknak a kitűzött célnak megfelelő, tervszerű megnyilvánulását érje el, mert másként önmagával kerülne ellentétbe.

A szociálpolitikus számára hosszas előtanulmányok szükségesek, hogy e hatások irányítását biztos kézzel elláthassa, tisztába kell jönnie a szociális kérdés minden apró részletével s ezt másutt, mint a való életben, nem sajátíthatja el. A szociálpolitikus laboratóriuma maga az élet és ezért vérszegények, eredménytelenek azok a szociálpolitikai alkotások, amelyek elméleti elgondolások, hivatal-szobai megfogalmazások alapján készültek.

A szociálpolitika az elébe szabott feladatnak csak akkor tud megfelelni, ha a különböző és a szociális kérdés egész területére kiterjedő munkaágai egységes szervezetben futnak össze és a tevékenységek egymásból folynak, egymást kiegészítik. Ezért csonka, eredménytelen azoknak az államoknak a szociálpolitikája, amelyek egyes ötletszerűen kiragadott szociálpolitikai intézményeket valósítanak meg.

Eredményes szociálpolitika csak ott lehet, ahol előbb annak szilárd alapot létesítenek, s ezen épül fel, a szükségletek sorrendjének figyelembevételével, a szociálpolitika szervezete.

A szociálpolitika bár külön, önálló tudomány, felöleli az élet valamennyi viszonylatát és igen sovány lenne az az eredmény, amely csupán a külön szociálpolitikai intézmények munkájának konzekvenciájában mutatkoznék meg, hiszen a szociálpolitikai célzatnak benne kell lennie valamennyi törvényben, valamennyi törvényes intézkedésben, hogy nagy távlatokat mondjunk: az adópolitikaiban éppen úgy, mint a vízrendészetiben, vagy az igazságszolgáltatásiban. Benne kell lennie az államigazgatás szerveinek munkájában, a társadalom életének minden megnyilvánulásában, a társadalom és az egyén magatartásában, mert másként a szociálpolitika kitűzött céljához: a társadalmi igazságosság megvalósításához sohasem juthat el.

A szociálpolitika nem teóriáknak az életre való erőszakolásával dolgozik, hanem realitásokkal, amelyek mindig a lehetőségekhez alkalmazkodnak, és éppen ezért egyedül alkalmas a szociális kérdés megoldására, amihez lépésről lépésre, fokról fokra juthat el.

A szociálpolitika legfőbb szerve az állam, amely a kezében tartja az államilag szervezett társadalomban a szociálpolitika egységes szervezését és irányítását, amiben — és különösen a részfeladatok, a speciális feladatok elvégzésében — kisebb közületek, tartomány, megye, város, község stb. továbbá a különböző társadalmi csoportok és intézmények, szakszervezetek, egyesületek stb. segédkeznek neki. Különösen nagyszerű és úttörő munkát végez a szociálpolitika terén a kollektív szerződésekben megnyilvánuló társadalmi törvényhozás.

Amiként azonban az egyes államok társadalmi szerves részei az egész emberi társadalomnak, és az egyes államok társadalmának erkölcsi, szellemi, gazdasági vonatkozásai szerves szállal kapcsolódnak egymásba, így az állam szociálpolitikai szervezettségének túl kell mennie a saját országhatárán és nemzetközi megállapodások formájában, valamely állam szociálpolitikájának szervei lehetnek idegen államok is. Különösen élesen látható ez a munkapiac kérdésével kapcsolatban, a nemzetközi munkásvándorlások államközi szervezésénél.

A szociálpolitika a fejlődés tudománya, s kizár a maga köréből minden konzervativizmust. A szükségletek alakulásával, fejlődésével együtt halad és tevékenysége az ezek által támasztott követelményekhez képest alakul. Csak így teljesítheti az elébeszabott feladatait.

A szociálpolitika az erkölcsi, szellemi és anyagi javak olyan mennyiségét óhajtván minden ember számára biztosítani, az emberi társadalom fejlődése és tökéletesedése érdekében, amely az igazságosság-nak és az emberiségnek megfelel, tevékenysége hat főirányban bontakozik ki: általános politikai, kultúrpolitikai, egészségügy-politikai, népesedés-politikai, gazdaságpolitikai, és a maga legszűkebb értelmében vett szociálpolitikai irányban. Ez irányok tartalma azonban annyira egymásban gyökeredzik és egymással oly szorosan kapcsolódnak, hogy a különböző szociálpolitikai tevékenységi ágakat, merev elzárttsággal, egyik vagy másik főirányba beleszorítani, csak önkényesség alkalmazásával lehetne. A főirányok megkülönböztetése csupán a végső célt egyöntetűen szolgáló különböző munkafeladatok jellemzése érdekében történik.

Az általános politikai irány célja: olyan erkölcsi atmoszférának megteremtése az állami és a társadalmi életben, amelynek a megléte nélkül a kultúrpolitikai, egészségügy-politikai, népesedés-politikai, gazdaságpolitikai és a maga legszűkebb értelmében vett szociálpolitikai irányzat munkája a legtökéletesebb megszervezettség mellett sem érvényesülhet.

Az általános politikai irány keretébe tartozó feladatok legelsőbbje: annak biztosítása, hogy a társadalom életének irányításában, az elérendő célok érdekében követendő teendők sorrendjének megállapításában, azok keresztülvitelében a társadalom minden érett tagja egyenlő joggal és egyenlő kötelezettséggel résztvehessen, mert csak így lehet az egyéni és csoportérdekeknek a közösség igazi érdekeit elnyomni kívánó érvényesülését megakadályozni.

Az ember erkölcsi javainak egyik legértékesebbje a szabadság, amelynek megsértése: tagadása az ember társadalmiságának. Az ember csak a szabadság birtokában lehet igazán emberré, igazán erkölcsi lényre a társadalomban. A szabadságon fokozatok nincsenek. A szabadság egyformán, egyforma mértékben minden embernek társadalmiságából folyó sajátja. De az egyén szabadsága, éppen azért, mert az

ember társadalmiságával áll összefüggésben, nem lehet anarchisztikus és csak addig élheti igazi lényegét, amíg más ember szabadságát nem veszélyezteti. Tehát ahhoz, hogy a szabadságot minden ember egyformán, egyenlő mértékben élvezhesse, kötelező társadalmi határvonalak szükségesek. Ennek a szabadságnak e határvonalak megállapításával való megvalósítása és biztosítása az első feladata a szociálpolitika általános politikai irányának. Igen érdekes kísérlet erre az új Németországnak és az S. H. S. államnak alkotmánya.

Az általános politikai irány további főfeladata az, hogy az etikát az állami és társadalmi élet alaphangjává tegye. Ez a feladat részben benne van az előbbiben. Csak az a társadalom haladhat a társadalmi célok megvalósításának útján, amelynek élete az etika jegyében folyik és amelynek intézményeit a tökéletességre igyekvő etikai szellem hatotta át. Ide erősen belefónódik a kultúrpolitika tevékenységi köre is.

A szociálpolitika kultúrpolitikai irányának szintén az ember társadalmiságának alapszempontjából kell kiindulnia.

Minden embernek nem csupán társadalmi joga, de kötelessége bizonyos alapfokú műveltség megszerzése, de minden embernek joga és egyben kötelessége, ha nagyobb szellemi képességei erre predesztináltak, e képességeinek megfelelő kultúrjavakat megszerezni, a társadalom érdekében, mert a kulturális képességek tervszerű ökonómiaja: lendítőereje a társadalmi fejlődésnek. Ahhoz, hogy a szociálpolitika törekvései eredménnyel járhassanak, céltudatos, intenzív s az egész társadalmat átfogó kultúrpolitikai tevékenység szükséges.

Etika és kultúra nélkül nincs fejlődés. Ehhez a kettőhöz kapcsolódik az egészségügyi és népesedési politika, valamint a gazdaságpolitika és a szorosabb értelemben vett szociálpolitika, amelyek csak ezeknek szilárd talaján épülhetnek fel. Etika és kultúra nagyobb gazdasági termelékenységet jelent, s evvel együtt: nagyobb szociálpolitikai lehetőségeket. Az analfabétizmus, a műveletlenség társadalomellenes tény, egyben társadalomellenes tény az olyan kultúrpolitika is, amely a kultúra kincseihez való hozzájutást anyagi lehetőségekhez köti.

Az egészségügyi politikában a közegészségügynek a társadalom egészére egyformán azonosított érdeke domborodik ki. Az egészségügyi politika eredményessége ugyancsak erősen kihat a gazdasági életre. Egységük, erejük teljes birtokában lévő egyének munkája produktívabb, mint a satnyáké, betegeskedőké, elgyengültké. A munkakerő védelme: a nagyobb produktivitás biztosítása, s emellett sine qua nonja a szociálpolitika tökéletesebb eredményeinek. Mert a korán megrokkant, a társadalmi munkából korán kikapcsolódó egyén a szociálpolitika intézményei számára különben elkerülhető terheket jelent, s viszont az eredményesebb termelés a szociálpolitika számára szélesebb körű kiterjeszkedést biztosít.

A népesedéspolitikai irány feladatköre benne van az elnevezésben. A népesedés kérdését nem lehet vak véletlenre bízni, mert ez a végletek uralomra juthatásának elősegítésével lenne egyértelmű. Elnéptelenedés, vagy túlszaporodás: mindkettő katasztrofális veszedelmet rejt magában a társadalom irányában. Helyes, tervszerűen felépített népesedéspolitika feltétele a többi irányzat eredményes érvényesülésének. Gondoljunk arra, mit jelent egy nemzet gazdaságpolitikájára, ha széles területeken nem akad, az elnéptelenedés folytán, munkás

kéz, mely a parlagon álló földeket megművelje, vagy az ipari termelésben közreműködjék, vagy mit jelent a tervszerűtlen és levezetés nélküli túlszaporodás által állandósított munkanélküliség, amely úgy a gazdaságpolitikai, mint a szorosabb értelemben vett szociálpolitikai irány céltudatos munkáját akadályozza.

A gazdaságpolitikai irány az emberi gazdálkodás egyetemes társadalmi célját segíti megvalósulásra. Ez az irányzat különösen sok helyen egybefolyik a szorosabb értelemben vett szociálpolitikával.

A szorosabb értelemben vett szociálpolitikai irány a tisztán, vagy legnagyobb részben szellemi, vagy testi munkaerejükből élők speciális védelmével foglalkozik. Amellett, hogy alapfeltétele az első öt irányba tartozó feladatoknak tökéletességre igyekvő megvalósítása, tevékenysége szoros összefüggésben áll a gazdaságpolitikával. Innen van az, hogy sokan tagadják a szociálpolitikának önálló tudomány voltát és a gazdasági politika keretében skatulyázzák el.

Mi a következőkben a szociálpolitikának evvel a szorosabb értelemben vett feladatkörével fogunk foglalkozni, fenntartván a lehetőséget, hogy az előző öt irányzatot külön tanulmány alakjában részletezhessük.

A szegényügy és jótékonyág*

A szociálpolitikát és a szegényügyet együtt szokták emlegetni.
(...)

Ezzel szemben meg kell állapítanunk, hogy a szegényügy, abban a formájában, amelyben ma mindenütt szerepel, a szociálpolitikával merev ellentétben áll. A szociálpolitika, ha tökéletes berendezkedés, elsorvasztja, elpusztítja, feleslegessé teszi a szegényügyet. A szegényügy terjedelme fordított arányban áll a szociálpolitika tökéletességi fokával. Az a körülmény, hogy szegényügy van, hogy szegényügyre még szükség van, az emberiség szégyene.

A szegényügy teljesítései a közvéleményben mint ellenszolgáltatás nélküli szolgáltatások jelennek meg, sőt e teljesítésre szorultak szemében is ilyeneknek tűnnek fel. Hogy a törvényhozás is így fogja fel a kérdést, bizonyítja az, hogy a szegényügy teljesítéseit igénybevevőket politikai jogaikból kizárja. Ez a felfogás helytelen, mert az egyén akkor, amidőn a termelési folyamatban, a munkamegosztás egyik szerveként részt vesz, akkor, amidőn adózik, katonáskodik, amikor részt vesz a társadalom egyéb tevékenységében, olyan funkciókat végez, amelyekért rászorultsága esetén a szegényügy teljesítései nagyon szerény ellenértékek.

Tehát az egyén akkor, amikor bajba jut, mikor, legtöbbször egy egész élet munkája után, a közületre szorul, a szegényügy teljesítéseiben az általa már előzőleg nyújtott szolgáltatások ellenszolgáltatását élvezi. Minthogy azonban a törvényhozás és a közvélemény előtt ez az egyetlen helyes álláspont idegen maradt, a szegényügy körzetébe sodródottaknak megalázottság jut osztályrészül.

Hogy milyen súlyos erkölcsi hátrányokat jelent ez az adóra és az elfogadóra egyaránt, nyilvánvaló, hiszen aláássa a társadalmi szolidaritás gondolatát és egyéb káros hatásai mellett elhomályosítja azt az etikai kapcsolatot, mely az egyén és társadalom között fennáll.

A magyar szegényügy körébe utalt tevékenység három részre tagozódik: az 1886. évi XXII. t.-c. 145. szakasza alapján történő szegénysegélyezésre, az 1898. évi XXI. t.-c. 8. szakasza, illetve az 5180/1926. M. E. sz. rendelet 13. szakasza alapján történő szellemi és testi beteggondozásra, továbbá az állami gyermekvédelemre.

Az 1886. évi XXII. t.-c. 145. szakasza szerint, „amennyiben a jótékony intézetek segélye és az egyesek közadománya a község szegényeinek ellátására elegendő nem volna, az illetőségi község köteles, a helyi viszonyokhoz képest, gondoskodni a községben illetékes szegények eltartásáról, akik magukat közsegély nélkül eltartani nem képesek”. Az illetőségi községek ezt a köteleességüket főképpen koldulási engedély kiadás, pénzbeli segélynyújtás, vagy természetben történő támogatás, vagy szegényházi ellátás útján teljesítik.

Arra szót sem kell vesztegetnünk, hogy a koldulási engedély kiadása helyes-e vagy sem.

* Bevezetés a szociálpolitikába. Budapest, 1928. 14—18. old.

A pénzbeli segélynyújtással a község nem meríti ki a törvény szerinti kötelezettségét, mert az egy-egy egyén részére folyósított segély havi összege átlagban 4—20 pengő között mozog, amely összeg létfenntartási alapnak nem tekinthető, tehát a segélyezett még a hatóság által hallgatólag túrt koldulásra kényszerül.

A természetben történő támogatás: lakás, élelmiszerek, tüzelőanyag, esetleg ruházat nyújtása által történik a legtöbb esetben. Erre a segélyezési módra is áll az, amit a pénzbeli segélyezésnél említettünk, hogy elégtelen és nem számol a segélyezendő teljes szükségleteivel.

Ehhez a segélyezési módhoz tartozik az az eljárás, amikor a segélyezendő kezébe dátumozott névsort adnak, amelyből kitűnik az, hogy a hónapnak melyik napján, melyik falubeli lakosnál ebédelhet. Hogy milyen elbánásban van az ilyen segélyezettnek része, mindenki tapasztalhatta.

A szegényházi ellátás még a legjobb teljesítómódja a szegényről való gondoskodásnak, bár az a körülmény, hogy a község minden eszközzel az ellátási költségek leszorítására igyekszik, az ellátás minőségét károsan befolyásolja és súlyos kifogásokra ad okot, nem is szólva arról az elhanyagoltságról, amelyben a kisebb szegényházak lakói szenvednek.

Az 5180/1926. M. E. rendelet 13. szakasza az intézeti ápolásban nem részesülő, tehát gyógyíthatatlan betegek, hülyék, siketnémák, vakok és nyomorékok gondozását az illetőségi község köteletségévé teszi, amely azután, a fent már említett segélyezési módok között, gondoskodik róluk. Itt még súlyosabban háttérbe szorulnak az emberiesség követelményei. A gyógyíthatatlan betegek fokozott szükségletei fokozott figyelmet kívánnak, amivel csak a legritkább helyeken gondolnak, s ez a pénz- és természetbeli segélyezés esetében annál súlyosabb, mert az ilyen beteg még koldulással sem szerezheti meg a létfenntartásához szükséges összeget. A szegényházi ellátás pedig csaknem valamennyi kisebb szegényházban uniformizálva van, nem törődnek a gyógyíthatatlan betegek speciális igényeivel, ugyanazt az ételmezést kapja a dietikus étkezésre szorult gyógyíthatatlan beteg, mint az egyéb szempontból ellátott egyén. És még egyet: a gyógyíthatatlan betegek igen sok szegényházban egy szobában fekszenek az egészségesekkel és ezek nyugalma, egészségét veszélyeztetik. Magam tapasztaltam, hogy a gyógyíthatatlan tuberkulotikus, a tabeses ágya ott van az egyszerűen szegénységi okból szegényházi gondozásra szorult ágya mellett. S ami még sötétebbé teszi a képet, a kisebb szegényházakban nincsen bentlakó orvos, holott, különös tekintettel a gyógyíthatatlan betegekre, ez ott nélkülözhetetlen lenne.

Hasonló visszasságok vannak a hülyék, siketnémák, vakok és nyomorékok szegényházi gondozásánál. Ezek is uniformizált elbánásban részesülnek, holott szellemi és testi hátrányaik speciális foglalkozást kívánnak meg. De még a legjobb rossz az, hogy az ilyenek szegényházba kerülnek. Gondoljunk csak arra, hogy csaknem minden falunak megvan a maga bolondja, aki többnyire ilyen, a község által „gondozott” nem közveszélyes elmebeteg, s aki a falubeli gyermekek gaudiumára szolgál, aki az egykori népszínművek „Bolond Pistá”-jában elevenedett meg a városi ember szeme előtt.

A magyar szegényügy által ellátandó feladatok sorába tartozik az állami gyermekvédelem is. Ez az állami gyermekvédelem nagyon távol

áll a probléma helyes megoldásától, mert újabban ismét a családszétbontó rendszer alapjára helyezkedett, amellyel már egy ízben szakított. A hiba ott van, hogy az elhagyottá nyilvánított gyermeket, ha életének második évét betöltötte, elveszik családjától és idegen községben, idegen nevelőszülőknél helyezik el s ezáltal megölik a gyermek lelkében a család gondolatát, elidegenítik szüleitől, eltekintve attól, hogy az idegen nevelőszülők túlnyomó része nem embertársi szeretettől, de anyagi haszon reményétől vezettetve vállal magához ilyen menhelyi kötelékben álló gyermeket. Az idegen nevelőszülők alkalmazásának helytelenségét maga a népjóléti és munkaügyi minisztérium is megalapította, mégis érthetetlenül, ismét nagyrésztben visszaállította ezt a rendszert.

Az emberi szenvedés problémáját a szegényügy nem oldja meg, felépítésénél, szervezeténél fogva sem alkalmas erre.

A szegényügy a már bekövetkezett szegénység, nyomorúság súlyát igyekszik enyhíteni, benne a praeventio nem nyilatkozik meg, ellenében a szociálpolitikával, mely a megelőzés eszközeivel dolgozik.

A közjótékonyság a társadalomnak karitatív tevékenysége a nyomorúsággal szemben. Tökéletes szociálpolitikai berendezettségű államban jótékonyosságra szükség nincs.

A közjótékonyság szervezetlen, munkamegosztás az egyes szükségletek szerint nincsen ezen a téren. A rendszertelenségen felül, igen sok a visszaélés. Számos olyan jótékonyági egyesület van, amely parazitálja az emberi jóérzésnek. Hangzatos jelszavak és jóhiszemű előkelőségek igénybevételeivel, élelmes üzletemberek dolgoznak itt a háttérben.

A társadalmi jótékonyság révén befolyó adományok pedig önkéntes adóknak lennének tekintendők, amelyek elosztása és felhasználása hatósági irányítás és ellenőrzés alá tartoznék.

A társadalmi jótékonyság feladata az, hogy kiegészítse a szegényügy hiányait, kitöltse annak hézagát, a tényleges szükséglet által megkívánt munkamegosztás alapján.

A lakásügy*

Minden szociálpolitikának kiinduló pontja az ember otthona: a lakás. Az ember lakásában éli le életének nagyobbik felét és önként értendő követelmény, hogy a lakásnak olyannak kell lennie, hogy a benne-tartózkodás az erkölcsi, kulturális és egészségügyi követelményeknek megfeleljen és az ember benne valóban otthonát láthassa, s egyben, amennyiben az nem saját tulajdona, olyan összegért legyen bérelhető, amely a normális jövedelemmel könnyen arányba hozható anélkül, hogy megfizetése egyéb fontos életszükségletek kielégítését veszélyeztetné. Ebben van a lakásprobléma lényege. Hasztalanul tökéletes egyebekben valamely állam szociálpolitikai berendezettsége, ha a lakásprobléma kielégítő megoldása biztosítva nincsen, az eredmény igen keves marad.

Az emberi társadalom magja a család. Az ember családban él és tevékenységeinek igen nagy része a családban és a családért folyik. A család életének egyik legfontosabb alapköve az otthon, amely nélkül családot elképzelni nem lehet. A család otthon nélkül szétesik, szét hull, s visszahatás magán a társadalmon mutatkozik meg.

A rendes, megfelelő otthon erkölcsöt, kultúrát, egészséget, jólétet jelent általánosságban, az otthontalanság, vagy a meg nem felelő otthon, ennek ellenkezőjét: bűnt, kultúrátlanságot, betegséget, nyomorúságot.

Az, akinek nincs rendes otthona, kerüli azt; szabad idejét máshol tölti, ami pénzt igényel, és ezt családjától vonja el. Kocsmákba, kávéházakba, mulatóhelyekre kerül s előbb-utóbb a bűn útjára téved.

Ellenben a rendes, nyugodt otthonnal rendelkező: otthonában boldogságot talál, örül, ha ott tartózkodhat, családjával még jobban összeforr, költséges kirándulásokra nincs szüksége, a boldog családi életben találja minden örömet.

A tömeglakásokban sokféle ívású ember kerül össze. Bűnös és tiszta, megrögzött és ártatlan, más férje, a más feleségével, és végül teljes az összevisszaság, a fertő győz. A bűnözések, a házasságtörések túlnyomó része az otthontalanságban, a tömeglakásokban gyökeredzik. Bergmann német egészségügyi tanácsos kimutatja a nemibetegségek terjedése és a lakások túltömöttsége közötti összefüggést.

Otthon nélkül, vagy rendes, megfelelő otthon nélkül az ember magával nem sokat törődhet. Tanulásra, önképzésre lehetősége nincsen, úgyszintén nem gondolhat egészségének kellő ápolására sem. Otthontalanság mellett, vagy tömeglakásokban a tisztálkodás szinte kizárt fogalom, az egészséges és beteg embernek a zsúfolt lakásban való összehozása, a levegő fertőzöttsége kész veszedelem. A sötét, levegőtlen, nedves lakások a betegségek csírait rejtik magukban s főképpen a tuberkulózis áll összefüggésben a lakásviszonyokkal.

Az otthontalan, vagy megfelelő lakással nem bíró ember lelke zaklatott, állandó izgalomban él, elégedetlen mindennel, meghasonlik kör-

* Bevezetés a szociálpolitikába. Budapest, 1928. 19—20. old.

nyezetével, a társadalommal, míg a megfelelő, rendes otthonnal bíró ember többnyire nyugodt, harmonikus lelkű.

Mindenütt, ahol a szociális probléma megoldásának szándéka komolyan él, mindezek tudatában, a lakáskérdés állandóan előtérben állott a közületi gondoskodás tekintetében.

A népesség szaporodik, a házasságkötések egyre fiatalabb életkorban következnek be, s így az új családalapítások számára újabb és újabb otthonok szükségesek. Ezenkívül a meglévő lakások közül is állandóan használhatatlanná válik egy tekintélyes rész, a természetes rongálódás folytán. Továbbá, az erkölcsi, kulturális és egészségügyi szempontokból meg nem felelő lakások további használatbantartásának megakadályozása hatósági feladat, s így ezeket is pótolni kell megfelelő lakásokkal.

Mindezek a körülmények nagyvonalú lakásépítési politikát követelnek.

(...)

A jövedelmeknek a szükségletekkel való arányosítása*

A munkabér a munkaerejének bérbeadásából élő társadalmi embernek e bérbeadásért juttatott szolgáltatás. Ellenszolgáltatás ez idő szerint a legritkább esetben, mert a munkásnak majdnem teljes kiszolgáltatottságát a tőkebirtokosok a munkabér tekintetében is, lehető módon, kihasználják.

(...)

A társadalom legnagyobb részének nincsen más megélhetési alapja, mint az a jövedelem, amelyet munkaereje révén, munkabér alakjában tud megszerezni, és éppen ezért az emberi élet színvonala, a többi feltétel mellett, elsősorban attól függ, hogy ez a munkabér mennyiben elégséges az ember és családja normális erkölcsi, szellemi és gazdasági szükségleteinek kielégítésére.

Az élet sokféle színvonalú lehet, egy azonban bizonyos, hogy a nélkülözésektől elcsenevészedett, a kultúrjavaktól és az élet szépségeitől elzárt, majdnem állati sorban tengődő ember nem lehet öntudatos tagja a társadalomnak. Az, hogy a munkajövedelem az ember számára, őt, társadalmi tagságánál fogva megillető létnívót tegyen lehetővé, a társadalomnak az egyénnel szemben fennálló kötelességei sorába tartozik.

(...)

Az igazságosság elve azt kívánja ugyan meg, hogy a munkás által élvezett munkabér a teljesített munkának valódi ellenértékeként alakuljon, azonban a társadalmi elv parancsolóan szükségessé teszi azt, hogy amennyiben a munkás, önhibáján kívül, nem képes magának azt az összegű munkabért megszerezni, amelyet normális viszonyok között más munkás átlag, munkájának ellenértékeként, megkeres, — vagy amennyiben a munkással szemben családi viszonyai magasabb szükségleteket támasztanak, ez esetekben az intézményes szociálpolitika gondoskodik az egyensúly helyreállításáról.

(...)

Az igazságos munkabér, legalábbis bizonyos szempontból, teljesítményi bér és éppen ezért nem jelent egyenlő bért. A nagyobb erőnek, a nagyobb képességnek, a nagyobb szorgalomnak, következőképpen, kifejezésre kell jutnia, azonban a normális munkás teljesítményi bérenek minimuma lehet kisebb vásárlóerejű, mint amely a munkás és felesége részére, társadalmi tagságának megfelelő erkölcsi, szellemi és gazdasági létnívó biztosítására alkalmas, ezen felül a munkabérnek fedeznie kell, valamennyi szociális biztosítási ágazat megvalósítása

* Bevezetés a szociálpolitikába. Budapest, 1928. 52—70. old.

esetén, a munkásra eső biztosítási járulékokat, ha pedig a szociális biztosításnak egy vagy több ágazata megvalósítva nem lenne, elégségesnek kell lennie arra, hogy e hiányzó biztosítási ágazatok teljesítményét, az adott eset bekövetkeztekor, a fennálló erkölcsi, szellemi és gazdasági szükségletnek megfelelő mértékben pótolja. Ezek a biztosítási ágazatok jelenleg: a betegség (belefoglalva az anyaságot), rokkantság, aggság, özvegyiség, árvaság, baleset, testi vagy szellemi hiányokkal való születés, a gyermek származása, továbbá a munkanélküliség esetére való biztosítás.

(...)

A normálisnál szellemi vagy testi okokból alacsonyabb munkaképességűek számára, az ennek arányában kisebb munkabérnek az emberi követelményekhez idomuló létminimumra való kiegészítését a szociális biztosítás keretében kell megvalósítani, mert ha törvényes intézkedés erőszakoltatná ki, az ilyeneknek a teljes munkaképességűekkel egyenlő díjazására, avval kellene számolniok, hogy nem akad munkaadó, aki alkalmazza őket.

(...)

A szociális biztosítás*

A munkás a termelésben munkája által veszi ki részét akkor, amidőn munkaerejét a termelés céljára bérbeadja. Más helyen rámutattunk arra, hogy e bérbeadásból származó jövedelemnek: a munkabérnek alakulása minő tényezőktől függ és egyben azt is tudjuk, hogy a kapitalista gazdasági rendszer életének mai folyamatában ez a munkabér a legjobb esetben is csak arra elégséges, hogy abból a munkás magának és családjának napi szűkös létfenntartását biztosíthassa. Arra csak kivételesen gondolhat, hogy munkabérének egy részét megtakarítsa és félretegye olyan időkre, amelyekben munkaerejének értékesítésére, akár egyéni, akár gazdasági okokból, módja nem lesz, vagy pedig, midőn munkabére valamely előre nem látott esemény terheire fedezetet nem nyújt, amiből azután az következik, hogy a munkásnak, illetve családjának sorsa a munkás megbetegedése, munkaképtelenné válása, elhalálozása esetén a legbizonytalanabb nyomorúság, valamint akkor is, ha munkanélküliséget kénytelen elszenvedni.

Szervezett szociálpolitikai felkészültség nélkül ilyenkor a munkás és családja a szegényügy körzetébe sodródik, ami azonban, különösen a mai viszonyok között, nem jelent számára megélhetést, csak szomorú tengődést, lassú elsatnyulást, majd igen sokszor végső pusztulást.

Ez tehát megoldásnak nem nevezhető, nem csupán az emberiesség, s az etika szempontjából, hanem a közérdek szempontjából sem.

Ezeknek a bizonytalan sorsú tömegeknek a lelke melegágya lesz a társadalomellenes gondolatoknak, amelyek annál nagyobb erővel jutnak kirobbanásra, minél nagyobb a megélhetési lehetőségeken kívülállóok száma.

De ugyanilyen társadalomellenes motívumok zavarják meg — tegyük hozzá: teljes joggal — úgyszólván az egész, még ebbe a sorba nem jutott munkásságnak érzésvilágát is, hiszen eleven példákban mindig ott áll a szeme előtt a maga jövője, a maga kétségbeejtő sorsa, hiszen mindegyikre vonatkozólag bekövetkezhet az az eset, hogy munkaerejét egyéni, vagy gazdasági okok miatt bérbeadni nem tudja, vagy pedig eltartandó családtagjainak felszaporodása folytán, munkabére a család emberi nivójú megélhetésének biztosítására nem lesz elégséges. Ennek a problémának kielégítő megoldása a társadalmi politikának egyik legjelentősebb feladata.

(...)

A szociális biztosítás a szolidaritás alapelvén nyugszik s általa valóban érvényre jut a gondolat, amelynek jegyében alakult ki tulajdonképpen az ember társadalmi élete: egy mindenkiért és mindenki egyért.

Legrövidebben és legkifejezőbben a szociális biztosítás fogalmát, mai terjedelmében, úgy határozhatjuk meg, hogy az nem más, mint a munkaerjük bérbeadásából élőknek hatósági kényszerrendszabállyal létrehozott intézményes egyesülése, a kölcsönös segítség elve alapján,

* Bevezetés a szociálpolitikába. Budapest, 1928. 71—103. old.

olyan célra, hogy az egyesüléshez tartozók közül a munkaerejüktől teljes, vagy részleges mértékben megfosztottak, vagy annak értékesítésében akadályozottak, vagy valamely nem várt esemény folytán rendkívüli helyzet elé állítottak és családjaik létfenntartásának alapjai biztosíttassanak.

Valójában a szociális biztosításnak ez a meghatározása, szorosabb vonatkozásban, csupán a munkásbiztosítás fogalmát fedi, míg a tulajdonképpeni szociális biztosítás terjedelme ennél sokkal szélesebb területen mozog és kivétel nélkül körébe vonja az államilag szervezett társadalom minden tagját, arra az alapelvre helyezkedve, hogy az emberi sors bizonytalanságának minden ember részese, s ennél fogva a bizonytalanságok elleni védekezés lehetőségét minden emberre ki kell terjeszteni, még az egyén saját akarata ellenében is, mert ez nem csupán az egyénnek, hanem az egész társadalomnak érdekében áll. Csak itt jutunk el a valójában vett szociális biztosításhoz, azonban általános megvalósulásának jelenleg még csak első kísérletezéseit figyelhetjük meg s ezeket is csak egyes vonatkozásokban.

(...)

A szociális biztosítás hatásait mi népegészségügyi és szociális, valamint etikai és közgazdasági hatásban látjuk.

(...)

A szociális biztosítás köreinek kiterjedésével a szegényügy és jótekonyság körei összeszűkülnek, hiszen a szegényügy ellátottjait a betegek, rokkantak, nyomorékok, aggok, özvegyek és árvák, valamint a munkanélküliek tömege adja.

A szociális biztosítás fejlődésének útja a mai munkásbiztosítástól az általános népbiztosítás felé halad.

(...)

Az igazi értelemben vett szociális biztosításnál a nemzet egész társadalma átveszi a társadalom egyes tagjaiért való felelősséget, a szolidaritás legegyetemesebb formájában, és az egyénnek a társadalommal szemben teljesített kötelességeiképpen kiépíti a kötelességteljesítés másik irányát, amelynek a társadalom részéről az egyénnel szemben kell megnyilatkoznia. Itt nem a munkaviszony a lényeges, hanem a társadalmi tagság s a jogok is, a kötelességek is ebből a társadalmi tagságból folynak.

(...)

A munkanélküli*

A munkanélküliség elleni küzdelem Magyarországon intézményesen megszervezve nincsen, holott a legtöbb állam nagyszabású és részleteiben igen változatos programok alapján dolgozik e területen. A már bekövetkezett munkanélküliség következményeinek leküzdésére alkalmazott eszközök is igen szerények és nem kielégítőek, csupán a munkanélküliség által okozott helyzet materiális vonatkozásaival foglalkoznak, holott a munkanélküliség következményei között az erkölcsi, a kulturális és a szociális vonatkozások legalább is olyan figyelmet érdemelnének, mint az anyagiak. A munkanélküliek anyagi támogatásának alapja az ínségadóból évenként befolyó összeg s ezenfelül az a hitel, amelyet a helyhatóságok, illetve törvényhatóságok e célra költségvetésükbe beállítanak. Ma már a támogatás elsősorban közmunka juttatásával történik, ez azonban a munkanélküliek teljes munkaidejét és munkaerejét általában nem szokta kihasználni. Többnyire csak az eltartandó családtagok számához alkalmazkodó számú napon át adnak szerény díjazás mellett végzendő munkára lehetőséget. E munkák szembetűnő gazdasági értéke, megfelelő szervezettség híján, korántsem áll arányban a rájuk fordított kiadásokkal, erkölcsi értéke pedig a keresztülvitelnél alkalmazott helytelen módszerek miatt még kevesebb. Vannak természetesen egyes helyeken örvendetes és minden elismerést megérdemlő kivételek, de a helyzet általános képe mégiscsak kedvezőtlen.

A magyar ipari munkásság túlnyomó része alacsony béréből nem tud magának a bizonytalanság idejére félretenni. Munkából való elbocsátása esetén, minthogy munkaadóját a szolgálati évek szerint alakuló összegű végkielégítés fizetésének kötelessége nem terheli, mint pl. ezt az olasz és német munkás esetében látjuk, mindjárt a legelső időpontban, tehát átmeneti munkanélküliség esetén is végzetes helyzetbe kerül. Lakbérét nem tudja megfizetni, aminek kilakoltatás a következménye, tehát szükséglakásba helyezik el. Ez a máról holnapra bekövetkező mélybezuhanás csaknem mindig súlyos lelki megrázkódtatással kapcsolatos. A szükséglakások általában a városokat körülvevő nyomortelepeken vannak s ezeknek légköre úgyszólván minden oda-kerülőt befolyásol. Igen kevés esetben lehet hatásától szabadulni. Az ottlakók egy része az eredetileg is munkakerülők sorából kerül ki. A másik rész olyanokból áll, akik sokszor éveken át hasztalanul kerestek munkát s végül a reménytelenség nyomása alatt beletörődtek a változhatatlanba. Tudomásul vették, hogy a gazdasági életnek, a társadalomnak nincsen munkájukra szüksége és elfogadták a rájuk kényszerített szociális parazitizmust. A harmadik rész: az újonnan jöttek, az általános hatás alá kerül. Kezdetben igyekszik a helyzet ellen rugódogni, de azután rövid idő alatt hasonul a környezethez.

A nyomortelepek lakosainak életét egyetlen törekvés hatja át: hogy minél kevesebb fáradsággal, minél változatosabb módon, minél több

támogatást tudjanak a maguk számára a hatóságoktól és a társadalomtól biztosítani. Számos munkanélküli családfő a kényszer nyomása alatt munkát is vállal, de csak alkalmi jellegűt, mert mint közülük számosan mondják, már nem rendelkeznek elég kitartással. Sokan egészen furcsa leleményességgel találnak módot a megerőltetés nélküli jövedelemszerzésre. Van aki énekesmadarakat fog és családja segítségével adja el, van aki a magához csalogatott macskákat és kutyákat kísérleti célokra értékesíti, van aki pár társával szövetkezve, csekély összegért elvállalja valaki haragosának megverését. A nyomortelepek egy része egykori, vagy jelenlegi szemétbányák mellett létesült s így alkalom van ott hasznosítható anyagok kibányászására. Van aki játékalapokat készít s gyermekeivel erőszakoltatja a járókelőkre. A tolakodó utcai virágárusok is innen kerülnek a belvárosi utcákra. Van aki gipszből gyümölcsalakú takarékperselyeket formál, ismerünk olyat, ki ekét faragott ki egyetlen darab fából, rendkívüli művészi érzékkel s azt kínálja vendéglőkben, kávéházakban, ahol a vendégeknek elsírja évek óta tartó munkanélküliségét és nagy családját. Az ekéért húsz pengőt kér, de ő volna a legboldogtalanabb, ha valaki valóban megvenné, hiszen másikat kellene helyébe faragnia. Így jövedelmezőbb, mert az eke megnézéséért és kézben való forgatásáért 10–20 fillérrel szokták kárpótolni az érdeklődők. Inkább a feleség és a gyermekek azok, akikre a család támaszkodik. A feleség sem igyekszik teljes elfoglaltságot keresni, napi pár órás takarítási munka iránt szokott szívesebben érdeklődni. Vannak, akik otthoni kesztyűvarrást, kézimunka- vagy játékkészítést vállalnak. Jövedelmet húznak az ágyrajáróktól is, akik nagyon sokszor, érthető okokból, nincsenek bejelentve.

Csak most látják hatóságaink, milyen nagy kár volt a nyomort egyes helyeken összetömríteni, s hogy milyen fertőző a nyomortelepeken uralkodó erkölcsi ragály. A lakások egymáshoz szorítottsága, az embereknek szinte egymáshoz préselt élete révén teljesen megszűnt a visszás, a különben szégyellni való dolgok takarása. Megszokták az erkölcsi szempontból kifogásolandó magatartásokat, mint a vadember a meztelenséget, s azokon még csak az újonnan jöttek csodálkoznak. A házassági kötelékben lévőknek idegenekkel való együttélése napirnden van. Tudunk számos olyan férjes nőről, aki egymásután több nő férfival élt közös háztartásban s az ezekből származott gyermekek mind a törvényes férj nevét viselik. Az erkölcsi értékeknek veszendő volta már a serdülő gyermekek életén is meglátszik. Szokatlanul korán kezdik a szexuális életet. A fiatalokú bűnözők egész serege toborzódik innen.

A felületes szemlélő azt hinné, hogy a nyomortelepek lakói egymással sorsközösséget éreznek, holott a való helyzet az, hogy az atomizálódás itt talán még jobban pusztít, mint a „másik” társadalomban. A parazitizmusba sülyedt ember életét teljesen az anyagi önzés vezeti. Csak azokkal a teleplakókkal van jó viszonyban, akikhez érdekkapcsolat fűzi. Különböző az irigység, a rosszindulat, a szeretetlenség érvényesül életükben. A hatóságokhoz érkező névtelen feljelentések tömege tanúskodik erről. Minden tehát az anyagiak körül forog. Az egyik telepen analfabéta tanfolyamunkra is csak azért jártak el rendszeren, mert a résztvevők karácsonykor ajándékot szoktak kapni. Egyszer karácsonykor elmaradt az ajándék, a tanfolyam is elnépte-

nedett. A templomba is azért járnak, mert ott számbaveszik a rendszeres látogatókat s azok az egyháztól élelmiszert és ruhaneműt tartalmazó csomagot kapnak. Egyik kézimunka-tanfolyamra azért jártak el a fiatal lányok, mert húsvétra ruhát ígértek nekik. Mikor a ruhákat kiosztották, az érdeklődés egészen lecsökkent.

Pedig felcsillannak azért a nyomortelepeken is olyan jelek, amelyek azt mutatják, hogy ha a munkanélküliekről való gondoskodásnak erkölcsi és kulturális részét megfelelően kiépítenénk, sok tekintetben megjavulna a helyzet. Sokszor láttunk vágyat az emberekben itt is a megjavulás, a benső átalakulás iránt. A nyomortelepeken működő számos szekta erre a vágyakozásra épít. Legtöbbször vannak az ördögűzők, akik önmaguk testének sanyargatásával kívánják elűzni a bennük rejlő gonoszt. Egyes helyeken rendszeres spiritiszta összejöveteleket tartanak.

Csodálatos, hogy a nyomortelepeket egészségügyi okokból egyáltalán megtűrik, hiszen mind valóságos járványfészek. Az angyal földi állomás melletti telepen, amelyen feltűnően sok cigány lakik, évenként kétszer is előfordul a tifusz. De az ottlakók nagy része még ekkor is menekülni óhajt a hatóság által elrendelt oltások elől. Legtöbbszörüket kényszerrel, rendőri segédlet igénybevételével kell beoltani. A kora hajnali órákban rendőrkordon veszi körül a telepet, hogy senki se kerülhesse el az oltást végző orvosokat. Ekkor is a legváltozatosabb utakon igyekeznek mentesülni. Ágy alá, szekrénybe bújnak, háztetőre másznak...

(...)

Megkérdeztük a munkanélkülieket, mi a véleményük a mai társadalomról. 93,5% azt mondta, hogy nincsen egyáltalán véleménye, de ez a nemleges válasz is elegendő következtetési lehetőséget rejt magában. Volt olyan, aki szerint: „míg éhes ember lesz, társadalmi ellentét mindig lesz”. Egy vidékről jött parasztember ezt mondta: „nem okolok senkit, a munka megszűnt, erről senki sem tehet”.

A megkérdezettek közül 64,2% reméli a helyzet megjavulását, 35,8% azonban már semmiben sem hisz. Meg kell jegyezni, hogy a reménykedőknek feleletében sem nagyon nyilatkozott meg igazi hit abban, amit állítanak. Különben is a helyzet javulásának feltételeit sokan igen különös események bekövetkeztétől várják. Az egyik feleletadó például azt mondta: „Istentől reánk küldendő háborútól várom a megoldást.”

(...)

A tőke és a munka békéje*

Azok a törekvések, amelyek a tőke és a munka békés együttműködésének biztosítása érdekében, a tőke és a munka keretéhez tartozók oldaláról egyaránt megnyilvánulnak, a valóságban két területen kelnek életre; a gazdasági élet egyetemes, vagy részleges vonatkozásaiban, valamint az egyes üzemeken belül kifejlődő megvalósulásuk útján.

A gazdasági élet egyetemes, vagy részleges vonatkozásaiban érvényesülő megvalósulás a gazdasági élet önigazgatása képében jelenik meg a demokratikus állami berendezkedés mellett.

A gazdasági élet önigazgatásának legteljesebb kifejlődését a gazdasági demokráciában látjuk, amely többféle értelmezésben áll előttünk aszerint, hogy milyen célkitűzéssel igyekeznek alapjának megszilárdítására. A gazdasági demokrácia gondolatával elsősorban Sidney és Beatrice Webb 1897. évben megjelent könyvében találkozunk, annak modern megfogalmazásában. Általában az a felfogás fejeződik ki benne, hogy a gazdasági élet szervezését és irányítását az állam legfőbb ellenőrzése mellett az érdekeltekre kell bízni. Az érdekeltek: a tőke és a munka képviselői, valamint a fogyasztók, amely utóbbiak különben az első két kategóriában már automatikusan ugyancsak bentfoglaltatnak.

A gazdasági demokrácia propagálói utalnak arra, hogy a politikai életben érvényesülő demokrácia szöges ellentétben áll a tőkének a gazdasági életben érvényesülő despotizmusával, pedig a politikai demokrácia csak a gazdasági demokráciával való kiegészülésében válik teljessé, válik valóban azzá, amivé lenni lényege predesztinálja.

A gazdasági demokrácia természetesen a tőkés társadalmi rendszer szociális tartalommal való telítődésével jár, vagyis a termelésnek az öncélúság helyett a közösségi célok szolgálatába való átállításával, tehát olyan gazdaságpolitikai rendszer kezdetét jelenti, amely ugyanakkor a maga teljes valóságában szociálpolitikai rendszer is.

(...)

A tőke és a munka együttműködése a gazdasági élet egyetemes vagy részleges vonatkozásában, a gazdasági élet önigazgatása jegyében (a korporációs és a hivatásrendi berendezkedést nem számítva ide) különösen a munkaközösség intézményében jelenik meg előttünk. A munkaközösség a tőke és a munka érdekképviselőjének generális megállapodása révén jön létre, amely megállapodás az organizált együttműködés lehetőségeinek megtalálását jelenti és szabályozza a kérdéseket, melyek megoldatlansága miatt sűrűlődsok keletkezhetnek. Ezek is kollektív megállapodások, de sokkal nagyobb vonalúak, sokkal szélesebb területet ölelnek fel, mint az úgynevezett kollektív szerződések, s mintegy a munka alkotmánya képében jelennek meg. Természetesen tárgyuk terjedelme szerint különböző jelentőségűek.

* Szociális Traktátusok. I. sorozat 2. szám. Budapest, 1938. 3—55. old.

Az utóbbi idők munkaközösségei közül az egyik legfontosabb az, amelyet Angliában Whitley-szervezet néven találunk meg s amely a háború által előidézett viszonyok hatása alatt jött létre.

Az angol miniszterelnök: Asquith ugyanis a gazdasági újjáépítés érdekében, melynek első feltételét a tőke és a munka harmonikus együttműködésében látta, 1916 októberében bizottságot hívott össze, melyben a munkaadók, munkások, a női szervezetek képviselői és az érdekeltségen kívülálló szakemberek vettek részt, J. H. Whitley elnöklése mellett. A bizottság végzett munkájáról rendszeres jelentéseket készített, amelyekben állandóan kiemelik a szükségességet, hogy a termelésben részes személyi tényezők között az együvértartozás, a közös felelősség tudata éljen és munkáljon.

A jelentések anyaga közgazdaságpolitikai és szociálpolitikai szempontból igen fontos és úgyszólván nélkülözhetetlen a jövő építésének szempontjából és erőteljesen kidomborítja azokat a követelményeket, melyeknek a tőke és a munka munkaközösségében kifejeződniök kell. Többek között kifejti, hogy a múltban a tőke és a munka egyaránt nem tudta anyagi számításait a kívánt mértékben megtalálni. A termelést úgy kell alakítani, hogy új tőkéket ösztönözzön bekapcsolódásra, melyek révén az üzemi berendezkedést tökéletesíteni lehet, aminek eredménye a munkafeltételek megjavítása és a bér emelkedése lesz. Minden nehézség leküzdése csak akkor sikerülhet, ha a további munka felépítésénél a termelésnek szolgálatyszerűsége az általánosan érvényesülő elv s ha a termelési szervezet az öngazgatás gondolatának jegyében alakul ki. Az öngazgatás keresztülvitele pedig megkívánja a munkaadóknak és munkásoknak az eddiginél teljesebb szervezkedését, hogy a létesítendő nemzeti, kerületi és üzemi bizottságok valóban az öngazgatásra hivatott tényezők képviselői lehessenek.

(...)

A tőke és a munka közötti béke jegyében igyekeznek az üzemközösség megvalósítására is. Természetesen ezen a területen is annyira szétágazók a törekvések, hogy egységes képüket megrajzolni igen nehéz. Ahol komolyan élt a vágy mindkét szemben álló félben az együttműködésre, ott egyáltalán nem a megvalósított szervezet formái döntöttek el az eredményességet, hanem a kölcsönös jószándék és jóakarát, amely a közösségi érdekek szolgálatában meglátta egyben az egyéni érdekek legeredményesebb szolgálatát.

A sok kísérlet között elsősorban kell megemlíteni az alkotmányos gyár megvalósítását. Az alkotmányos gyár az alkotmányos állam alapgondolatán épül fel. Megvalósítói azt a felfogást vallották, hogy az üzem, a maga sajátos helyzetével, gazdasági és szociális célkitűzéseivel, melyek érdekében a munkaadó és munkás együtt halad, kicsinyített mása az államnak. Amiképpen az állami életben a legteljesebb eredményt akkor lehet elérni, ha valamennyi állampolgár odaadó, önkéntes közreműködése biztosítva van, ugyanúgy az üzemben is érvényesíteni kell ezeket a szempontokat. Egészen logikus ez az okoskodás, hiszen az a munkás, aki a politikai életben demokratikus beállítottságának élhet, az üzem diktatorikus felépítettsége mellett hiába igyekszik aktivitását hivatása keretében is kibontakoztatni. Az üzem belüli élet negációja annak, ami azon kívül történik. Kifejezésre jutott tehát az a vélemény, hogy a politikai demokráciának egyenes követ-

kezménye a gazdasági demokrácia, melynek az üzemi demokrácia nélkülözhetetlen, kiegészítő része.

(...)

Nagyon sokan foglalkoztak az üzemen belüli és kívüli azoknak a feltételeknek megállapításával, melyek a munkásnak a munkához való megfelelő beállítottságát meghatározzák. Rexford B. Hersey, a pennsylvániai egyetem tanára a következő főbb követelményeket támasztja: A munkás számára lehetővé kell tenni, hogy munkája révén munkaidejének legalább egy része alatt örömet érezhessen. A munkásnak bizalommal kell rendelkeznie a saját teljesítőképessége iránt s tudnia kell, hogy a neki kiosztott munkát a kívánt eredménnyel fogja elvégezni. Kell, hogy a munkás megítélni tudja azokat a kritériumokat, melyek szerint munkáját eredményesnek, vagy eredménytelennek minősítik. Az a munka ösztönzi a munkást teljes odaadásra, amelynek produktumáról tudja, milyen fontos szerepe van az emberi szükséglet-kielégítés területén. A munkás munkaörömeinek biztosításához sokban hozzájárul az a tény, ha a munka végrehajtásánál bármilyen csekély jelentőségű szabadságot biztosítunk neki. A munkában való megköttöttségnek kedvezőtlen hatásai gyakran kiküszöbölhetők, ha a munkás szelleme számára, bármily csekély területen is, szabad tevékenységet biztosítunk, miáltal a monoton munka még a magasabb intelligenciájú munkás számára is elviselhetővé válik. A munkaöröm sokszor a közös feladatok szolgálatában való együttműködés élményéből származik. Az üzemvezetőség feladata, hogy állandóan figyelje a munkások szellemi és testi képességeit s őket ezeknek megfelelő módon és helyen foglalkoztassa. (A Ford-üzemekben ezt az eljárást követik.) Kedvezőtlen munkafeltételek sokkal nagyobb arányban csökkentik a munka eredményét, mint amilyenben azt a kedvező feltételek emelik. A kedvező munkafeltételek hatása akkor előnyös a munkásra igazán, ha azokat nem jótétmenként tüntetik fel, hanem természetes követelményként ahhoz, hogy a munkás viszonya a munkához megfelelően alakuljon. Meg kell vizsgálni, hogy a munkafeltételeknek a munkás elfáradására vonatkozó hatása miként lehetne csökkenthető. A munkásnak benső megnyugtatóhoz és az üzemhez való kapcsolódásához elmaradhatatlan feltétel az, hogy a maga és családja egzisztenciáját biztosnak tudja. Ezért kell a munkaviszonynak nagyobb állandóságot biztosítani. A munkás megelégedettségét fokozni lehet, ha a munka díjazása az üzemvezetőség és a munkásság közös elhatározása alapján történik. Mindenesetre figyelembe kell venni itt a munkás gyakorlatosságát, ügyességét, a vele szemben támasztott különböző követelményeket s a munka pontosságát. Gondoskodni kell arról, hogy a normálisnál nagyobb nyereségekben, melyek a munkásság közreműködése, vagy a körülmények szerencsés alakulása révén következnek be, a munkásság is részesüljön. A munkarendnek meg kell védenie a munkást az igazságtalan bánásmód és a munkavezető önkényeskedése ellen s az elbocsátással szemben magasabb fórumhoz való fellebbezési jog biztosítandó számára.

(...)

Az üzemi szociálpolitika és gondozás egyrészt az üzem érdekét szolgáló munkaerőpolitika, amely szorosan kapcsolódik a gazdasági és technikai üzempolitikához, másrészt az üzem és a munkás egymáshoz való erkölcsi kapcsolatának még a tényleges munkaviszonyon túl is

való fennmaradását, valamint az üzem felelősségvállalását jelenti a munkás és a közület irányában olyan következményekkel szemben, amelyek az üzemben végzett munkával összefüggésben állnak.

Az üzemi szociálpolitika éppen a vázolt jellegénél fogva, a szükségletek figyelembevételével felépített organizáció, amely következetesen viszi keresztül célkitűzéseit. Ezek a célkitűzések az üzemen kívüli vonatkozásukban tehát az egész társadalom szolgálatának szempontjából alakultak ki és végső eredményben az intézményes szociálpolitikának egyetemes célkitűzéseivel kapcsolódnak. Nem beszélhetünk üzemi szociálpolitikáról ott, ahol csak egyes, ötletszerűen kikapott üzemi jóléti intézményekkel, vagy intézkedésekkel számolunk.

(...)

Az üzemi szociálpolitika a maga területén éppen olyan következetesen felépített, a jelentkező problémák valamennyijének intézményes, átfogó megoldására törekvő organizációt követel, mint pl. az üzemi gazdasági politika, vagy az üzem technikai irányítása, amelyekkel különben szerves összefüggésben kell állnia. Amiképpen pl. az üzem gazdaságpolitikájának helyességére s ennek a nemzeti gazdaságpolitika szolgálatába való helyes beállítottságára a mai állam döntő befolyást igyekszik gyakorolni, azonképpen hasonló befolyás-érvényesítés kezd megnyilvánulni az üzemi szociálpolitika területén.

E befolyás gyakorlására a helyes közületi szociálpolitika kiteljesedése érdekében, az említett szempontokon kívül is, egyre égetőbben jelentkezik a szükségesség. E vonatkozásban nem térhetünk ki a részletek ezerféleségére, hanem csupán egy példára hivatkozunk. Az üzemekben az utóbbi időben erős a tendencia, hogy a munkásállomány előregedésének elkerülése érdekében bizonyos megállapított korhatárt betöltött munkásokat az újonnan történő felvételeknél nem alkalmaznak s az idők folyamán bekövetkező elbocsátásoknál — kivételek megengedésével — az idősebb évfázatokat engedik útnak. Ez egyértelmű a magasabb korosztályokhoz tartozó munkásság állandó munkanélküliségre való kárhóztatásával, amely korosztályok elsősorban a családok munkásságot foglalják magukban.

(...)

Az intézményes szociálpolitika keretében az egyes írók által autonóm szociálpolitikának nevezett üzemi szociálpolitika nem csupán kiegészítő, a hézagokat pótló szerepre hivatott, hanem azoknak a feladatoknak egészben vagy részben való átvételére is, amelyeket a közületi szociálpolitika indokolatlanul magára vállalt, holott azok megoldása az üzemek közvetlen felelősségének megállapítása révén elsősorban a közület ellenőrzése alatt álló üzemi szociálpolitikára tartozik. A közületi szociálpolitika erejének tekintélyes része felszabadul és olyan feladatok irányában érvényesülhet, amelyeket eddig egyáltalán nem, vagy csak ki nem elégítően szolgálhatott. Az ilyen értelemben megszervezett és becsületesen keresztülvitt üzemi szociálpolitika hivatott a tőke és a munka kapcsolatainak megerősítésére, a munkásság üzemhez-kötöttségének megvalósítására, az igazi üzemközösség, illetve üzemi szolidaritás megteremtésére. Hangsúlyozni kell azt is, hogy az üzemi szociálpolitika a kifejtetteknek alapján, nemcsak az ipari üzemek vonatkozásában építendő ki, hanem a kereskedelmi és mindenekelőtt a mezőgazdasági üzemek keretében is, amely utóbbi ha megtör-

ténik, a mezőgazdasági munkásprobléma sokkal tompítottabban fog jelentkezni.

MEGJELENT!

MŰLT ÉS JÖVŐ

Martin Buber /
Én és Te (részlet)

Frick László /
Eretnek imra Pészahra

Scheiber Sándor /
Emlékbeszédek

Komoróczy Géza /
Scheiber Sándor
tudós elődökről

Heller Ágnes / Lehet-e
verset írni
a holocaust után?

Ota Pavel /
Futás Prágában

Erdélyi Lajos /
Beszélgetés székely
szombatosokkal

Szántó Tibor /
Száz éve született
Kner Imre

Lorand Caspar /
Judea

Tiszaeszlár:
Marno János esszéje
Sipos András drámája
Virág Teréz
pszichológiai analízise
Erdély Miklós vallomása

Színes műmemléket:
Kaufmann Hagada (XII. sz.)

ZSIDÓ KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

KAPHATÓ A HIRLAPÁRUSOKNÁL ÉS A BELVÁROSI KÖNYVESBOLTOKBAN
Megrendelhető a szerkesztőség címén: 1126 Budapest, Böszörményi út 24.

A kommunális szociálpolitika*

Amikor a magyar városok szociális tevékenységét vizsgáljuk, szomorúan kell konstatálnunk, milyen vérszegény érzetekben jelentkezik abban a tulajdonképpeni intézményes szociálpolitika.

Visszont, ha városaink szociális érdekű kiadásait nézzük, csaknem mindenütt azt látjuk, hogy azok meglehetősen magas összegűek és jelentős szerepet játszanak a költségvetésben.

Ezek a szociális érdekű kiadások azonban túlnyomó részben szegényügyi természetűek és ez a megállapítás azért szomorú, mert csak a szociálpolitika jelent igazi fejlődést az emberi célok irányában, a szegényügy azonban a mi korunkban már nem.

Miért van az mégis, hogy a magyar városok szociális tevékenységében a szegényügy szolgálata dominál, és vajon ebből a városi önkormányzatnak tehetetlenségét, alkotóképtelenségét s a szociális haladás követelményei iránt való érzéketlenségét következtethetjük-e, vagy e visszasságoknak talán rajtuk kívül álló okai vannak?

A Magyar Társadalompolitikai Társaságnak a magyar városokhoz intézett kérelme alapján beérkezett és e folyóiratban közlésre kerülő válaszokból is megállapítható, hogy a magyar városok önkormányzatát ebben a tekintetben szemrehányás nem érheti, azok óriási erőfeszítéssel dolgoznak a szociális munka területén, de nagyobb jelentőségű, intézményes szociálpolitikai tevékenység helyett meg kell elégedniük egyszerűen avval, hogy a lakosságot momentán fenyegető nyomorúság életét a szegényügy eszközeivel letompítani igyekeznek, s ha jelentkezik is munkájukban itt-ott szociálpolitika, ez többnyire csak *ad hoc* jelentőségű és csak ritkán intézményes szervezethez tartozik.

Annak, hogy a magyar városok jelenleg nagyobb szabású, intézményes szociálpolitikát nem kezdeményezhetnek, három fő oka van.

Először: a pillanatnyi nyomor olyan tömegszerűséggel jelentkezik, hogy annak egyszerű enyhítése is emberfeletti munkát jelent és teljesen kimeríti a város anyagi teherbírási képességét s így jelentősebb szociálpolitikai alkotásokra nem gondolhat.

Másodszor: mert a kommunális szociálpolitika igazán eredményes rendeltetéshez csak azokban az országokban juthat, ahol az állami szociálpolitikai berendezettség is a tökéletesség felé igyekszik, amiről Magyarországon nem beszélhetünk.

Harmadszor: mert minél tökéletesebb volna egy-egy magyar város szociálpolitikai szervezete, az evvel nem dicsekedhető egyéb helyekről, különösen a mezőgazdasági népesség köréből olyan arányú vándorlás indulna meg e város felé, hogy a szándékolt célok elérése lehetetlenné válnék.

A legtöbb városban olyan tömegszerűen jelentkezik a nyomor, hogy még eddig talán soha nem ért méretekkkel kell számolnunk. Ennek a

* Társadalompolitikai Füzetek, I. kötet. 1—2. szám (1932?) 22—28. old.

körülménynek okát azonban nem szabad elsősorban az általános ipari pangásban keresni, hanem inkább részben a mezőgazdaság válságában, részben a mezőgazdasági munkásság szociális (szociálpolitikai és szegényügyi) védelmének majdnem teljes hiányában.

Így a mezőgazdasági népesség a múlt arányainál sokkal hatalmasabb tömegekben áramlik a városok felé, elsősorban ama városok felé, ahol a fejlett vagy fejlődésben levő iparban elhelyezkedni remél, valamint ahol munkanélküliségében, vagy egyéb ok által előidézett nyomorában számottevő szociális támogatásra talál.

Csak egy pillantást kell vetnünk a legutóbbi népszámlálásról Dr. Kovács Alajos által bemutatott előzetes eredményekre. Ezek világosan mutatják állításunk igazolását.

A fejlett, vagy fejlődő ipari, valamint a számottevő szociális támogatást nyújtó városok és községek lakosságának bevándorlás útján való szaporodása az 1920—1930. évek közötti időben a legtöbb helyen többszörösen túlhaladja a természetes szaporodást.

Ha a fejlett, illetve fejlődő ipar felszívhatná ezt a beáramló tömeget, a városok örvendetes fejlődéséről beszélhetnénk, azonban erről a már állandósult gazdasági válságban beszélni sem lehet és így a bevándorlók csekély kivétellel a községek támogatására szorulnak és elbírhatatlanná növesztik az őslakosság terheit.

Tehát a városi őslakoságnak kell viselnie annak a szociális elhanyagoltságnak és védelem-nélküliségnek következményeit, melynek a mezőgazdasági népesség osztályrészese.

Budapest székesfőváros lakosságának az elmúlt évtizedben nem volt természetes szaporodása, ellenben a bevándorlási szaporodás a lakosság 8,2 százalékában mutatkozik meg.

Pesterzsébeten a természetes szaporodás: 7,3, a bevándorlási szaporodás: 60,1, Újpesten a természetes szaporodás: 5,2, a bevándorlási szaporodás: 13,4, Kispesten a természetes szaporodás: 4,8, a bevándorlási szaporodás: 21,6 százalék.

Pécsett nincsen természetes szaporodás, ellenben a bevándorlási szaporodás: 30,5, Rákospalotán a természetes szaporodás: 2,6, a bevándorlási szaporodás: 17,6, Szolnokon a természetes szaporodás: 9,1, a bevándorlási szaporodás: 9,9 százalék.

Kaposvárott nincs természetes szaporodás, míg a bevándorlási szaporodás: 10,6, Nagyakanizsán a természetes szaporodás: 0,3, a bevándorlási szaporodás: 2,7 százalék.

Baján nincs természetes szaporodás, de a bevándorlási szaporodás: 23,3, Budafokon a természetes szaporodás: 9,7, a bevándorlási szaporodás: 34,4, Csepel nagyközségben a természetes szaporodás: 8,4, a bevándorlási szaporodás: 60,9 százalék.

Vannak kivételek is, természetesen, megállapításaink alól, de csak elenyésző számban, viszont van olyan túlzás is, mint amilyen a Pestszentlőrinc községben találkozunk, ahol a természetes szaporodás: 7,9, ellenben a bevándorlási szaporodás: 151,7 százalék.

Ez a bevándorlás, amely a község lakosságát majdnem megháromszorozta, elsősorban annak a helytelen politikának a folyománya, hogy a Budapesten és a környéken el nem helyezhető hajléktalan lakosságot a pestszentlőrinci állami lakótelepen helyezték el, ahol így mintegy központosították a nyomorúságot.

Ennek a vándorlásnak másik oldalán a mezőgazdasági jellegű városok és községek nagy lakosságvesztése mutatkozik meg. Hajdúszoboszló megyei város vándorlási vesztesége: a lakosság 13,3, Abony községe: a lakosság 15,8, Battonya községe: a lakosság 13,3, Paks községe: a lakosság 13,5, Mór községe: a lakosság 14 százaléka.

Van még egy különösen figyelemreméltó, de eddig még nem eléggé méltányolt körülmény, amely ezt a szokatlanul nagy belső vándorlást motiválja, s ez az, hogy a mezőgazdasági népesség felismervén azt a fontos védelmet, melyet az ipari lakosság érdekét szolgáló csekély számú szociálpolitikai intézmény, elsősorban a szociális biztosítás nyújt, bizonytalan helyzetén a városba való vándorlással azért is változtatni igyekszik, hogy e szociális biztosítás részesévé lehessen.

A *Verelendungstheorie* a magyar mezőgazdasági népesség sorában mintha valóra kezdene válni és ennek révén a városi *Reservearmee* ilyen arányú megduzzadása nem csak komoly megfontolást, de azonnali cselekedetet igényel.

A fent röviden kifejtettek mutatják tehát, hogy a városoknak a társadalmi haladást és a magyar jövőt szolgáló szociálpolitikai alkotásokra fordítható anyagi erejét a mezőgazdasági népesség bevándorlása révén előállott tömegnyomor pillanatnyi enyhítése teljesen igénybe veszi és leköti.

Városaink szociálpolitikai berendezettsége hiányosságának okául említettük még azt a körülményt is, hogy nincsen átfogó, intézményes állami szociálpolitikánk.

Ennek a körülménynek teljesebb megvilágítására tisztáznunk kell azt, hogy tulajdonképpen milyen feladatok megoldása tartozik a kommunális szociálpolitika körébe.

Ezen a téren igen eltérők a vélemények és különösen kormányzati oldalról magyaráznak sok olyan kötelességet az önkormányzat szociálpolitikai feladatai közé, amelyek valóságban elsősorban állami feladatot képeznek.

Kétséget nem szenvedhet pedig az, hogy a kommunális szociálpolitika feladata a) kiegészíteni (de nem pótolni) az átfogó, intézményes állami szociálpolitika tevékenységét a helyi speciális szükségletekhez alkalmazkodóan, és ez által annak eredményességét teljesebbé, tökéletesebbé tenni; b) közreműködni és a maga teherviselési kötelesség-részt vállalni olyan funkciókban, melyek megoldása állami szociálpolitikai intézmény útján történik ugyan, de amelynek révén a község mentesül attól a kötelezettségtől, hogy a problémát egészen a saját erejéből oldja meg; c) önálló tevékenysége körében megalkotni azokat a szociálpolitikai intézményeket, melyek szükségessége a speciális helyi viszonyokból adódik, önálló helyi szükségletképpen.

A legelső feladat nem szorul bővebb magyarázatra.

A második feladat vállalására jellemző például a munkaközvetítésről és a munkanélküliek biztosításáról szóló német törvénynek az a rendelkezése, hogy az ún. krízissegélyek 4/5 részét a birodalmi és 1/5 részét az illetékes község viseli, vagy továbbá ugyancsak Németországban találkozunk avval az intézkedéssel, mely szerint a munkanélküliek produktív gondozásával kapcsolatban a birodalmi munkaügyi miniszternek joga van közjogi testületeket és közcélokat szolgáló magánvállalatokat kölcsönrel vagy hozzájárulással támogatni, amennyiben tevékenységük munkaalkalmak létesítésével kapcsolatos,

és ebben az esetben a terheknek 6/12 részét a birodalom, 4/12 részét az illetékes szövetségi állam, 2/12 részét a község viseli. Itt tehát a közösség az állami szociálpolitika segítségével olyan szegényügyi terhektől mentesül, melyek különben teljesen őt terhelnék, hiszen a munkanélküliség elleni küzdelmet szolgáló, intézményes állami szociálpolitika nem léteben a munkanélküliek fenntartása a közösséget terhelné, mint ahogy ez Magyarországon is történik.

Magyarországon még a meglevő kevés állami szociálpolitikai alkotás sem igyekszik a városok és községek szociális munkáját a magáéba bekapcsolni, pedig az így egyesült erővel, egységes szempontból megoldott feladat emberesebb és teljesebb eredményt mutatna.

Így a rokkantsági, aggsági, özvegységi és árvasági biztosításról szóló törvény is figyelmen kívül hagyta a városok és községek közreműködését, holott a szegényügy ellátottjai, a munkanélküliséggel sújtottakon kívül, elsősorban a rokkantak, aggok, özvegyek és az árvák sorából kerülnek ki. Mennyivel megnyugtatóbb és értékeesebb eredményeket hozott volna a városoknak és községeknek ez intézmény munkájának keretébe való bevonása, a szegényügy kereteinek összehozása érdekében!

A városok és községek bevonása nélkül a helyzet az, hogy a biztosítási intézmény teljesítései csak egészen kivételes esetben teszik majd mellőzhetővé a járulékot élvezőnél a szegényügy teljesítéseinek igénybe vételét.

A harmadik esetben különösen számos vitás pont adódik akörül, vajon melyek az önálló, speciális helyi szükségletek?

Ezt a kört lehet tágítani és szűkíteni. Van például olyan felfogás, mely többek között a lakáskérdés megoldását kizárólagosan kommunális feladatnak tartja, s az állam legfeljebb bizonyos hozzájárulást tartozik ehhez a munkához teljesíteni. Van felfogás, mely még tovább megy és a közösségeket olyan feladatok vállalására kívánná szorítani, melyek egészen és kifejezetten az állami szociálpolitika kötelességébe tartoznak.

A probléma elbírálásánál tárgyilagosan csak azt az álláspontot lehet elfogadni, hogy a községnek csupán a nyilvánvalóan speciális helyi viszonyokból adódó szükségletekkel kapcsolatban áll kötelességében önálló kommunális szociálpolitika kezdeményezése és folytatása.

Hogy például a lakásproblémára térjünk vissza, egész határozottsággal megállapíthatjuk, hogy az ma Magyarországon nem tekinthető elsősorban helyi problémának és így intézményes megoldása általában az állami szociálpolitika hatáskörébe tartozik, a városok és községek a munkában csak a speciális helyi szükségletek mértékéig tartoznak részt vállalni.

Mindenesetre merev álláspontot elfoglalni itt nem lehet, de hangsúlyozni kell azt, amire már az előzőekben utaltunk, hogy a kommunális szociális politika terhére utalni olyan problémák megoldását, amelyek országos vonatkozásúak és egyéb megoldatlan problémákkal kapcsolatosak, nem lehet. Így, hogy a már említett lakáskérdéssel folytassuk, amíg a mezőgazdasági népesség alapvető problémái megoldatlanok és így tömegeiknek az ipari városok és községek felé való hőmpolygése egyre tart, az előzőnlött városok és községek még akkor

sem oldhatják meg a lakáskérdést, ha költségvetésük minden kiadását lakásépítésre fordítják.

Ellenben nem tagadható, hogy a lakosság természetes szaporodása és az új családok alapítása révén az előálló többletnépesség elhelyezése már a speciális helyi szükségletek közé tartozik és így számukra a kommunális szociálpolitika keretében kell, megfelelő magán-tevékenység hiányában, a lakásszükségletet biztosítani.

Annak okát, hogy Magyarországon a kommunális szociálpolitika miért nem fejlődhetett ki, mint említettük, harmadsorban abban látjuk, hogy ha egy-egy város, vagy község, a maga területén tökéletességre igyekvő s az intézményes állami szociálpolitika hiányait is pótló szociálpolitikai berendezést létesítene, az ilyen berendezkedéssel nem bíró városok és községek lakossága úgy előzönlene azt a várost, vagy községet, hogy ennek szociálpolitikai berendezkedése minden egyszerűsége mellett is csődöt mondana. Ez a megállapítás nem szorul bővebb magyarázatra.

A nemzetközi munkásvédelem törekvéseinek legfontosabb motívumai között is ott szerepelt az a tény, hogy a szociálpolitikát nélkülöző, vagy ilyenrel csak kezdeti fokon rendelkező államok vándorlása elsősorban és túlnyomóan a magasabb szociális védeltséget és jólétet biztosító állam felé irányult és így megcsorbultak, de sokszor meg is semmisültek a bevándorlási ország szociálpolitikájának eredményei.

Ugyanez a veszély fenyegeti nálunk a magasabb rendű emberiséget képviselni kívánó városok szociálpolitikáját.

A Magyar Társadalompolitikai Társaság akkor, amidőn a magyar városok szociális helyzetének és tevékenységének ismertetésére vállalkozott, ezt elsősorban azért teszi, hogy a városok szociális problémáin keresztül ráirányozza a közvélemény figyelmét az egész nemzetet érintő szociális problémák összefüggésére, amelyeknek ez összefüggésükben való respektálása nélkül nem várható eredményes részletmegoldás és így nem várható a kommunális szociálpolitikának a következményekhez alkalmazkodó kiépítése sem.

(...)

A szociálpolitika útja*

A háborút követő évtized a szociálpolitikai törekvések terén gazdagabb, mint a kapitalizmus kialakulása óta eltelt egész korszak. A háborús helyzet különösen kedvező talajt teremtett a kapitalizmus számára, amely a lehetőségeket majdnem tetszése szerint kihasználta és hatalmában erősen meggyarapodván, sokszor még azt a csekély-számú szociálpolitikai vívmányt is lábbal tiporta, amelyeket a szociális mozgalom hosszú évtizedes kitartó munkája révén kikényszeríteni tudott. Ennek a túlzásnak reakciója nem lehetett erőtlenebb, mint maga a túlzás és ez a reakció egyes államokban forradalmakban, más államokban pedig forradalmakkal fenyegető általános feszültségben mutatkozott meg. Ha ezeknek a visszahatásoknak komplexumát megtisztítjuk a salaktól, amely magától értetődően elvegyült benne, előttünk áll az igazán emberré lenni vágyó ember, akinek ezt a törekvését a szociális mozgalom reprezentálja a leghatározottabban és leginkább céltudatosan.

A szociális mozgalom lendülete, átütő ereje a kapitalizmus eddigi élete alatt a háború végén mutatkozott meg a leghatalmasabbnak, és a háború utáni szociálpolitika aránylag nagy fejlődésének gyökerei mind visszavezethetők ebbe az időszakba, mellyel teljesen lezárulni látszott a gazdasági öncélúság korszaka.

Az új korszak bekövetkeztét a békeszerződést aláíró valamennyi állam részéről történt hivatalos kinyilatkoztatás is regisztrálja, amely a Párizs környéki békék tizenharmadik részében olvasható: „A nemzetek szövetsége az általános béke megvalósítását tűzte ki célul és ezt a békét csak úgy lehet elérni, ha szociális igazságosságra alapítják, és minthogy vannak munkaviszonyok, amelyek az emberek nagy tömegét annyi igazságtalansággal sújtják, hogy az ezekből keletkező elégedetlenség a világ békéjét és összhangját veszélyezteti, — sürgősen szükséges e viszonyok javítása.” A továbbiakban felsorolást olvashatunk a szociális törvényhozásban legsürgősebben alkalmazandó elvekről, melyek annak megállapításával, hogy a munka nem tekintendő csupán árunak vagy kereskedelmi cikknek, a munkások és munkaadók szabad szervezkedési jogának biztosítását, a munkásoknak tisztességes létnívót garantáló munkabérrel való díjazását, a nyolcórás munkanap, illetve a negyvennyolc órás munkahét megvalósítását, a hetenként legalább huszonnégy órás, egybefüggő munkaszünet biztosítását, a gyermekmunka megszüntetését és a fiatalok munkájának korlátozását, a nőt a férfival egyenértékű munkájáért megillető, azonos díjazásra való jogosultság megállapítását, az idegen honos munkásokkal való méltányos gazdasági elbánást, a munkásvédelmi törvények és szabályok megtartásának ellenőrzésére külön felügyeleti szerv létesítését tartják a legsürgősebbnek. A békeszerződés tizenharmadik részének kinyilatkoztatásai és szociálpolitikai célkitűzései bár eléggé óvatosak, tartózkodóak, de mégis mérhetetlen jelentőségűek,

* Törvényhozók Lapja, 1936. február 5.

különösen azért, mert éppen a túlzó kapitalista felfogás képviselőinek részéről történtek, s mert óvatosságuk és tartózkodásuk mellett is kormányzati oldalról a gazdasági öncélúságot bélyegzik meg, amikor a szociális igazságtalanságot szociális igazságossággal kívánják egységes elvek alapján felváltani, s amikor a szociálpolitikai program vezetőelveként állapítják meg, hogy a munka nem tekinthető csupán áru-nak, vagy kereskedelmi cikknek.

A békeszerződés szociálpolitikai célkitűzései nem újak, hiszen azok a szociális mozgalom évtizedes törekvéseinek egy részét tartalmazzák, nem új az a gondolat sem, ahogyan a kitűzött feladatot elérni kívánják, de mégis, a nemzetközi munkaügyi szervezetnek megvalósítása, annak gyakorlati, tudományos és propagandatevékenysége hatalmas segítséget nyújt a szociális mozgalom számára, amely állandó folyamatként munkál az egyes államokban és az egész emberi társadalomban, az egyetemes tökéletesedés irányában.

A szociális mozgalom mindig a szociálpolitika előtt jár és nem csupán a talajt készíti el ennek számára, hanem irányt is mutat neki. (...) A szociális mozgalom erejének külső megnyilvánulását az ellenáramlatnak időszaki elhatalmasodása gyengítheti, de belső ereje örök energiával él és csak akkor lehetne azt elfojtani, ha az emberben elfojtani tudnánk a tökéletesedés vágyát. A szociális mozgalomnak hordozója tehát a társadalomnak az a része, amely a társadalom tökéletesedését kívánja előmozdítani, éppen azért annak külső megnyilvánulásában is szembetűnő az erkölcsi jelleg. Csak ezt az erkölcsi jelleget magukon viselő áramlatok sorozhatók a szociális mozgalom keretébe. Az a tény, hogy a szociálpolitikai alkotások túlnyomóan munkásvédelmi jelentőségűek, onnan van, mert a szociális mozgalom területén a munkásmozgalom lép fel a legszármottevőbb erővel.

„A szociálpolitika abban a pillanatban kezdődik, — mondja Reichesberg, a Svájcban nemrég elhunyt szociálpolitikus, — amidőn az emberi társadalom már nem ösztönszerűen halad célja felé, hanem célkitűzéseit tudatosan kívánja megvalósítani.” A célkitűzések tudatos megvalósításáért tevékenykedik a szociális mozgalom.

A szociálpolitikában megkülönböztetnek régi és új, legújabb szociálpolitikát.

A régi szociálpolitikát legjobban úgy vélik jellemezhetni, hogy ott „az állam semleges félként áll az érdekelt felett és a közöttük lévő erőviszonyokra bízta a harc eldöntését”. A régi szociálpolitika a gazdasági élet számára nem jelent újabb vezető elvet, a társadalom számára sem jelent új szervezetet, hanem gazdasági és szociális vonatkozásban semlegesen állítja be a szociálpolitikai korlátozások minimumját a kapitalista munkaerő-gazdálkodás terén, egyébként pedig Vöröskeresztként áll a két érdekcsoport harci frontja mögött.

És a régi szociálpolitikában mindig a gazdaságosság jelenti a vezetőelvet. Ebben az időszakban a szociálpolitika abban látta igazolását, hogy általa a termelés gazdaságosabbá válik. (...)

A háborút követő idő szociálpolitikája elhagyta a háború előtti semleges talajt, amelyen a gazdasági liberalizmus szempontjait mindenkor igyekezett tiszteletben tartani, és most már nem tartja sérthetetlennek azt a tanítást, hogy a gazdasági életnek saját törvényei vannak, amelyekbe beavatkozni nem lehet.

Az új szociálpolitika élesen belevágott a gazdasági liberalizmus elveibe, mely a gazdasági élet beavatkozásmentes, szabad folyásától várta a szociális helyzet legkedvezőbb kiegyensúlyozását és a legnagyobb emberi jólétet; az új szociálpolitikában már nem dominál egyedül a gazdasági elem, hanem a szociális elem is kellő hangsúlyozottsággal kerül előtérbe. Az új szociálpolitikában kezd egyre jobban érvényesülni a felfogás, hogy a szociális érdekeket a gazdasági érdek szolgálatában visszaszorítani nem lehet. (...)

A szociális mozgalom törekvései túlnyomórészen azonosak voltak a háború előtt és a háború után is, és mindvalamennyi abban a követelményben csúcsosodott ki, hogy a gazdasági élet öncélúsága helyett annak szociális céljai jussanak az egész vonalon érvényre. Ez a követelmény a háború utáni szociálpolitikában egyre jobban kezdett hangsúlyozódni, az igazi eredmény azonban elmaradt.

Az eredmények elmaradásának számos okai közül kiemelendő az, hogy sok helyen a mindenáron való alkotás kedvéért mellőzték a tényleges szükségletek figyelembevételét, a tervszerűséget, a szociálpolitika különböző munkaágainak egymással összefüggésben, következetesen való megvalósítását és sokszor ötletszerűen, a szükségletek logikus rendjének figyelembevétele nélkül keltek életre az alkotások. Másutt befejezetlen, hézagos intézményekkel találkozunk, ismét másutt a túlzások tömegével, amelyek a szociális mozgalom szempontjából egyáltalán nem indokoltak és szinte igyekeznek elhithetni, hogy minden szociális jelentőséggel bír, ami korlátozza a gazdasági életet.

Az új szociálpolitika azért sem tudta céljait kielégítő mértékben elérni, mert nem építették azt fel a szociális nevelés alapjára. Ez okozta azután, hogy a szociálpolitikai intézményeket éppen azok, akiknek védelmét hivatottak szolgálni, nem tekintették magukénak és ezzel magyarázható az, hogy a múltban a legtöbb szociálpolitikai intézménnyel bírt Németországban az igazi szociális eredmények sokkal kisebb mértékben jelentkeztek, mint pl. a kevesebb szociálpolitikai intézménnyel bíró, de azokat a szociális nevelés alapjaira építő északi államokban.

Az állami és társadalmi szervezetekben végbemenő nagy változások, amelyekkel ma olyan sok helyen találkozunk, túlnyomó részben a szociális feladatok helytelen megoldási kísérleteire vagy megoldatlanságára vezethetők vissza.

A különböző államok törvényhozásai nem látták, vagy nem akarták meglátni azt, hogy a viszonyok változása folytán a szociális mozgalom törekvései egyrészt olyan területeken is kívánnak megnyugtató sürgős megoldásokat, amelyeken a múltban a szükségletek nem jelentkeztek mai hangsúlyozottságukkal, másrészt a megoldások csak csiszolgatások voltak, felületeken mozogtak, a problémák gyökereihez nem nyúltak, a szociálpolitika igazi feladatainak megértése is hiányzott. Ezért a problémák terjedelme folyton nőtt, míg csak az összeomlás nem fenyegetett.

A régi és az új szociálpolitika után elkövetkezett a legújabb szociálpolitika kora, természetesen csak ott, ahol a teljes káosz kitorése előtt a konzekvenciát levonták. A legújabb szociálpolitika magyarázóinak felfogása szerint a bajok oka a múltban az volt, hogy a közgazdasági politika és a szociálpolitika egymástól teljes különállóságban alakult ki és egymással ellentétbe került. Ennek a helyzetnek

véget kell vetni, mert a közgazdasági politikai és szociálpolitikai célkitűzések között nincsen ellentét és számos író felfogása szerint: a legújabb szociálpolitikai törekvéseknek az a feladata, hogy a szociálpolitikát a közgazdasági politika egy funkciójává tegye.

(...)

A szociálpolitika alatt e legújabb értelmezésben azoknak az intézkedéseknek összességét értik, amelyek a közgazdasági politika feladat-tömegének keretében az embernek, mint munkafaktornak, különös érdekét szolgálják. És ebben az értelemben a legújabb szociálpolitikának feladata, hogy összefoglalja azokat a törekvéseket, amelyek minden egyes embert testileg és szellemileg abba a helyzetbe hozni képesek, hogy a közösség érdekében a legtökéletesebbet, a legjobbat tudja nyújtani.

(...)

A régi és az új szociálpolitika általában generális intézkedésekkel tevékenykedett, a különleges szempontok nem mindig érvényesülhettek, a legújabb szociálpolitika a speciális szükségletekhez is igyekszik bizonyos mértékben alkalmazkodni.

(...)

A múlt közgazdasági politikájának, mondjuk meg: a helyes útról leért közgazdasági politikájának törekvése az öncélú termelés és nem az ember érdekeinek szolgálatában állott, a szociálpolitika pedig éppen az ember érdekét hangsúlyozza ki és igyekszik ezt az érdeket a közgazdasági politika tengelyébe állítani. A mai krízist tulajdonképpen az eredeti hivatásától eltért és a kapitalizmus által öncéllá tett közgazdasági politikának és a szociális elvet érvényesíteni kívánó törekvéseknek birkózása okozza.

(...)

Természetesen a szociálpolitikának és a közgazdasági politikának egymáshoz való viszonyításában különösebben azok a szempontok jutnak kifejezésre, amelyek az embernek a termelésben való szerepével, a termelés társadalmi feladatainak miként való betöltésével és a gazdasági javak miként való elosztásával kapcsolatosak, tehát első-sorban materiális vonatkozásúak.

A szociálpolitika célkitűzése azonban sokkal tovább vezet és az erkölcsi és kulturális javakban való megfelelő részesedés biztosítása ugyancsak a szociálpolitika vonalába esik. Ide tartozik az egészségügyi politika, a népesedési politika és minden törekvés, amely az egyén és a közösség zavartalan boldogulását és fejlődését hivatott megvalósítani.

Az elmondottakból következik álláspontunk egész határozott kifejezéseként, hogy a legújabb szociálpolitika tekintetében érvényesülő felfogással szemben: a szociálpolitika nem a közgazdasági politikának egyik funkciója, hanem megfordítva: a közgazdaságpolitika a szociálpolitikának a funkciója. Bárhová nézünk, a valóságban a mai gazdaságpolitikára a szociálpolitika szempontjai nyomják rá a bélyegüket. Különben pedig a kérdést már ott eldöntöttnek kell tekinteni, amikor elismerjük, hogy a gazdasági élet célpontjában az ember áll.

A settlement szociális munkája*

Kérdezhetné valaki, lehet-e a settlementnek egyéb munkája is, mint szociális. Egyetemes értelemben jogosult a kérdés. A részletek kellő megvilágítása céljából azonban helyesnek látszott, hogy a settlement-tevékenységet a szociális törekvések keretébe tartozó egyes munkaágak szerint elkülönítetten is tárgyaljuk. Ez a körülmény indokolja azt, hogy a settlement szociális munkájáról a „szociális munka” megszűkített értelmezésében is szó essék.

A settlement és a szociális törvényhozás fejlődése

Érdekes tény, hogy a háború után, a Párizs környéki békeszerződések XIII. részében megalapozott és ennek nyomán életre hívott Nemzetközi Munkaügyi Szervezet tevékenységére a különböző államokban eddig még nem tapasztalt terjedelemben megindult szociális törvényhozás, amely a legtöbb helyen a szociálpolitikai és szociális gondozási intézményeknek egész sorozatát építette ki, a settlement-mozgalom irányában nem hatott elsorvasztóan, hanem inkább mindenütt a mozgalom terjedését, kibontakozását segítette elő. Pedig a mozgalomnak számos lekicsinyelője, számos hitetlenje volt még a szakemberek sorában is, akik ennek életjogosultságot csak addig engedélyeztek, amíg a közületi intézményes szociális védelem gyermekcipőben jár. Az események fejlődése az aggodalmaskodókkal szemben az ellenkezőt bizonyította be, t. i. azt, hogy a settlementre ott is éppen olyan elmaradhatatlan szükség van, ahol valóban a tökéletességre igyekvő megoldás a cél, mint ott, ahol a törvényhozás még nem ébredt kötelességeinek tudatára.

A settlement-mozgalom és a társadalmi jóléti munka

A settlement-mozgalom ugyanis a társadalom szociális lelkiismeretének az eddig megtalált legtökéletesebb módon és keretben, céltudatosan organizált életreváltása és akcióba állítása. A settlement-mozgalom nyitott először teljes utat a társadalom szociális kérdés iránt érdeklődő részének, hogy a problémával a maga valóságában, keletkezési forrásánál szembenézhesen. Ez tette lehetővé a társadalom ténylegesen közreműködni kívánó erőinek nagyobb arányú, teljesebb kifejlődését, szemben az elszigetelt, sokszor öletszerűen tájékozódó jóléti munkával, amelynek hatása kevés életű, a múlt pillanattal együtt tűnik el s nagyon is hangsúlyozódik általa a társadalomnak részekre bontottsága, az adó és kapó közötti helyzetkülönbség s erkölcsi hatása: a megalázottság megszokása, a parazitizmus kitenyésztődése. A

*Ifjúsági Vezető, 1937. január-február, 56–58. old.

társadalmi jótékonyság általában mindig az uralkodó réteg pozíciójának megtartását szolgáló biztosítószerep; a settlement-mozgalom: a társadalom legnemesebb erőinek összefogása, a tisztább, az igazságosabb, a tökéletesebb társadalom megvalósítása érdekében. Jövőépítő törekvések hatják át életének minden mozzanatát.

A jótékonytságot felkeresi az, aki igényt tart rá, a settlement nem vár erre, hanem maga megy el a bajok erjedőhelyére, nem vár a kérésre, hanem maga ajánlja fel szolgálatait.

A settlement és a szociális gondozás

A settlement-mozgalomnak a szociális munka keretében betöltött fő feladatköre: a gondozás. A gondozásnak egyetemes, valamennyi egyéni, családi és közösségi szempontjait figyelembe vevő keresztülvi-tele. A legnehezebb és teljes odaadást kívánó szolgálat, amely nem kiragadott életrészekkel áll szemben, hanem magával az egész élettel.

A szociális munkában különös gyorsan mutatkozik meg az intézmények életrevalósága, vagy életképtelensége. A settlement-mozgalom tényezői nagyon jól tudják, hogy a settlement csak addig maradhat fenn, amíg az arra szorultak elismerik munkájának jelentőségét, nélkülözhetetlenségét, a szociális szükségletek kielégítése körül. Hogy tehát a settlement-mozgalom nemcsak él, de folyton fejlődik, bizonyíték arra, hogy tevékenysége addig még másként el nem látott, illetve megnyugtatóan el nem látott területeket ölel fel.

Sehol sem tapasztaljuk, hogy a közületi szociális gondozás különböző feladatait azzal az egységes szemlélettel oldották volna meg, amelynek révén az egyéni, a családon keresztül a társadalom vonatkozásában tudatosan előirányzott hatás még csak megközelítően is elérhető lett volna. Egyes részterületeken, részmegoldásokkal vannak részeredmények, de ezek az igazi, a teljes eredményektől még nagyon távol vannak. A gondozás ilyen értelmű eredményességének legfontosabb feltétele az, hogy a gondozottak tényleges helyzetét a maga valóságában meglessa. Ehhez nem elég az esténkénti érintkezés, hanem állandó kapcsolat és helybenlét szükséges amellet, hogy az őszinte szomszédsági viszony alapján teljes bizalmukat is bírnunk kell. Ez az állandó kapcsolat és bizalom nemcsak a problémák meglátásánál elmaradhatatlan, hanem a segítség keresztülvitelének minden mozzanatában, hiszen a gondozás elsősorban az ember belső erőinek felébresztése, öntudatosítása, táplálása és irányítása: a külső erők megfelelő kibontakoztatása érdekében. Hitetni csak az tud igazán, aki maga is hisz és akit méltónak tartanak arra, hogy higgyenek benne: ez a settlement-munkás sikerének titka.

A társadalom közreműködését a közület mindig igénybe vette a szociális védelmi munkánál és lehetőleg igyekezett azt megszervezni. Gondoljunk csak a sok kísérlet között a szegényügy keretében alkalmazott elbérlelt és egyéb módszerekre, amelyeknek használhatóságát éppen hosszú időn át való fennállásuk mutatja. A settlement-mozgalom a társadalomnak a szociális munkába való bekapcsolását ön maga szervezi meg s amikor abban a maga sajátos szellemét érvényesí-

ti, a munka keresztülvitelének egészen más jelentőséget ad és kikényszeríti azt a meghatározott hivatalos formák közül.

A settlement-munkában nincsenek kitaposott utak, kiegyenesedett megoldási módok. Mindig újból és újból kell ezeket megtalálni és mindig úgy, amint az adott tények követelik. Ez a folyton megújuló életelevenség, ez a folyton akcióképes lendület és találékonyosság tartja távol a mozgalmat az elöregedéstől.

A settlement együttműködése

A settlement-mozgalom társadalmi elindíthatósága természetessé teszi azt, hogy a különböző settlementek különböző irányzatokhoz tartoznak. Mégis, a közöttük való együttműködést és a munkamegosztás létrejövetelét biztosítja célkitűzésük: a lehető legtökéletesebben és a lehető legtöbbet akarnak szolgálni.

Az együttműködésnek és a munkamegosztásnak szerveznie kell lennie, éppen azért, mert a settlement a közületi szociális gondozás elmélyítésére, teljessé tételére, hiányainak, hézagainak pótlására, kitöltésére hivatott. Hogy pedig a gondozásban területi szempontból se legyen megszakadás, elmaradhatatlan a settlement-hálózat teljes kiépítése, ami azonban a társadalomnak a mozgalomba való nagyobb arányú bekapcsolódását kívánja meg. A társadalomban megvan erre a hajlandóság, különösen most, hogy az ifjúság körében olyan eleven erővel tör fel a közérdekű szolgálat, a szolgálniakarás gondolata.

A settlement-munkások kiválasztása

A settlement-mozgalom eredményessége szempontjából azonban elmaradhatatlan követelmény a settlementek közreműködő tagjainak erős szelektálása. Mert a legjobb szándék mellett sem mindenki alkalmas a tényleges settlement-munkára. Ezt éppen most, amikor a magyar settlement-mozgalom terén olyan örömdetes fellendülés mutatkozik, nem lehet eléggé hangsúlyozni.

A settlement és a szellemi országvédelem

A settlement szorosan vett szociális feladatai közé tartozik még annak az eltávolodásnak leküzdése, megszüntetése is, amely a nép egyes rétegei és a hatóságok nagy része között sajnálatosan bekövetkezett. Nemcsak magyar jelenség ez, hanem igen sok államban tapasztalható a szakadás, amely természetellenes és súlyos távolabbi következményekkel járhat.

A szellemi országvédelem kiépítése feltételezi az egységes nemzeti közvéleményt és a nemzeti társadalomnak magatartásában is megnyilvánuló közösséget. Nincsen intézmény, amely ezen a területen többet tehetne, mint a settlement.

A néphivatalok szerepe a szociális védelemben*

Mind a megelőző, mind a segítő szociális védelmi munkában az egyént abban a szintézisben kell felfognunk, amelyet családnak nevezünk, azoknak a kölcsönhatásoknak eredőjében, amelyek a családtagok egyéni viszonyaiból és a családhoz való vonatkozásaiból kialakulnak.

A szociális gondozás feladata az, hogy azokat a hézagokat, amelyek a társadalom egészével szemben egyetemes hatások elérésére irányuló szociálpolitika tevékenysége ellenére is jelentkeznek, a család szemszögéből, egyéniesített munkájával kitöltse. Ez a feladat pedig csak az összes adódó problémákat átfogó tevékenység mellett oldható meg, amelyben a szakszerűség minden tekintetben érvényesülhet.

A szociális gondozás területén ez idő szerint általában öt főcsoportra osztják a megoldandó munkafeladatokat: a gondozásnak a neveléssel, a lakásüggyel, a szorosan vett szociális vonatkozásokkal, a gazdasági vonatkozásokkal, végül az egészségüggyel kapcsolatos főcsoportjaira. Az egyes főcsoportok keretében folyó munka azonban nem lehet elszigetelt a többi főcsoportok munkájától, sőt, egyedül csak akkor lehet az eredményes, ha a különböző munkaágak egységes célzattal tevékenykednek, hiszen a szociális probléma összetett jelenség, átszöve a különböző jellegű vonatkozások tömegétől, és eredményes megoldás csak akkor várható, ha a különböző munkaágak keretében ez irányban tevékenykedő erők hatása közös célpontban találkozik.

A szociális gondozás egész területén állandóan kiütközik az egyének képtelensége arra, hogy a közösségi élet labirintusában tájékozódni tudjon, s hogy magatartását a közösség érdekeinek megfelelően irányítsa, igényeit és érdekeit a maga erejéből világosan felismerje és érvényesíthesse s jelentkező szükségleteinek kielégítésére a helyes utat megtalálja. Ennek a nagyon fontos problémának megoldására irányuló szándék vetette fel a néphivatalok intézményének gondolatát. (...)

A néphivatalok bármilyen elnevezés alatt is jelennek meg, alapján véve a szociális gondozás intézményeként folytatják munkájukat és mint ilyenek, nélkülözhetetlenek, különösen abból a szempontból, hogy a szociálpolitikai törekvések intenciói valóban egyetemes hatással érvényesülhessenek.

Itt azután egészen széles távlat nyílik meg az intézményre váró feladatok tekintetében.

Az intézménynek különösen fontos szerepe van a munkásságnak a többi társadalmi rétegekkel való egyenjogúsítása terén, amidőn a törvényeket nem ismerő tömegek számára legalább bizonyos keretben lehetővé teszi az azok által biztosított jogok érvényesítését, amire kü-

*Társadalomtudományi Füzetek, IV. köt. 4—6. szám. Budapest, 1936. 23—30. old.

lönben tudatlanságuk és szegénységük miatt módjuk nem nyílhatnék, és így társadalmi helyzetük őket másodrendű állampolgárokká predestinálná.

Ez a visszaszorítottság azután azt eredményezi, hogy a nagy tömegek számára nem bontakozhatnak ki a szociális fejlődés eredményei a maguk teljességében és azok a törvényekben sokszor csak az írott malasztot, a szemfényvesztés eszközeit látják, melyekkel az uralkodó rétegek a szociális mozgalom erőteljes kibontakozását fékezni kívánják. Mert az emberi egyenjogúsítás mindaddig csak üres formalizmus marad, amíg a jog érvényesíthetése érdekében nem állanak rendelkezésre minden egyenjogúsított részére ugyanazok a társadalmi eszközök.

Ennek az érvényesítésnek nem csupán anyagi, de kulturális és szociális feltételei is vannak. Valamennyi feltétel megvalósulhatása összefügg az uralkodó rendszer erkölcsi színvonalával. A mai helyzet az, hogy az egyenjogúsított, de tulajdon nélküli néptömegekre „olyan bilincseket raktak, amelyek még jobban szorítják azokat, mint ahogy az egykori jognélkülieket kínozták köteleik”.

Az emberi lélek mélységeibe ható és onnan a társadalomba megtermékenyülten visszasugárzó kultúra egyetemes érvényesülése nélkül nem lehet szó igazi jogegyenlőségről. A kultúra a modern feudális-kapitalista rabszolgatartók legnagyobb veszedelme.

(...)

Az elmondottakból, logikus következményként, egészen természetes, hogy a szociális gondozás területén ez idő szerint általában megkülönböztetni szokott s egymással közös célkitűzésében összefüggő és haladó öt főcsoporthoz egy hatodik is tartozik, s ez: a jogvédelmi gondozás csoportja.

A néphivatalokat tehát a szociális gondozás szerveiként fogjuk fel, azonban funkciójuk igen nagy területen a szociálpolitikai törvényhozás intenciói érvényesülésének garanciájául is szolgál. Bizonyos, hogy a közösségi szellem általános érvényre jutása számukra is biztosítani fogja azt a szerepet, melyet eddigi kereteiken túl a közösség egész életére kiterjedő hatással betölteni hivatottak.

(...)

Népművelés és szociálpolitika*

A társadalom élete egyetemes jellegű folyamat, amelyben a különböző vonatkozások szintézisben olvadnak össze és ilyen módon kerül elébünk az az egységes kép, mely a fejlődés, a tökéletesség jegyében módosul és változik tovább. Természetesen a fejlődés, a tökéletesedés tendenciája csak akkor érvényesülhet, ha a társadalmi életnek ezek a különböző vonatkozásai nem a vak véletlen, nem is az egyes érdekcsoportok egyoldalú szempontjai szerint alakulnak, hanem az alakulásban egyedül a társadalom egészének érdekeit szolgáló tervszerűség nyilatkozik meg. A tervszerűség biztosítására szolgál a társadalompolitika, melynek főbb területei az erkölcsi, kulturális, gazdasági és a szociális életmegnyilvánulásokhoz tartoznak. Minden társadalompolitikának bármely területen is tevékenykedjék, alapja a társadalomnevelés, a nemzetnevelés, vagy ahogyan általában nevezik: a népművelés.

A népművelés központi célja a nemzeti műveltségideál megvalósítása és ennek a nemzet életében való érvényesítése. A nemzeti műveltségideálhoz csak az a nemzet juthat el, amelyben a közösségi gondolat nem csak szavakban él, hanem munkáló valóság.

A teljes társadalmi atomizálódás mai korszakában aligha beszélhetünk nemzeti közösségről, de még az egyes társadalmi csoportokon belüli közösségről sem, s ha még tovább haladunk, meg kell állapítanunk azt is, hogy a családon belüli közösségi élet is katasztrófában van. Meglazultak mindenütt az összekötő kapcsok és a ma embere tehetetlenül, bénán áll ama problémák előtt, melyek megoldása nélkül a maga, a családja, a társadalma, a nemzete boldogsága csak ábránd marad.

A múltban a népművelés feladata az volt, hogy a tudománynak és művészetnek eredményeit népszerűsítsék, így akartak a szociális egyenlőség területén fennálló követelményeknek eleget tenni. Mint ennek az irányzatnak egyik képviselője mondotta, mi úgy teszünk, mint a természet, amely a magokat mérhetetlen mennyiségben szétszórja és a sorsnak engedi át a döntést abban a tekintetben, melyik mag kél ki, melyikből lesz virág, melyikből fejlődik gyümölcs. A modern népművelési irányzat képviselői ezzel szemben azt hangsúlyozzák, hogy mi úgy teszünk, mint a kertész, aki vetés előtt a talajt megvizsgálja, vajon milyen mag számára legalkalmasabb az, aki a talajt a mag számára megmunkálja, hogy annak kikelését elősegítse, aki a legéletképesebb magokat kiválasztja és aki a kikelt virágokat aszerint ápolja, gondozza, amint ezeknek erre az ápolásra és gondozásra szükségük van.

*Részletek A társadalom élete kezdetű kéziratból.

Ez az ápolás és gondozás azonban nem egyedül az egyénért, az egyén érdekében történik, hanem annak a helyes cselekvő magatartásának biztosítása, kialakítása érdekében, amellyel az egyén a társadalomban a részéről megkívánt feladatok teljesítését természetes, önként értetődő kötelességként, a szolgálni akarás jegyében vállalja. Vagy amiként az északi népművelés területén érvényesülő felfogás tanítja: a népművelés feladata, hogy az egyénben tudatosítsa a maga belső és külső erőit s rávegye őt arra, hogy ezeket a maga érdekében akkor használhatja fel a legeredményesebben, ha a közösség szolgálatába állítja. A nemzeti műveltségideálhoz a szolgálat gondolatán, e gondolatnak az egyéni és közösségi élet minden vonatkozásában való érvényesítésén keresztül lehet eljutni. Nem a hatalmi erővel kikényszerített szolgálat az, amiről itt szó esik, hanem az önként, benső indíttatásból teljesített szolgálat, melynek általános érvényesülése mutatja meg azt, vajon a nemzet valójában eljutott-e az igazi közösség kiteljesedéséhez. Az ember társadalmi, szociális lényének fokmérője az a tény, milyen természetes örömet jelent számára életének folytonos áldozathozatala, a folytonos szolgálat a közösségért. Azt a körülményt, hogy a népművelési munka mennyire tökéletesen, vagy mennyire tökéletlenül teljesítette hivatását valamely nemzet életében, a közélet minden megnyilvánulása szinte kiabálja. A szociális probléma megoldatlansága arra mutat, hogy a népművelés még nagyon távol van az igazi eredmények érvényesülésétől. A szociális probléma eredményes megoldása csak olyan nemzet életében valósulhat meg, amely eljutott az igazi közösséghez. Mert a nemzet mint egyetemesség, a közösségi gondolon át jut el a helyes megoldás lehetőségéhez, amelyhez a szociális probléma által érintettek a maguk helyes, a közösségi gondolon alapuló magatartásukkal járulnak hozzá és teszik az eredményt teljessé.

Arra nézve, hogy a népművelés mit jelent egy nemzet életében, a leghelyesebb példákat a skandináviai államok mutatják, melyek erkölcsi, kulturális, gazdasági és szociális felemelkedése és virágzása a népművelés munkájából indult ki. Dánia az 1864. évben befejezett háború után mindenképpen a lejtő szélén állott. A káoszból a felemelkedéshez a népművelésen keresztül vezetett az útja, a nemzeti társadalomnak közösséggé való alakítása révén. Észak gazdasági és szociális felemelkedésének egyik legfontosabb tényezője, a szövetkezeti mozgalom, egyenesen a népfőiskolákból indult el, ugyancsak a népfőiskolákban alakult ki a hallgatókban a meggyőződés, hogy a gazdasági és szociális tekintetben való előrejutás feltétele a tökéletes szaktudás, és ezért az északi ifjú a népfőiskola után közvetlenül mindjárt a népfőiskola szomszédságában lévő mezőgazdasági szaktiskola növendéke lett. Íme a termelés eredményének tökéletesítése és növelése az egyik oldalon, a másik oldalon pedig a termelés eredményének legkedvezőbb módon való értékesíthetése biztosításához úgy jutott el a népművelésen keresztül.

Amikor a népművelés feladatát a nemzeti társadalomnak nemzeti közösséggé való nevelésében jelöljük meg, már sejtettük azokat a hatalmas és valóban emberfeletti feladatokat, amelyeket e cél érdekében megoldani kell. Nálunk bár a múltban igazi nemzeti közösségről aligha beszélhattünk, a nemzeti társadalom csoportjainak a különböző tényezők hatása alatt létrejött egységével úgy-ahogy mégis

számolni lehetett. Ma már e csoportokon belül is végzetesen halad az atomizálódás. E felelőtlen célkitűzések és az ezek megvalósítására alkalmazott módszerek sokadalma táplálja és teljessé teszi a zűrzavart, amely a nemzet egészséges és természetes fejlődését akadályozza. Az atomizálódásnak éppen úgy megvannak az erkölcsi, kulturális, mint gazdasági és szociális okai. Ez az atomizálódás éppen úgy katasztrofális a falun, mint a városban. Falun különösen vallási, politikai, gazdasági és szociális szempontok erősítik az elkülönülést. Sok helyen a birtok nagysága szerint különülnek el, sokszor aszerint, hogy nemesekről van-e szó, vagy nem nemesekről, ismét sokszor aszerint, vajon önálló birtokosok, vagy pedig munkavállalók állanak egymással szemben. Nem is szólva az atomizálódásnak arról a megdöbbentő fajtájáról, amidőn a mezőgazdasági probléma megoldatlansága miatt a faluról a városba özönlő tömegek szakadtak el az ősi földtől és a városokban gyökértelenek lévén, a társadalmi széttöredezettségnek váltak legkiáltóbb jeleivé. Magyarországon az 1930. évi népszámlálás adatai szerint az 1921—1930. évek között csaknem $\frac{1}{4}$ millió ember vándorolt fel falukból városokba. A városi lakosság élete hasonló képet mutat. Az atomizálódás az egyes társadalmi kategóriákon belül is olyan erőteljes folyamat, amelyet nem lehet tovább tétlenül nézni. Ezt látjuk a munkásságnál is, az alacsonyabb bérű munkáskategóriák (és ez a munkásság nagyobb tömege) egészen elkapcsolódott a normális munkabér-jövedelemmel bíró kategóriákból és halad a biztos proletarizálódás felé. A munkanélküliek tömegei a nyomortelepeken egészen külön társadalmat alkotnak, amely már nem akar visszatérni a normális életbe és teljesen a szociális parazitizmus karjaiba esett. A munkásszervezkedés területén egyre számosabb töredékorganizációval találkozunk. A vallási élet keretében az egyre elszaporodó szekták, a politikai élet területén öncélú jelszavakat hangoztató csoportok rombolnak. A szellemi munkásrétegek elkülönülésénél erősen hat szintén a szociális helyzetben fennálló különbség. Ezer és ezer szakító, tépő erő, amely munkál itten s amivel elsősorban a népművelésnek kell megbírkóznia. A népművelésnek kell megnyitnia a megújulás útját az emberek belső önrevíziója és benső újjászületésének megvalósítása révén. A külső, a környező élet válsága az ember benső válságának nyomán fakad ki és ezt a belső válságot kell megszüntetni ahhoz, hogy a külső megoldódjék.

Az északi népfőiskola*

A népművelésnek a maga igazi jelentőségében való intézményes felvirágzása, mint annak történetéből látjuk, csaknem mindig összefügg a nemzet életének válságba jutásával.

Ez a válság fakasztja ki a vágyat a szabadulás, a fejlődés, a felszárnyalás után, amelynek alapvető feltétele: a nemzet valamennyi tagjára kiterjedő, gyökeres, az ember benső és külső életét egyaránt átformáló népművelési munka.

(...)

Az 1864. évben befejeződött dán—német háború a kis dán nép minden áldozathozatála mellett is, ennek leveretésével végződött. Elveszték a schleswigi területek, az özvegyek és árvák tömege siratta a neki legkedvesebbnek eltávozását.

Aki Dániában jár, unos-untalan találkozik a dán nép hatalmas erőfeszítésének emlékével. Az utcákon, a tereken, a múzeumokban ennek a hősi küzdelemnek száz és száz mementója szól hozzánk. A koldongi múzeumban, Jütland egyik legszebb, legpompásabb kis városában találjuk ezeknek az emlékeknek fő gyűjtőhelyét. A győzelmekben szerzett zászlók, ágyúk és sok egyéb hadiemlék elébünk jeleníti a hősiességnek ama korszakát. Legmeghatóbb a Koppenhágában, a híres városházzal szemben lévő liget egyik szegletében elhelyezett szobor. Szakállas dán katona rohan előre, szuronyt szegezve, a hátán kapaszkodik a fia, aki nem tudván másként használni hazája ügyének, a kürtöt fújja utolsó rohamra. Tóth Kálmán „Előre” című versét juttatja ez a szobor mindenképpen a magyar szemlélő észébe.

Az a kép, amelyet Dánia a háború alatt és a gyászos békekötés után mutatott, igen hasonlít a világháború utáni Magyarország képéhez. A veszteség nem törte meg Dániát, hanem inkább a rejtett nemzeti erők mind-mind kifakadtak, felbuzogtak és hatalmas munkával igyekeztek megvalósítani az eszmét, amelyet az akkor kiadott jelszó így fejezett ki: „Belülről kell visszaszerezniünk mindent, ami kívül elvesztett!”

Az az állam, amelyre legjellemzőbb volt a mondas, hogy a dán úr barátaival angolul társalgott, a szerelmesével franciául levelezett, a kuttyáját németül idomította és csak a szolgájával beszélt dánul, a népfőiskolák munkája nyomán Európa legegységesebb, legnemzetibb államává vált és a világháború után egyetlen kardcsapás nélkül, népszavazás útján visszanyerte az elvesztett schleswigi területek tekintélyes részét.

A jelszó, hogy belülről kell visszaszerezni mindazt, ami kívül elvesztett, belemarkolt a dán ember lelkébe. A bizakodás egyre szélesebb rétegek körében vált élő valósággá. Csakhamar a nemzet jobbjai egy táborban állottak, megindult a munka amelynek célja: a népkultúra általánossá, gyökeressé tétele útján Dánia belső egységének megvalósítása s az egységbe fogott nemzeti erőknek az ország erköl-

*Szociális Traktátusok, I. sorozat 5. szám. 1941. 5—45. old.

csi, kulturális, gazdasági és szociális fejlődése szolgálatába állítsa.

Mert az elkapcsolt területeknek harc útján való visszaszerzésére remény nem lehetett, bármilyen háborús kaland még az ország megmaradt részét is pusztulással fenyegette. Ellenben a nemzet benső újjáéledése által még történhetek csodák.

A befelé irányuló teendők mellett kifelé is igen fontos feladatok vártak Dániára. Az elszakított területeken élő dánoknak a nemzet számára való megtartását is biztosítani kellett. Az új dán—német határon egymás után létesültek az erődök, de nem mogorva kőfalakkal, ágyúrésekkel, hanem kedves, csinos épületek, az erkölcsi és a szellemi élet erődjei: a népfőiskolák. Ezeknek az elszakított területek felé kisugárzó hatása volt az anyaország kinyújtott karja az elszakított részekben lakó dánok felé. Mindegyik népfőiskola világítótorony is volt, hogy a nagy idegen tengerben elmerüléssel fenyegetett dánok számára megmutassa a haza felé vezető utat.

A dán nép legkitűnőbb nevelői egymással versenyezve cserélték fel a kényelmes városi életet a népfőiskola-vezetők nehéz hivatással, hogy a határmenti lakosság erkölcsi, kulturális, gazdasági, szociális és politikai megerősítésének alapjait megépíteni segítsenek.

(...)

A dán népfőiskola az élet iskolája lévén, tananyaga és munkamódszere az élet megismerését, megértését és öntudatos alakítását szolgálja. Elsősorban minden hallgatóban tudatosítani igyekszik a maga egyéni értékeit, ami azért fontos, mert a legtöbb fiatalember erőki-fejtését a kevesebb-értékűség érzése akadályozza meg. E tudatosítás után következik megmutatása az értékek helyes felhasználásának, ami számukra az életben való eligazodás s a megfelelő aktív és passzív magatartás képességét biztosítja.

Nagyon sokat foglalkoznak a népfőiskolákban az élet tényeinek, eseményeinek kritikájával. A helyes értékelni tudás az ember helyes magatartásának alapja. Ehhez semmiképpen sem lehet száraz adatok, elvont ismeretek erőszakolásával eljutni. Minden népfőiskolai tantárgy az élet egy-egy oldalának megismerési és élési alkalma. A munka, természetesen, tanterv szerint történik, de mégis, ennek keretében a tanító és a hallgatók az anyagot mindig azzal kapcsolják, ami él bennük, probléma számukra s ami érzés- és gondolatvilágukat foglalkoztatja. Tehát a népfőiskolai munka mindig változatos, színes, új érdeklődést keltő, aktuális.

(...)

A népfőiskola nemcsak az erkölcsi és kulturális, de a gazdasági és szociális újjáébredés ügyének szolgálatában indult meg. E feladatok szorosan összefüggenek egymással és egyik ágazat virágzása feltételezi a másikat. Ennek a ténynek ismeretében úgy alapozták meg a munkát, hogy a népfőiskolából kikerültek nemcsak felébresztett és felvilágosított emberek legyenek, de irányítást, indítást, képességet nyerjenek életpályájuk, társadalmi helyzetük helyes megalapozására, alakítására.

(...)

Az is figyelemreméltó tény, hogy a dán szövetkezeti mozgalom megteremtésének gyökerei ugyancsak a népfőiskolákhoz vezethetők vissza. A népfőiskola, mikor felnyitja az ember szemét saját belvilágának és a külső tények megfigyelésére, rávezeti őt arra, hogy a saját

maga érdekét is legjobban a közösség szolgálatán át érvényesítheti. A népfőiskola az eszményi embert a közösségi emberben látja. De ez az ember nem a külső nyomás, közületi erőszak alapján elnyomított, ún. „társadalmiasított” ember, hanem képességeiben kibontakozott egyéniség, önmagát önszántából a társadalomnak alárendelő erkölcsi lény, akinek meggyőződése, hogy az ember életének célja a közösségi szellemmel telített társadalom egyetemes érdekeinek előbbrevitele és mindenki annyit ér Isten előtt is, amennyit segített a társadalomnak ebben a vonatkozásban. De a legfőbb erkölcsi követelmény itt a kényszer nélkülség, az önkéntesség, a benső indíttatás.

A közösség utáni vágyakozást tehát nem szabad itt adleri értelemben a „csordaösztön hatásának” tekinteni. A csordaember mások parancsára vár és annak alapján cselekszik. A népfőiskolából kikerült ember önmagának parancsol és önmagának engedelmeskedik.

Sören Kierkegaard írja, hogy az a kutya, amelyet két lábon jártatni veréssel, fenyegetéssel, vagy cselétekkel tanítottak, mikor bemutatja tudását, járás közben mindig csak arra a pillanatra gondol, amikor ismét a földön lehet mind a négy lába. Az emberek nagy része számára a keresztyénség is csak ennek a külső kényszernek való engedelmességet jelent, s mihelyt e kényszer megszűnik, ismét a régi négy lábúak lesznek. Ilyen a külső kényszerrel kollektívvá gépesített ember.

A népfőiskola, amikor kialakította a közösség felé önmaga benső vágyakozásából törekvő s amellet egyéniség-embert, megteremtette a szövetkezeti munka alapfeltételeit is. A szövetkezeti mozgalom csak ott tudott rendeltetésének megfelelő eredményeket felmutatni, ahol a hozzá csatlakozók átalakult bensőségű emberek voltak. A szövetkezet maga csak külső keret maradt mindenütt, anélkül, hogy valamennyire is előbbre vinné a társadalmat, ahol a tagoknak együttműködésében nem nyilvánul meg az önmaga értékeit önszántából a közös cél szolgálatába állító és ez értékek jelentőségét igazságosan mérlegelni tudó ember szelleme. Egészen pontosan kimutatható, hogy az északi — eszményi — szövetkezeti mozgalom megalakító és felvirágoztató tagjainak túlnyomó része s általában mindazok, akiknek közreműködése annak alapszínét megadja, a népfőiskolák hallgatói voltak és azokban alakultak ki szövetkezeti emberekké.

(...)

Egy szociális munkás emlékiratai*

Az újpesti barakktelep

Az újpesti volt katonai vonatszertár barakkjaiból az első világháború után szükséglakásokat létesítettek, abból a célból, hogy oda azokat a munkanélkülieket telepítsék, akik keresethiány miatt, lakbérüket fizetni nem tudván, rendes lakásukból bírói úton kilakoltattak. Ezek a barakkok fából voltak és meglehetősen rossz állapotot mutatnak, telve poloskával, patkánnyal és bizony, ha járvány ütött ki, mindig itt mutatkoztak az első betegek. Főként a tifusz volt az, amely ezen a különösen tisztátalan helyen gyakran jelentkezett.

Az Egyetemi Szociálpolitikai Intézet külön kirendeltséget létesített, kezdeményezésemre, bár nagyképű a „kirendeltség” kifejezés, mert a kirendeltség szerény személyemből és pár önkéntesen vállalkozó lányból és asszonyból állott. A szegény emberek számára ingyenes jogi tanácsadó irodát, népkönyvtárat szerveztünk, valamint a Vajkai Júlia és Rózsi vezetése alatt álló munkaiskolával szoros együttműködésre léptünk. Az a munkaiskola az Angol Gyermekmentő Szövetség magyarországi szervének alkotása volt és a Vajkai testvérek nagy szeretettel végezték ennek keretében munkájukat, melynek fő célja volt a gyermekeknek és fiatalkorúaknak a zülléstől való megmentése.

Elsősorban a lánygyermekekre kellett gondolni ezen a telepen, ahol különösen sok volt a munkakerülő cigánylegény, ezek azután igyekeztek maguknak a lányok között áldozatokat szerezni.

Abban az időben az iskolatörvény úgy rendelkezett, hogy a gyermekek a kötelező mindennapi iskola befejezése után még ismétlőiskolába tartoztak járni. Ismétlőiskolai elfoglaltsága pedig csak a hét két napján volt az ilyen gyermekeknek, míg a többi napjuk minden elfoglaltság nélkül telt el, s így ezeken a napokon, amennyiben szüleik házi munkával lekötni nem tudták őket, a gyermekek elfoglaltság nélkül ténferegtek, tehát az elzúllásra az adott környezetben különösen nagy volt a lehetőségük. A munkaiskola az ilyen gyermekeknek kívánt foglalkozási lehetőséget biztosítani, az ismétlőiskola szorgalmi idején kívül eső időben és főként textilmunkára készítette a lányokat elő, akik azután könnyen tudtak az újpesti textilüzemekben elhelyezkedni, hiszen az alapismereteknek már birtokába jutottak.

Ennek a munkaiskolának a helyiségében, amely olyan fabarakk volt, mint a többi, rendeztük be a Néphivatalt és a népkönyvtárat, amely két intézményünk csakhamar igen látogatott lett. A barakktelep minden problémája elénk került itt és módunkban állott a nyomor legmélyebb rétegeibe is beletekintennünk. Mindig nagy mulasztásnak éreztem azt, hogy barakktelepi munkámról nem vezettem naplót, mert az a szociális kutatók számára igen sok tanulságot jelentett volna.

* Részletek Hilscher Rezső kéziratban maradt visszaemlékezéseiből.

Pár alkalommal velem járt kint Ligeti Mária is, Ligeti Miklósnak, az „Anonymus” szobrászának leánya. Neki köszönhetem, hogy a barakktelep fiatalkorúit is sikerült munkámba bevonni. Ezek a fiatalkorúak 16—20 év körüli suhancok voltak, akik egész napjukat kártyázással és a barakktelepet körülvevő mezőn való hentergéssel töltötték. Ezek minden közeledésemre fenyegetően léptek fel, már a távolból kiabálták, hogy hagyjam őket békében, nincsen rájuk szükségük. Az volt a benyomásom, hogy cigánykaraván-szerű összeülések közben betöréseket és más bűncselekményeket beszéltek meg és ezért volt az, hogy távol tartottak gyülekezési helyüktől.

Ligeti Mária, aki közgazdasági egyetemi hallgató volt, kitűnő akrobata is volt és a legkülönbözőbb, zsonglőri mutatványokhoz is értett. Kiválasztottunk a barakktelep melletti mezőn egy helyet, amely elég távol volt a fiatalkorúak helyétől, de ahová még azok elláthattak és megfigyelhették, mit csinálunk. Ligeti Mária a kisebb gyermekeket hívta mindig össze és megtanítani igyekezett azokat is a saját akrobatikus ismereteire. Egészen csodálatos tehetségekre akadt a kis lurkók között, akik pár próbálkozás után utána tudták csinálni a legnyaktörőbb mutatványokat. A messzebb lévő fiatalkorúak egyre jobban kezdtek felénk figyelni. Lassankint egymás után emelkedtek fel ülő, vagy fekvő helyzetükből és közeledni kezdtek. Nemsokára a helyszínre érkeztek és kérték Ligeti Máriát, mutassa meg nekik is, hogyan kell a halálugráshoz, meg más egyébhez a lendületet venni. Így lassankint bekapcsoltuk ezeket az elérhetetleneket is munkánkba és sok eredményt tudtunk a velük való foglalkozásban elérni.

De visszatérek a már említett munkaiskolára. Az ugyancsak Angyalföldhöz tartozó Madarász-telepen sikerült a fővárostól egy egykori óvodaépületet munkaiskola céljára megszerezni. Egy lelkes leány- és asszonytársaság, amely Somogyi Sándor szobrászművész körül csoportosult, vállalkozott arra, hogy az egykori óvodaépületben megvalósítandó munkaiskola anyagi szükségleteit biztosítani fogja, valamint segédkezik a munkaiskola körüli teendők ellátásában. Ennek a munkának valóban sok öröme volt. Megindítására az a jelenet adott okot, mely előttem egy alkalommal lejátódott.

A vonatszártári barakktelep lányok részére fenntartott munkaiskolájában ugyanis megjelent előttem az ismétlőiskolás fiúknak egy csoportja, elmondván, hogy a lányoknak van a textilszakmára előkészítő munkaiskolája, a fiúkkal pedig senki sem törődik. — Hát a fiúk kutyák? — kérdezték felháborodva. Megígértem, hogy megteszek mindent az érdekükben. Erre következett be a Madarász-telepi munkaiskola létesítése, amelyben vasipari, bőröndösipari és faipari szakba kívántuk bevezetni a fiatalságot.

A főváros előzékenyen vállalta az ipari szakoktatók rendelkezésünkre bocsátását és azok fizetését, míg a többi szükségletéről a Somogyi Sándor szobrászművész körül csoportosult nők vállalkoztak.

A munka meg is indult hamarosan, majdnem száz ismétlőiskolás részvételével, akik nagybobbára olyan gyermekek sorából ismételődtek, akik már voltak tanoncok, de a próbaidő alatt nem váltak be és a munkáltató nem használhatta őket.

Ugyanis az a tapasztalatom volt, hogy a nyomortelepek ideges, tömeglakás légkörében, ahol a szülők között állandó a veszekedés és a

szeretatlenség, a gyermekek túlnyomó része is ideges. Ezek idegességük miatt, ha tanoncnak mentek nem tudták helyesen még a munkaeszközöket sem megfogni és általában ügyetlenül állottak a munkafeladatokkal szemben. Ezért elhatároztam, hogy orvos, pedagógus, szociálpolitikus, közgazdász és ipari szakoktatók együttműködésével kísérelem meg a feladat megoldását, vagyis azt, hogy ezeket a szakmunkára jelenleg nem minősített gyermekeket szakmunkásokká neveljük, hiszen a szakmát nem tanult munkások nagy száma miatt ezek sorában erős volt mindig a munkanélküliség és ezeknek a szakmunkásokénál jóval alacsonyabb munkabére szociális életszínvonalukat is mindig a legalacsonyabb mértéken tartja. Emellett, még a szakmabeli előkészítésen kívül, a szociális nevelés eszközeivel a társadalmi szolidaritás szempontjait is igyekeztünk életükben érvényesíteni.

Így például egyik fiúnak nagyanyja, ki a barakkban velük együtt lakott, állandóan a földön aludt, mert nem volt neki ágya. Fellelkésítettem a fiúkat, hogy szerezzünk meglepetéses örömet a nagymamának. Az asztalosműhelyben elkészítjük majd az ágyát és mikor a piacra megy bevásárolni, beállítjuk a szobájába és az ablakon át meglessük, mit tesz akkor majd, ha az ágyat eddig a földön lévő fekvőhelye fölért megpillantja. Kimondhatatlan öröm fogta el a fiúkat és az ágy elkészült. A nagymama sírva fakadt, mikor meglátta az ágyat, meg a rajta lévő cédulát, melyen azt olvashatta, hogy az ágy az ő tulajdona.

Így készítettünk bölcsőt, hintalovát, fürdetőteknőt a nyomortelepek gyermekei számára, így javítottuk meg a gyermekek iskolatáskáit, az asszonyok, lányok kizitáskáit, az ajtók zárait és más egyebeket.

A gyerekek versenyeztek abban, ki tud közülük előljárni a munka általi örömszerzésben. De emellett az a fontos eredmény is jelentkezett, hogy megtanulták és megszerették a munkát, és megtanulták, hogyan kell a szerszámmal bánni.

Egyszer a Ganz-Danubius Hajó- és Gépgyár egyik munkavezetőjével találkoztam és beszélgetés közben szó került a mai tanoncokra. A művezető panaszkodott amiatt, hogy hónapok óta nem tud olyan tanonchoz jutni, aki csak némileg is megfelelne neki. Kérdezte, hogy nem volna-e ismeretségem körében ilyen fiú. Nem szóltam neki semmit a munkaiskoláról, hanem megemlítettem, hogy küldök hozzá valakit, aki bizonyára beválik majd munkahelyén. És másnap valóban elküldöttem egyik kis pártfogoltunkat. Pár nap múlva megjelent lakásomon a művezető és lelkendezve beszélt el, hogy milyen nagy-szerű tanoncjelöltet küldöttem és kérdezte, hogy nem tudná-e másokat is ajánlani, mert a kollégái mind ostromolják őt ilyen gyerekekért. És hamarosan kiürült a munkaiskola. Meg kellett szüntetni azt, mert nem volt már a nyomortelepen elhelyezetlen csavargó fiú.

Egy kispesti nyomortelep

A Kisanyák Iskolájának vezetője: Baloghy Mária említette nekem, hogy az iskolájába járó lányok szeretnének gyakorlati munkát végezni valamelyik nyomortelepen, főként gyerekekkel szeretnének foglalkozni. Ismertem a lányokat, mert a gyárgondozónői tanfolyamon a szociálpolitika tárgyat adtam elő és az előadások után rendszerint bementem a Kisanyák Iskolájának szemináriumába, ahol a lányok pedagógiai

dolgozataikat olvasták fel. A dolgozatok bírálata alkalmával én is többször hozzászóltam és így a lányok sokszor fordultak hozzám kisebb kérdésekkel. Vállaltam azt, hogy gondoskodom megfelelő munkahelyről és a munkában magam is részt veszek. Pár nap múlva az egyik lány uzsonnát rendezett, ahová társaival együtt engem is meghívott. Ugyanazon a napon délelőtt Kispestre mentem egy újonnan alakult nyomortelep megtekintésére, amely a Lipták gyár és a zsidó temető között terült el egy csupasz területen. Megdöbbenő helyzetet találtam. Kilakoltatott munkanélküliek, akik nem tudtak még hatósági szükséglakáshoz sem jutni, maguk gondoskodtak elhelyezésükről oly módon, hogy lejáratot ástak egy létesítendő föld alatti barlanghoz, majd a mélyből, a föld kihányásával üreget nyitottak, melyet tovább tágitván négyszög alakú föld alatti szoba nyílt meg előttünk. A talaj agyagos volt és így nem omlott be a felső réteg, amelyet aztán deszkákkal és gerendákkal — melyeket valahol nem egészen rendes úton szereztek — kitámasztottak. Mikor tehát az ember pusztá területen járt, a lakások tetején járt. Ide azután a tágas lejáraton át lehordották bútoraikat és berendezéseiket az új élethez. A helyzet azonban az volt, hogy ha eső esett nagyobb mennyiségben, a víz a lakásokat elöntötte és ilyenkor vízben járt a család. Ha nagyobb zápor keletkezett, az asztal tetejére vagy az ágyra kuporodtak, ha nem akartak a hideg vízben megfázni. Egészen úrgesorban éltek. Lehanggoltan mentem el az uzsonnára és elmondottam, hogy nagyon nehéz munkaterületet ajánlok, de ha mellém állnak minden erővel, olyan eredményt fogunk elérni, amely mások, sőt a hatóság számára is példát mutat arra, hogyan kell az ilyenféle feladatokat megoldani.

A lányok vállalkoztak a munkára és helyeseltek nekem, amikor azt mondtam, hogy engem könnyen megoldható feladatok nem ambicionálnak, csak a nehéz problémák megoldása elégít ki. Meg is egyeztünk abban, hogy másnap találkozunk az Üllői úton a Mária Terézia laktanya előtti villamosvégállomáson.

A lányok pontosan eljöttek és alig várták, hogy megérkezzünk, mert azt tartották, hogy túlságosan sötéten vázoltam előttük a helyzetet. Csupa igen jómódú család gyermeke tartozott a csoporthoz, volt olyan is, akit mindig komorna kísért és aki nem is mondotta meg családjában, hogy hová készül kimenni, hiszen nem engedték volna el semmi esetre sem. Mikor kiértünk a kérdéses helyre, a lányok egészen kétségbeesetten látták a helyzetet. Ilyen viszonyok között élő emberekről még sohasem hallottak. Mindjárt felbuzdult a segíteni akarás valamennyiben. Rájuk hagytam, hogy melyik miként gondolja a segítséget. Mikor hazafelé mentünk, mindjárt megállapodtunk útközben, hogy másnap újból kijövünk, mert itt nem lehet egy percre sem várni, hiszen novemberben jár az idő és mi lesz majd itt télen. Mánap ismét ugyanott találkoztunk, ahol az előző napon. A lányok valamennyien csomagokkal jöttek, mert mindegyik kiválasztotta magának azokat a családokat, melyeket gondjaiba venni szándékozott. Kint a gödörlakásokban azután elosztották az ajándékokat. Ruhák, szvetterek, cukor, zsír és hasonló dolgokat hoztak és nagy örömet szerzett mindez pártfogoltjaiknak. Hosszasan elbeszélgettünk az emberekkel és a gyerekekkel, majd megígértük nekik, hogy hamarosan hallani fognak rólunk. Még Kispesten betértünk egy kisvendéglőbe, ahol meleg teát ittunk, mert ködös volt az idő és a nedves hideg átjárta csontjainkat.

Itt azután megkérdeztem a lányoktól, hogyan vélekednek a segítség módjáról.

A feleletek naívak voltak és az akkori hivatalos szellemhez alkalmazkodók: mindnyájan rendszeres segítségnyújtással gondolták a feladatot elvégezhetőnek. Ekkor megmagyaráztam nekik, hogy nem ez az igazi segítség, hanem az, hogy valamennyi családot először rendes lakáshoz kell juttatnunk, az embereknek munkát szereznünk és a gyermekeket, legalább arra az időre, míg leromlott szervezetüket valamennyire is feljavítjuk, a magunk által létesítendő napközi otthonban fogjuk gondozni, ahol kiadós táplálékot is nyújtunk számukra. Megmagyaráztam, hogy az a szerencsénk, hogy csak harmincegy családdal van dolgunk, mert ha többen lennének, akkor aligha győznénk ezt a feladatot a mi szerény anyagi eszközeinkből.

A lányok helyeseltek és mindjárt számításokat is végeztünk, mennyi szükséges tervünk megvalósításához. Elég nagy összeg jött ki, de a lányok vállalták és azt is vállalták, hogy szüleik segítségével a férfiakat elhelyezik valamelyik kispesti, vagy oda közel lévő üzemben, s hogy a napközi otthonban a gondozási és főzési munkát fél éven át teljesítik. Ezt a félévi napközi otthoni gondozást a gyerekeknek nemcsak azért vettem számításba, hogy a gyermekeket felhízlalhassuk, hanem azért is, hogy családjukat az élelmezés költségeitől erre az időre mentesítsük, hogy ezalatt nagyon gyéren ellátott háztartásukat kiegészíthessék edényekkel, evőeszközökkel, tányérokkal és lepedőket stb. beszerezhessenek. Miután kérdőíven felvettük a családok helyzetét, szükségleteiket, és mindegyikről tiszta képünk volt, megkezdtük a lakáskeresést. Az volt a meggyőződésem, hogy valamennyi családot egymástól lehetőleg minél távolabbi lakásban kell elhelyeznünk, mert ezek már mind megtámadott életű és a szociális parazitizmus útján elindult emberekből állván, egymás rossz hatásától mentesítendőknek látszottak és az egészségesedés útját egészséges, józan és örömmel dolgozó emberek közé való helyezéssel láttam a legtökéletesebben biztosíthatónak. Így is történt. Harmincegy lakást béreltünk ki Kispest legkülönbözőbb részein, derűs kinézésű, tiszta házakban és fél évre kifizettük valamennyi család lakbérét előre. Ezt is kétféle okból tettük. Az egyik az volt, hogy a háztulajdonosok egyike sem lett volna hajlandó lakbértartozás címén kilakoltatott családokat befogadni, ha csak biztosítékot nem nyert arra, hogy a lakbérhez valóban hozzájuthat, másrészt, hogy fél évig a család lakbérrel ne legyen megterhelve és az előbb említett szükségleteinek beszerzését számára még jobban megkönnyítsük. A családok lakásaikba pár nap alatt beköltöztek és ugyancsak pár nap alatt, részben a lányok és egész kis részben a magam utánajárása révén a családok férfi tagjai munkához jutottak. A gyermekeket — csecsemők nem voltak egy családban sem — azután a magunk által létesített napközi otthonban helyeztük el. Erre a célra kibéreltünk egy három szobából és konyhából álló kertes házat és azt, persze szerényen, berendeztük úgy, hogy a lányok hazulról hoztak el otthon már nem szükséges és többnyire már padláson levő bútorokat. Egy közeli fűszeresnél, hentes- és mészárosnál, tejcsarnokosnál és péknél bizonyos összeget befizettünk és így folyószámlaszerűen vásároltuk meg az élelmezéshez szükséges dolgokat. Tüzelőről is gondoskodtunk. A lányok vállalták a gyermekek gondozását és a háztartás

vezetését. Természetesen ahhoz is vettek maguknak fáradságot, hogy a családokat otthon is meglátogassák.

Igen, azt is meg kell említenem, hogy a harmincegy családfő között találtatott egy falusi származású ember, aki azt kérte, hogy ne gyárban helyezzük el őt, hanem szerezzünk neki egy szekeret, amellyel fuvarozhat, mert azelőtt is fuvaros volt és november lévén a téli tüzelő fuvarozásával annyit tud keresni még a legközelebb belátható idő alatt, hogy még egy kocsit és még egy lovat is tudna magának szerezni. Mert azt nem említettem meg az előbb, hogy ez az ember a föld alá megmaradt, igen rossz állapotban lévő öreg lovat is bevitte és ott együtt laktak ezzel az állattal. Megtettük a kívánságát és megvettük a kocsit, a lónak pedig kibéreltünk egy pajtát, szintén fél évre megfizettük a csekély bért és egy hónapra szükséges abrakot is vásároltunk a ló számára. Ez a lovas ember beváltotta a hozzá fűzött várakozásainkat. Szorgalmasan fuvarozott a télen és valóban megvette a második kocsit és a lovat, amellyel fia járt fuvarozni.

A napközi otthoni munka igen szépen folyt. A lányok igazán kis anyák voltak, és hamarosan rendbehozták a többnyire kiütéses, elhanyagolt gyermekeket, akiket az egyik lánynak akkor a kispesti Hoffher és Schrantz gyárban gyári orvoscént működő férje minden második napon megvizsgált és a szükséges orvosi eljárást elvégezte velük kapcsolatban.

Az óvodás kort be nem töltött és az óvodáskorú gyermekekkel a lányok egész napon át maguk foglalkoztak, az iskolába járó gyermekek pedig az iskolán kívüli idejüket töltötték nálunk és a lányok gondoltak arra is, hogy azok iskolai feladatukat megtanulják. Kevés munkában volt ennyi öröm, mint ebben a kispestiben. Mikor a fél év letelt, a családok valamennyije rendes kerekvágásba jutott és boldog, napsugaras lett az életük. Még három, négy év múlva is rendszeresen meglátogattuk őket és foglalkoztunk velük, sőt, ha valamilyen problémájuk volt időközben, bejött valaki Budapestre lakásunkra és itt beszéltük meg velük a teendőket. A harmincegy család közül egyetlen egy csúszott vissza a nyomorba, mert a családfő ivó társaságba került és hiába kíséreltük meg őt jó útra téríteni, csak ígerte a javulást, de végleg letört és vele együtt a család is.

Kispesti munkánk példamutató volt a hatóságok számára és többször hangsúlyozódott illetékes helyeken is, hogy így kellene valamennyi nyomortelepet felszámolni, de mikor tevésekre került volna a sor, minden maradt a régi.

Szociális munka a néphivatalban

Emlékszem, egyszer egy asszony jött hozzám, akinek több gyermeke volt, és elmondta, hogy a férje piaci árus. Nemrégiben észrevette, hogy férjének valami nemi betegsége van, mert titokban otthon kezeli magát. Ezért ő nem hajlandó vele érintkezni, csak akkor, ha a nemibeteg-gondozó megállapítja róla, hogy egészséges. (Akkor még ugyanis nem volt hatályban a nemi betegek kötelező gyógykezeléséről szóló törvény.) Nemibeteg-gondozónk — kérésre — behívta a gondozónő útján az embert vizsgálatra, de az brutális szavak kíséretében kiutasította a gondozónőt. A férfi és a nő között pedig teljesen elmeréses-

dett a helyzet. A nő nem akarta, hogy férje közeledjék hozzá, a férj pedig addig nem akart háztartási pénzt adni az asszonynak. Így a nő is, gyermeke is, nélkülöztek. A gondozónő nem volt hajlandó még egyszer a férfihez kimenni. Az asszony kérésére én vállalkoztam arra, hogy beszéljek a férfivel. Kimentem a piacra, a standjához és elmondtam neki, miért jöttem. Rámförmedt, az arca egészen kigyulladt a dühtől. Kikérte magának, hogy mások beleártsák magukat az ő családi ügyébe, és hátat fordított, miután jól kigorombáskodta magát.

De nem tágitottam. Azt mondtam neki, hogy engem a szeretet hozott ide, az ő iránta és a család iránt érzett szeretet és akármilyen goromba is lesz velem, máskor is el fogok ide jönni és megkísérlem jó belátásra bírni, hiszen baja csak súlyosbodhat és akkor már késő lesz az észretérés.

És a csoda megtörtént. Durva, de engedékenyebb hangon kérdezte, hogy hová kell mennie vizsgálatra és mikor lenne az legalkalmasabb. És a megbeszélrt időben valóban eljött; kezelés alá is vették. Mikor meggyógyult, együtt jött el a feleségével és bocsánatot kért tőlem, megköszönvén, hogy akkor nem tágitottam.

Bizony, tizenharmadik emberek voltunk az asztalnál majdnem mindig, munkánk kezdetén. Különösen a néphivatal munkája révén támadt settlementünknek sok ellensége. A hatóságok ugyanis, amelyeknek határozatai, intézkedései ellen jogorvoslatot készítettünk a hozzáfordulóknak és rámutattunk pártfogoltjaink jogaira, igazságára, ellenük irányuló támadásnak tekintették közbelépésünket és ahol lehetett, ütöttek rajtunk. De a felsőbb hatóság igazat adott a fellebbezéseknek, mert csak igazságos ügyet vállaltunk, s ha valaki jogtalan kívánsággal jött, szépen megmagyaráztuk ezt neki és megnyugtattuk őt, hogy ha majd jogos panasza lesz, nyugodtan eljöhet és igazságához juttatjuk. De lassankint rájöttek a hatóságok, hogy munkánk az ő számukra is hasznos, leveszi a vállukról a munka egy részét, amikor ahelyett, hogy a felek kérelméről jegyzőkönyvet kellene felvenniök és közreműködniök a szükséges okmányok, igazolványok megszervezésében, mi megírjuk a kérvényeket és azokat a szükséges mellékletekkel felszereljük s nem kell egy ügyben többször is beidézni a felet, és tölteni vele az időt feleslegesen. Igen tekintélyes munkabért is takarítottak meg pártfogoltjaink azzal, hogy hozzánk fordultak, hiszen mi a késő esti órákban tartottuk hivatalos óráinkat, munka utáni időben, s az elkészített beadványokat is mi kézbesítettük, tehát ezért sem kellett munkát mulasztaniok. Így azután lassankint megszeliidültek irányunkban a hatóságok és elértük hamarosan azt, hogy minden komplikáltabb ügyet hozzánk küldöttek elintézés céljából.

Egy ilyen esetet is felemlítek. Löwy Sándor árvaszéki elnökhelyettes küldött hozzám egy lányt. Utcai lány volt és elmondotta miért keresett fel. Löwy Sándor azt mondtotta neki, hogy csak egyetlen helyen tudnak rajta segíteni és az a settlement néphivatala.

Az eset a következő volt. A lány, aki nálam való jelentkezésekor 18 éves volt — az akkori törvény szerint még kiskorú —, kisgyermekkorában magára maradt, mert anyja otthagya az apját, aki züllött, részeges ember volt és nem bírta tovább vele az életet. Gyermekeit — helyzete miatt — nem vihette magával és az apánál hagyta. Az apa hamarosan meghalt, de akkor az anya már az Észak-Amerikai Egyesült Államokban élt, ahová rokonai kihívták s ahol, férje halála után,

férjhez ment. Gyermekeivel csodálatosképpen nem törődött és nem is érdeklődött sorsáról.

A lány menhelybe került, ahonnan 15 éves korában valahová tanoncnak szerződttették. De itt nem volt maradása és az utcára került, testéből élt. Szállásadónőjének volt egy fia, aki beleszeretett, de a szállásadónő nem akarta, hogy fia utcai nőt vegyen feleségül. A lány és a fiú szerettek szórakozni, amihez pénz kellett s a lány valami bűncselekmény elkövetésére bírta rá a fiút. Rájöttek és mindkettőjüket elzárásbüntetésre ítélték. A nő, mint felbújtó, hosszabb elzárást kapott, mint a fiú. Mikor a fiú kiszabadult, anyja igyekezett megnősíteni őt, hogy befejezett tény elé állítsa arra az időre, ha a lány kiszabadul. A nőülés nyélbeütődött és a lány újból tragikus életét volt kénytelen tovább folytatni.

Ekkor történt az, hogy a lány anyjában feltámadt a lelkiismeret. Megbízott egy budapesti ügyvédet, hogy kutassa fel a lányt és az volt a terve, hogy kiviteti azt magához Amerikába. Ugyanis férjének kifőzésüzletei voltak valamelyik amerikai metropoliszban és úgy gondolta, hogy egyiknek vezetésével megbízzák a lányt. És most érkezett el a nehéz pillanat. Az amerikai hatóságok abban az időben a beutazási engedély kiadását erkölcsi bizonyítvány bemutatásához költötték. Az én pártfogoltam pedig két okból nem igényelhetett erkölcsi bizonyítványt: először, mert büntetett előéletű volt, másodsor mert utcai nőként kereste kenyerét. Azt kívánta most tőlem Löwy Sándor árvaszéki helyettes elnök, hogy ebben a kérdésben találjak ki valamit.

Vállaltam, hogy megkísérlek minden lehetőt. Egymás után kerestem fel a különböző nővédő egyesületeket. Mindenütt tördelték a kezüket, de csak farizeuskönnyek hullottak a szemekből. Ekkor elmentem Budapest Székesfőváros rendőrfőkapitányához: dr. Marinovich Imréhez. Elmondottam neki az esetet. Azt is közöltem Marinovich-csal, hogy a leány anyja, ha a kiutazás nem sikerül, nem tudja lányát itthon segíteni, mert a vállalkozás a férjéé, s az anyagi ember s ingyen nem hajlandó egyetlen dollárt sem küldeni ajándékba senkinek. Marinovich megértéssel fogadott. Át-, meg átgondolta a dolgokat és végül azt mondotta, hogy mindnyájunknak kötelessége ilyenkor is embernek lenni, és bár szabályokat sért vele, hajlandó az erkölcsi bizonyítványt kiadatni, amennyiben az Igazságügyminisztériumban kegyelmi úton tudjuk törölni a leánynak a büntetési nyilvántartóban feljegyzett elzárásbüntetését. A lány perdita múltjának elfelejtéséért a felelősség őt terheli, de a büntetési nyilvántartóba a bíróságok közlése alapján történik a bejegyzés és ahhoz nincsen joga, hogy ettől eltekintsen.

Elmentem ekkor az Igazságügyminisztériumba. Itt az elnöki osztályban dolgozott egy osztálytársam: dr. Lator Géza miniszteri tanácsos és hozzá mentem. Lator Géza égő lelkű magyar ember volt, aki minden emberen igyekezett segíteni. Magam is megszámlálhatatlan esetben fordultam hozzá és majdnem mindig teljes eredménnyel. Mindjárt eljött velem a kegyelmezési osztály vezetőjéhez: dr. Bezzegh-Husszágh Aladárhoz, a későbbi rendőrfőkapitányhoz, és kérte, hogy segítsen nekem. Bezzegh-Husszágh közölte, hogy ebben az ügyben azért nem lehet segíteni, mert a lány már eltöltötte elzárásbüntetését s így kegyelmi eljárásnak nem lehet helye. Amennyiben azt nem szenvedte volna el, kormányzói kegyellemmel törölni lehetne a büntetést és így az a büntetési nyilvántartóból is törölthető lenne. Tehát itt sem

sikerült megoldást találni. De Lator Géza nem nyugodott. Meleghangú levelet írt számomra dr. Nádosy Imre akkori országos rendőrfőkapitányhoz és kérte, találjon ki valamilyen megoldást a segíthetéshez. Elmentem Nádosyhoz. Elmondtam neki is a történetet és az azzal kapcsolatos problémát. Nádosy elmosolyodott. Nagyon egyszerű a dolog — mondta. Mindenképpen segíteni kell a lányn. Én majd adok egy levelet, amelyben az amerikai követnek, aki jó barátom, figyelmébe ajánlom a lány beutazási engedély iránti kérelmét. Az én levelem pótol minden erkölcsi bizonyítványt és annak kézhezvétele után eszébe sem lesz a követségnek még külön erkölcsi bizonyítványt kérni.

Így is történt. A lány kiutazott Amerikába és Löwy Sándortól nyert értesüléseim szerint élete rendes kerékvágásba jött, sőt ott férjhez is ment.

Mindenesetre Nádosy Imre országos főkapitány volt ebben az ügyben szereplők közül a legnagyobb, a legkiemelkedőbb ember. Az általa választott megoldás nem sértett törvényt és mégis elérte azt, amit akart: egy veszendő lány megmentését. Nádosy azóta meghalt, emlékének ma is mély hódolattal adózom, mert igazi ember volt.

* * *

A néphivatalban egy szegény, öreg asszonynak intéztem el valamilyen ügyét és egy délután megjelent málam, egy csokor virággal. — A tanár úrnak hoztam, hálából — mondotta. Ne tessék visszautasítani, mert nem pénzért vettem, a háziasszonyt megkértem és megengedte, hogy szedjek a kertjéből. Nagyon megfogott szegény asszonynak könnyes tekintete. De nem tehettem mást, mint azt mondtam: — Köszönöm néni, a kedvességét, de nem fogadhatom el. Mert a maga ügye igazságos ügy volt és azért tudtam eredményesen elintézni. Ha most más valaki jön hozzám és az ügye nem ilyen tiszta, mint a magáé volt, és nem tudok eredményt elérni, akkor azt fogja az mondani, hogy: igen, annak, aki virágot, vagy más ajándékot hoz neki, jól elintézi, az én ügyemet pedig csak elkapkodta, mert nem adott semmit. Ami pedig ha megtörténnék, az általam szolgált ügy rovására menne. A néni szomorúan, szinte könnyölgően nézett rám: — De nem fogja azt senki sem mondani. Ez nem ajándék, csak figyelem. Milyen szép lenne itt az asztalon ez a virág! — Jól van néni, elfogadom. De úgy, hogy tudom, hogy a néni férje nemrégiben halt meg és itt fekszik az újpesti temetőben. Most mindjárt vigye ki oda, az én nevemben. Az én virágom és én küldöm. Az asszonynak kicsordult a könnye. Köszönöm, megértettem. És rohant ki a szobából, hogy ne halljam a zokogását.

* * *

Egyszer nagyon későn mentem haza a néphivatalból. Már éjjel egy óra is elmúlt, nagyon sok volt a tanácsot kérő ember. Az Erkel utcának azon oldalán, amelyiken haza felé szoktam járni, van az Újpesti Pamutipar üzeme, ablak nélküli gyárfal, ahol semmi világító fény nincsen, másik oldalán van pár ház, de ilyenkor már régen mindenki aludt. Fáradt voltam és gondolkozva mentem. Egyszerre halk füttyöt hallottam és előrenéztem. A távoli sarkon, a túlsó oldalon, egy Krisz-

tuskereszt mellett lévő lámpának a fák levelein átszűrődő fényénél láttam, hogy azon az oldalon, amelyen haladok, a sarkon árnyékok mozognak óvatosan. Nem tudtam, kik lehetnek ott, de mentem előre, ökölbe szorítván a kezemet. hogy ha kell, üthessek. Már egészen közel jártam a sarokhoz, amidőn a túlsó oldalról, a kereszt mögül előugrott egy magas termetű ember: — Jó estét tanár úr, és meghajtotta magát, majd odakiáltott a sarokfal mögött álló embereknek: — Takarodjatok hátra, ez a tanár úr!

* * *

Az is megtörtént olykor, hogy rendőri kísérettel mentem haza. Egy monori fiú: Szüle Gábor, akit még Monoron tanított korán meghalt Gizella nővérem, s akit még onnan ismertem, állott a Deák utca sarkán poszton és az Erkel utca is az ő körzetébe tartozott. Nem sokszor nézett el az Erkel utcába, csak azokon a napokon, mikor tudta, hogy néphivatal van. Természetesen, amennyiben ilyenkor ő volt szolgálatban. Ha látta, hogy még ég a lámpa a néphivatalban, leült az ajtó előtt lévő padra és megvárta. — Sok rossz ember van és mindennap történik valami. Engedje meg tanár úr, hogy hazakisérjem. És haza is kísért, sőt megvárta, míg a sötét kerten át a verandához érek.

* * *

Sokszor egyhangú költőnek csúfolják azokat, akik gondolata mindig ugyanazon dolog körül forog. Ezek között vannak sokan gyengeelméjű emberek, de vannak, akik egészséges, állhatatos és az igazságukhoz ragaszkodó emberek. Ilyen volt egyik néphivatali pártfogoltam: Takó György. Sok név kiesett az emlékezetemből, de az övé megmaradt. Tíz éven keresztül minden héten megjelent a néphivatalban ugyanabban az ügyben. Már társaim idegesek voltak, ha megpillantották, de én hittem az ügyének igazságában, és végső sikerében, mint amiképpen ő is hitt.

Esete egyszerűen az volt, hogy az első világháború alatt pénzügyőrként teljesített a háború után Csehszlovákiához csatolt területen szolgálatot. Egy alkalommal, közvetlenül a háború befejezése előtt parancsot kapott, hogy egy fontos írást kézbesítsen egyik pénzügyi hatóságnak, mégpedig aznap. A vonat már elment és más közlekedési eszköz nem állott rendelkezésére, csak a tehervonat, amely Takó György állomáshelyén sohasem állott meg. Nem volt más megoldás pártfogoltam számára, minthogy tehervonaton teszi meg az utat a rendeltetési helyre.

Pártfogoltam azt mondta, hogy a pénzügyi hatóságok és az Államvasutak között megállapodás létesült, mely szerint a hivatalosan kiküldött pénzügyőri közegek a tehervonat mozdonyára felszállhatnak és ott utazhatnak rendeltetési helyükre. Felszálláskor és leszálláskor a mozdonyvezetők tartoznak a menetet meglassítani.

Takó György ezen az alapon felszállott és rendeltetési helyén leszállott a meglassult menetű mozdonyról és leszállás közben a mozdony alá került, amely egyik lábát töből levágta. A közben a Felvidéken kialakult zavaros helyzet miatt Takó György nem tudta nyugdíj iránti igényeit érvényesíteni és hazajött. Mikor itthon rendeződtek a dolgok,

saját erejéből kísérelte meg ügyének elintézését, de mindenütt elutasították. De ő, igazságának tudatában nem nyugodott bele elutasításába, hanem eljött néphivatalunkhoz és ott elkészítettem a kérvényét, a Pénzügyminisztériumhoz. Ugyancsak elutasító határozat lett a vége, mert nem tudtuk bebizonyítani, hogy Takó György szolgálat közben vesztette el lábát, s főképpen azt, hogy utasítása volt arra, hogy szükség esetén mozgó tehervonatra is felugorjon, illetve leugorjon. Ekkor megkíséreltem, hogy a Külügyminisztérium útján szerezzem be a pozsonyi pénzügyigazgatóságtól a balesetre vonatkozó iratokat. Az iratok megérkeztek, hosszas várakozásunk után, be is igazolódott az, hogy pártfogoltunk szolgálat közben vált szerencsétlenné, de a pénzügyminiszteri elutasító határozat tagadásba vette azt, hogy Takó olyan hivatalos parancsot kaphatott volna, hogy mozgó mozdonyra is fel kell szállnia sürgős esetben, és Takó saját hibájából származónak tekintette az egész balesetet. A Külügyminisztérium jogsegély osztálya révén, diplomáciai úton kíséreltük meg további iratok megszerzését, valamint olyan tanúk felkutatását, akik annakidején a pénzügyőri testületben szolgáltak és tudtak Takó esetéről. Évek teltek el és Takó ügye nem mozdult előre. De azért ő minden héten egyszer megjelent nálam és tudakozódott ügye felől. Már munkatársaim összesúgtak, mikor megjelent, de én hittem abban, hogy ennek a kitartó embernek az igazsága egyszer kiderül. Anyagiak hiányában cipésmesterséget tanult ki és valamelyik kismesternél dolgoztatott és tudott annyit keresni, hogy magányos ember lévén valahogyan megélhetett. A magam részéről egyre biztatgattam őt és csodálkoztam kitartásában, amelyet ügyében tanúsított.

Egyszer, a tizedik évben, amely alatt folyton folyt az eljárás igazságának kiderítése érdekében, egy délután sugárzó arccal jelent meg nálam Takó. Elmondta, hogy Budapesten az egyik utcán sántikált, amikor vele szembejött az az egykori pénzügyőri felügyelő, aki felettese volt és aki a vonat használatával kapcsolatos utasítást vele közölte. Ez az ember csak alkalmilag tartózkodott nálunk és hamarosan haza készült menni, a Felvidékre. Tehát sürgős volt a kihallgatása. Takó ismerte budapesti címét és így nem volt nehéz a néphivatalba hívni, hogy a tanúvallomási jegyzőkönyvet felvegyük, ami hamarosan megtörtént.

Ekkor, e jegyzőkönyv kíséretében, ismét kérvényt írtunk Takó nevében, amelyet hamarosan és jóindulattal intézett el a Pénzügyminisztérium, s visszamenőleg megállapította Takó nyugdíját, aki igen tekintélyes összeghez jutott eképpen.

Takó esete munkatársaim számára is igen tanulságos volt abban az értelemben, hogy meggyőzze őket arról, hogy nem minden ember rögeszmés, aki ugyanabban az ügyben éveken át nyugtalankodik, hanem vannak olyanok is, akiket jogos igazságuk keresése vezet.

* * *

A néphivatalba jött el hozzám egy öreg roskadt ember: Németh bácsi. Elmondotta, hogy a Magyar Pamutiparnak a settlementünkkel szemben lévő gyárában dolgozott 27 év óta. Szombaton, felmondás nélkül elbocsátották és kiadták a munkakönyvét. Azért nem kellett elbocsátásához felmondási idő, mert a gyári munkarend szerint ilyent a

munkaadó és munkás között nem kell kikötni. Németh bácsi azt is elpanaszolta, hogy egyetlen fillér segélyt sem biztosított a gyár neki, ilyen hosszú időn át teljesített szolgálata után.

Megdöbbsentem. Mert Németh bácsinak öregségi járadékra igénye nem volt amennyiben az erről rendelkező törvény csak az 1929. év január 1. napján lépett hatályba és Németh bácsi a törvény által, az öregségi járadék élvezhetésének feltételéül megállapított számú héten által a biztosítási díjat még nem is fizethette be.

Mindjárt leültem az írógéphez és egy levelet írtam a saját nevemben Szurday Róbertnek a Magyar Pamutipar vezérigazgatójának, aki Weisz Róbert néven látott napvilágot, de Ferencz József király „érdemeiért” a magyar nemességet adományozta neki. Megírtam a levélben, hogy én a nálam megöregedett macskákat és kutyákat sem engedem elpusztulni, mert figyelembe veszem hűségüket és öregségükben gondosan ápolom és etetem őket s ezért nem tudom megérteni, hogy egy gyári üzem, amely hatalmas nyereségekkel dolgozik, 27 évi munka után egyszerűen az utcára tesz egy hűséges öreg munkást. Kértem a vezérigazgatót, hogy Németh bácsi részére állapítson meg bizonyos, szerény összegű kegydíjat.

A vezérigazgató nem válaszolt írásban, de újpesti gyárában őt képviselő Quittner Lóránt igazgató felhívott telefonon és közölte velem, hogy az igazgatóság a kérelmet, elvi okokból, nem teljesítheti. Erre újabb levelet írtam. Dr. Kenéz Béla, volt egyetemi professzor, volt kereskedelem- és iparügyi miniszternek, és megírtam benne az esetet. Felhívtam figyelmét arra, hogy Németh bácsi, mint fűtő, állandóan igen kockázatos munkát végzett, hiszen nyáron forróságban, télen elől forróságban, hátul fagyos hidegtől érintetlen dolgozott állandóan és ezért nyűtte el a gyár szolgálatában életét. Kértem, hogy figyelmeztesse a gyárat kötelességének teljesítésére, mert Németh bácsi már mindenét eladta, hogy ne haljon éhen és beteg felesége egy mosókonyhában a szalmán fekve haldoklik. Kenéz Bélával közben találkoztam egykori professzoromnál: dr. Földes Bélánál, a közgazdaságtan, a szociálpolitika és statisztika világhírű tudósánál, és szóban is elmondtam neki az esetet. Felháborodott és megígérte, hogy igazságot szolgáltat. Mint később megtudtam, levelet írt Szurdaynak és elküldötte neki levelem másolatát. Szurday meglepő választ adott Kenéznek. Közönségesen hazudott, mert azt állította, hogy nem való az, hogy Németh bácsi 27 év óta szolgált a gyárban, mert csak ötévi egybefüggő szolgálata van. Ennyi idejű szolgálat után pedig nem kívánható, hogy a gyár kegydíjat adjon valakinek.

Békés ember vagyok, de elfogott a méreg. Behívtam Németh bácsit és bekértem mégegyszer munkakönyvét. Abból valóban megállapítottam, hogy a 27 évi szolgálatban van két heti megszakítás, de ez egyáltalán nem jelentette a szolgálatból való kilépést, hanem azt, hogy akkor a Magyar Pamutipar gyárában az volt a szokás, hogy ha nincsen elég gypot, a munkásokat egy-két hétre „kisetzelték”, ami azt jelentette, hogy munkakönyvüket a gyár visszatartotta, őket pedig fizetés nélkül szabadságolta. Ez az eljárás a gyár érdekét szolgálta, mert ha a könyvet is kiadta volna a munkásoknak, ezek elszéledtek volna és másutt vállaltak volna munkát és a Magyar Pamutipar idegen munkásokkal nagyon sok kárt szenvedett volna. Tehát a gyár igazgatósága, illetve Szurday Róbert félrevezette a minisztert.

Ezután nem volt más lehetőségem, elhatároztam, hogy a pénzügy-miniszterhez fordulok a „nagy” Wekerle Sándor fiához: a „kis” Wekerle Sándorhoz és most már belefoglalva a „kisetzelés” leírását is, megvilágítom a gyárvezetőségnek munkásellenes, emberséggellenes magatartását. Meg is írtam a levelet, amelyben még arra is rámutattam, hogy a Magyar Pamutipar újpesti gyára milyen magas vámvédelemben részesülő árukat termel és a magyar nép azért kénytelen méregdrága áron vásárolni a textilárúkat, mert azzal az antiszociális vezetőség a maga önző érdekeit szolgálja. Azt is kifejtettem, hogy az üzem éjszakai munkán is dolgoztatja állandóan a nőket, annak ellenére, hogy törvénybe cikkelyezett nemzetközi egyezmény tiltja ezt.

A levelet már elküldeni szándékoztam, amikor véletlenül találkoztam az előbb említett Quittner Lóránt igazgatóval, aki jó arcot mutatva, kérdezte, hogy rendben van-e a Németh-ügy? Magamból kikelve válaszoltam neki, hogy csak ezután jön az igazi hadd-el hadd, mert olyan vesszőfutásban részesítem őket, hogy megemlegeti Szurday azt még haló porában is. Elmondottam, hogy kezemben van Németh bácsi munkakönyve, melyből kitűnik a kisetzelés két hete és az nem jelent megszakítást a 27 évi szolgálatban és hogy most milyen tartalmú levelet készülök küldeni Wekerlének. Quittner arca sötét lett. Erre nem számított. Kérlelni kezdett, ne tegyem ezt, hanem írjak egy újabb levelet Szurdaynak és majd ő közben jár annál, hogy Németh bácsi valamilyen segílyt kapjon. Erre azt feleltem, hogy én egy embernek bizonyos esetben csak egyszer írok levelet, de többször nem. Ez az eset is az ilyenek közé tartozik. Quittner arra kért ekkor, hogy írjak Németh bácsi nevében egy kérvényt, bizonyára ez ellen nincs kifogásom, mert Németh bácsi érdeke is az, hogy hamarosan pénzhez jusson. Ennek az érvnek engedtem és Németh bácsi nevében megírtam a kérvényt és azt vele aláírtam, és azt ugyancsak vele Quittnerhez elküldöttem.

Már másnap szólt a telefonom: Quittner hívott fel és közölte velem, hogy a gyár Németh bácsi részére havi 28 pengő segílyt folyósított minden hónapra. Megmondottam Quittnernek, hogy ha emberségesen gondolkodtak volna, ezt a hercehurcát megtakaríthatták volna maguknak és nekem. Németh bácsinak és feleségének még Újpest városától ebédsegélyt is szereztem és valahogy mégis eltengődtek ezenképpen.

A Magyar Pamutipar antiszociális magatartására jellemző ez az eset is.

Egy gyári munkásnő a kézitáskáját ott felejtette a gyár mosdószo-bájában. A kézitáskát megtalálták, s hogy tulajdonosát felderítsék, megnézték annak tartalmát. Egy igazolványt is találtak benne, mely szerint a rendőrség engedélyt adott a lánynak arra, hogy prostituáltként is kereshessen. Quittner Lóránt igazgató másnap magához hívatta a lányt és felháborodva közölte vele, hogy azonnal elbocsátja a gyárból, mert ott csak tisztességes nőket alkalmaznak.

A lány elmosolyodott: — Ha az igazgató úr csak tisztességes nőket kíván alkalmazni, akkor ne fizessen a munkásnőknek éjszakai munkáért heti hat pengőt, amiből még a lakbérük is alig telik ki, hanem adjon nekik emberi megélhetést biztosító munkabért. Ha jobban körülnézne a gyárban, megállapíthatná, hogy igen sokan kényszerülnek társnőim közül így kiegészíteni az önök által fizetett éhbért. Én anyá-

mat és testvéreimet tartom s hogy nem akarok a tisztességes étellel felhagyni, bizonyítja az, hogy megmaradok a gyárban ezért a heti hat pengőért, mert remélem, hogy egyszer megjön a gyár vezetőségének emberi gondolkozása és annyi bért fizet, hogy felhagyhatok a másik foglalkozásommal.

Quittner megszegyenülten sütötte le a szemét és visszavonta a felmondást, de a munkabért nem emelte fel.

Az esetet a lány maga beszélte nekem el, aki néphivatalunknak a munkáját többször igénybe vette.

Korkép és kórkép

Az 1937. évben már nem lehetett tovább halasztani az előtérbe nyomuló munkásvédelmi reformokat, a maximális munkanap megállapítását, a munkások fizetési szabadságának biztosítását, a családi munkabér törvényesítését, valamint a minimális munkabér hatósági szabályozását.

A minimális munkabéreket az egyes szakmákban munkabér-megállapító bizottságok állapították meg, melyek tagjai egyenlő arányban: a munkások, a munkaadók érdekszervezetének kiküldöttjei sorából, valamint az érdektelen szakemberek sorából kerültek ki. Sajnos, a munkaadók érdekszervezete a kormánytól ki tudta vinni, hogy a munkások képviselőit nemcsak a Szabad Szakszervezetek és a Keresztényszocialista Szakszervezetek képviselőiből nevezték ki, hanem a munkásáruló és a munkaadó szervezettel bérendként kapcsolatban álló Nemzeti Munkaközpont képviselőiből is. Ezek azután teljes mértékben a munkaadók érdekét képviselték és a munkabér-megállapító bizottságok becsületes tagjaiból undort váltottak ki magatartásukkal. Egyik iparügyi minisztériumi előadó: Lechner Rudolf, aki egykor Magyar Zoltán professzor tanársegédje volt és akit erős szociális, munkásbarát érzelmeiről ismertem, kivitte, hogy több munkabér-megállapító bizottság tagjává és néhányának alelnökévé nevezték ki. Már az első ülések határozatai nyomán felfigyelt személyemre a Magyar Gyáriparosok Országos Szövetsége. Ugyanis addig, míg nem kerültem be a bizottságokba, azok érdektelen tagjai legtöbbször a munkaadókkal szavaztak a munkabérek megállapításánál.

Bekerülésemkor felvilágosítottam érdektelen társaimat a munkások helyzetéről, adatokat tártam eléjük és ettől kezdve mindig a munkások érdekét képviselték szavazataikban, amennyiben azok igénye jogos, vagy méltányos volt, ami azt jelentette, hogy azokban a bizottságokban, amelyekben a munkásszervezetek kiküldöttjei nem az árulók sorából kerültek ki, a munkások igazságos érdekei jutottak győzelemre.

(...)

A bányamunkások munkabér-megállapító bizottságának alelnöke voltam. Hosszú vitatkozás előzte meg a határozat meghozatalát, amelyre kitűzött napon is éles viták voltak. Emlékszem, hogy a bányák munkaadószervezetének képviselőjében Schmidt Sándor, a Salgótarjáni Kőszénbánya vezérigazgatója, Márkus József ugyanezen bánya igazgatója és Rehling Konrád, a Magyar Általános Kőszénbánya igazgatója jelent meg. Az első és az utolsó köztük azzal szeretett dicsekedni,

hogy az egyházi élet területén is milyen nagy szerepet vállalnak, de Jézus Krisztus valószínűleg korbáccsal ütötte volna őket végig, ha a földön járt volna akkor, mert mindketten az embertelen munkásnyúzók sorába tartoztak.

A bányatulajdonosok szervezetének kiküldöttjei olyan fennhéjázóan viselkedtek a bányamunkások szervezetének kiküldöttjeivel szemben, mintha a bányában dirigáltak volna nekik. Engem igen felháborított ez, annál is inkább, mert gyermekkorom óta még a felsőbányai ércbányákból ismertem a bányászok helyzetét és 1938-ban a Közigazgatástudományi Intézetnek munkaközösségében végeztem a bányászok helyzetére vonatkozó adatgyűjtést, sőt háztartási statisztikai adatok voltak a kezemben.

Mikor a bányaigazgatók fennhéjázó beszédei és a munkások képviselőinek öntudatos beszédei elhangzottak, én keltem fel és elmondtam a bányamunkások megdöbbenő helyzetére vonatkozó adataimat, ami közben a bányaigazgatók többször közbeszóltak. Végül megmagyaráztam, hogy a bányászok azért esznek sokat (ezt vetették a bányaigazgatók szemükre), mert emberfeletti, mondhatnám állati munkát végeznek. Ezt az alkalmat várták a bányaigazgatók, hogy megakadályozhassák a munkabérekre vonatkozó határozat aznap meghozatalát. Felugrott Schmidt Sándor, kijelentette, hogy megsértettem a bányák vezetőit azzal, hogy azt mondtam róluk, munkásaikkal állati munkát végeztetnek, s ezért nem hajlandók abban a bizottságban tárgyalni, amelyben én vagyok és így kivonulnak az ülésről, amit azonnal meg is tettek. Előzőleg hangsúlyozta Schmidt Sándor, a főkeresztény embernyzó, hogy ő keresztény és nemzeti gondolkodású, s most olyan időket élünk, hogy mindenkinek így kell gondolkodnia, tehát a bányászok mondjanak le igényeikről és várnak alkalmasabb időkre azok érvényesítése tekintetében. De elfelejtette azt megmondani Schmidt Sándor, hogy ő Minerva autón érkezett meg az ülésre, a bányásküldöttek költségeit pedig a harmadik osztályon való utazáshoz alig tudták otthon bányásztársaik összekaparni.

Így a határozathozatalt sikerült a munkaadóknak megakadályozni. A bányászok képviselői odajöttek hozzám és kérték, ne hagyjam el ezentúl sem őket. Megmagyaráztam nekik, hogy én nem fogom őket sohasem elhagyni, de a munkabér-megállapító bizottságból eltávolítanak. Így is történt. Pár nap múlva hívatott Varga József iparügyi miniszter. Elmondotta, hogy érdeklődött felőlem Teleki Pál grófnál és azt az információt nyerte tőle, hogy megbízhat magatartásomban, mert mindig csak becsületes, jogos és igazságos érdekeket képviselek. Tehát továbbra is csak dolgozzam úgy a bizottságokban, amiként eddig. Jelen volt e beszélgetésnél Szakváry Emil miniszteri osztályfőnök, a munkásvédelmi osztály vezetője és helyettese Magasházy Béla, akik teljes mértékben mögöttem állottak, mikor a munkásérdekeket kellett képviselni és a miniszter előtt is azonosították magukat az én állásfoglalással. Ezzel eltávolítottam a minisztertől, de pár nap múlva hallottam, hogy Chorin Ferenc és Vida Jenő, a magyar munkásság két főverszívójának vezetésével küldöttség ment a Magyar Gyáriparosok Országos Szövetségének nevében hozzá és határozottan követelték tőle valamennyi munkabér-megállapító bizottságból való eltávolításomat, valamint Szakváry Emil és Magasházy Béla elhelyezését a munkásvédelmi osztály éléről.

A miniszter deferált a küldöttségnek, amellyel való tárgyalásról nem szivárgott ki semmi. Mindkét vezetőt a munkásvédelmi osztály éléről olyan osztályba helyezték, amelyben a munkásérdekekkel nem találkozhatnak, velem kapcsolatban pedig hír jelent meg a hivatalos lapban, hogy valamennyi munkabér-megállapító bizottsági tagságomról lemondottam. Persze én voltam a legjobban meglepve, mikor olvastam a közleményt, mert én egyáltalán nem mondtam le a tagságaimról.

Egy azonban megdöbbenőbb még a megdöbbenőnél is, és ez az, hogy Varga József ipari miniszter lett, a miniszteri székből való eltávozása után a Magyar Általános Kőszénbánya elnöke, évi 60 000 pengő tiszteletdíjjal. Korkép és korkép.”

Előttünk a 90-es évek!

Körülöttünk, bennünk, mindenütt
változások zajlanak.

S közben még soha nem
vágytunk jobban
a hétköznapi biztonságára.

Szülők és gyermekek,
vállalkozók és nyugdíjba készülő
természetes **igénye** ez.

Polgárjog a biztonságra!

Állami Biztosító

A SZEGÉNYEK ÉS KISZOLGÁLTATOTTAK SZÖVETSÉGÉNEK ALAPÍTÓLEVELE

A politikai pluralizmus megteremtése nem csökkentette az országban a szegénységet, sőt az utóbbi időkben gyorsan emelkedik a súlyos anyagi gondokkal reménytelenül küszködők száma. Hazánk állampolgárai tömegesen ismerik fel, hogy megélhetésük a jövőben még a jelenleginél is kevésbé biztosított. Egyre több dolgozót fenyeget az elbocsátás és a munkanélküliség. Ezzel egyidejűleg növekszik az infláció. Emelkedik a halmozottan hátrányos helyzetűek száma. A fiatalok többségének semmi esélye arra, hogy tíz-húsz éven belül lakáshoz jusson. A pályakezdők joggal félnék, hogy nem találnak munkát. A nyugdíjasok mindinkább nyomorognak, mivel jövedelmük egyre kevésbé tart lépést az ár-emelésekkel. A több gyermeket nevelőknek a legalapvetőbb szükségletek kielégítése is növekvő gondot okoz. A betegellátás romlik, a gyógyszerek árát újra meg újra felemelik. Az állam gyorsuló ütemben szünteti meg a fiatalok, betegek, öregek, nagycsaládok segítségét. Az újonnan alakult pártok többségét is csak a hatalom megszerzése érdekli, és legfeljebb ennek eszközeként emel szót a rászorulóikért. Az emberek kiszolgáltatottságának érzését a politikai liberalizálás nem csökkentette, sőt a vele együtt járó gazdasági liberalizálás tovább fokozta a kiszolgáltatottságot.

A nyugalomra és egészséges környezetre vágyó emberek ki vannak téve a legkülönbözőbb környezeti ártalmaknak. A nemzetgazdászok a természet és az embert feláldozzák a gazdasági növekedés és a nyereség gyarapítása érdekében. A politikai bürokrácia segíti őket emberellenes és környezetellenes törekvéseik megvalósításában. Egyre elviselhetetlenebb méreteket ölt a természet iparszerű pusztítása, a levegő és a víz egészségkárosító szennyezése, a természeti folyamatok egyensúlyának megbontása. E jelenségektől elválaszthatatlan a légzőszervi rákos

stb. megbetegedések számának gyarapodása.

A társadalmi környezet — gondatlanság, haszonlesés és tudatos manipuláció miatt bekövetkező — rombolása megfertőzi az emberek mindennapi életét, megszünteti annak nyugalalmát. A politikai vezetés pazarlása és hibás gazdaságpolitikája következtében a dolgozók többsége nem tud 8 órai munkából megélni. Az általános hajszaoltás rombolja a lakosság erkölcsét, és fizikai valamint idegállapotának látványos romlásához vezetett. Népbetegség a neurózis, az alkoholizmus, gyakori az öngyilkosság.

A fiatalok, nyugdíjasok, kisjövendőműek, nagycsaládok, betegek, munkanélküliek magára maradása nemcsak az egyes egyént fenyegeti, hanem a nemzet egésze számára is veszélyes: ismétlődő társadalmi robbanások kockázatát vetíti előre. Ezt elkerülendő szükséges a szegénység és kiszolgáltatottság mérsékléséért tenni akaró emberek összefogása, cselekvő szolidaritása.

Az SZKKSZ programpárt, a bérből és fizetésből élők, a megélhetési gondokkal küzdő fiatalok és nyugdíjasok, a lakással nem rendelkezők, a társadalomból kitaszítottak pártja. Olyan embervédő és környezetvédő szervezet, amely azt tekinti fő feladatának, hogy a legkülönbözőbb formákban tiltakozzon minden emberellenes és környezetveszélyeztető jelenség ellen. Ezért valamennyi rendelkezésre álló humánus illetve politikai eszközzel fellép a rászorulóknak anyagi megsegítéséért és a kiszolgáltatottak védelmében. Szándékában áll megszervezni az ínséget szenvedők és kiszolgáltatottak társadalmi önvédelmét. Tevékenységét a társadalmi szolidaritásra kívánja alapozni, szövetséget keresve minden hasonló törekvésű társadalmi és politikai szervezettel.

Az SZKKSZ teljes tiszta jövedelmét a rászorulóknak megsegítésére fordítja. Bevételeiből nyomorenyhító alapítványokat hoz létre. A szövetség képviselői tevékenységüket ingyen, bármilyen ellenszolgáltatás nélkül végzik.

Levélcím: „SZKKSZ” 1675 Bp., Pf.: 91.

A KÖZÖSSÉGFEJLESZTŐK EGYESÜLETE PROGRAMJA

„Tanultátok-e a számokat?
Bizony számok az emberek is,
mintha sok 1-es volna az irkában.
Hanem ezek maguk számolódnak,
és csudálkozik módfelett az irka,
hogy mindegyik csak magára gondol,
különb akar lenni a többenél
s okatlanul külön hatványozódik,
pedig csinálhatja a végtelenségig,
az 1 ilyformán mindig 1 marad
és nem szoroz az 1 és nem is oszt.

Vegyetek erőt magatokon
és legelőször is
a legegyszerűbb dologhoz lássatok —
adódjatok össze,
hogy roppant módon felnövekedvén,
az istent is, aki végtelenségig
valahogyan megközelíthető.”

(József Attila: A számokról)

„A közösségi fejlődés szükségszerűségét világszerte felismerték a társadalmat jobbitani vágyó szervezetek, mint például a Béke Szövetség (Peace Corps). De ugyanazt jelzik helyi szinten a Gazdasági Lehetőségek Irodájának (Office of Economic Opportunity) különböző programjai, a VISTA (Önkéntesek Szolgálatja Amerikában; Volunteers in Service to America), a Községi Akció Program (Community Action Programs), a szakmai testületek, a szakmai képző- és átképző tevékenységek. Várhatóan egyre több és több újítani vágyó program jelenik majd meg, amelyekben nélkülözhetetlennek tartják majd az emberek művelését, helyi szintű kezdeményezéseiket.”

(W. W. Biddle)

I. A PROGRAM

Változást akarunk és mozgalmat létrehozni. Segíteni akarjuk az embereket, kimozdulni az atomizáltságból egy közösségi lét felé.

Az együttes cselekvés, az önrányítás és önszervezés a módja annak, hogy a társadalom rejtett erőforrásait felszínre kerüljenek; ezek bontják le a kialakult hierarchikus és központosított rendszereket, hogy helyettük rendre emberléptékű és a közigazgatásnak, termelésnek, politikának, társas életnek stb. megfelelő nagyságrendű és egyenrangú szerveződéseket hozzanak létre.

KÖZÖSSÉGEK KIALAKULÁSÁT KEZDEMÉNYEZZÜK

Közismert, hogy közösséghiányos társadalomban élünk, de azt már kevesebben tudják, hogy ennek hazai mértéke nem a tömegtársadalmak normális velejárója. Magyarországon a rendszerváltás megszüntette a hagyományos közösségeket és ez, valamint a túlerőltetett modernizáció egyaránt elvégezte a maga romboló hatását. Kutatások kimutatták, hogy a magyar társadalom közösséghiányosabb, mint pl. az amerikai. (Hankiss E.)

Az általunk megkérdezett 2400 aprófaluból pl. 500-ban semmilyen emberi csoportosulás, „közösség” nincs. Sőt, nyilvánvalóan még ennél is több faluban, mert csak 1200 településről kaptunk választ. S a meglévő közösségek is sok esetben csak „kvázi”-közösségek. És nemcsak az aprófalvak közösség-hiányosak, hanem minden település, az egész társadalom. Mert a kivételt képező, meglévő közösségek nem hatják át az egész társadalmat.

Az elmúlt évtizedben kitermelődött már az a módszer, amelyik alkalmas önszervező és önszervező közösségek életre segítésére. Ez a módszer a közösségfejlesztés.

A közösségfejlesztés — szándékaink és eddigi kísérleti tapasztalataink szerint — egy közösség problémáinak önszervező, közös megoldását jelenti, s mint ilyen meghatározó szerepet játszik a nyilvánosság szerveződésében, a decentralizációs folyamatokban, egyáltalán: települések fejlesztési tevékenységében és jelentősen fejleszti a folyamatban résztvevők állampolgári, kulturális gyakorlatát is.

A közösségfejlesztés elterjesztése véleményünk szerint nem csak időszerű, hanem társadalmi szükséglet is. Sürgető társadalmi szükséglet, mégpedig azért, mert abból a gazdasági és morális kátyúból, ahová jutottunk, kijutni csak önmagunk társadalmilag eleddig nem hasznosult erőforrásainak felszínre hozásával lehet. S ez az energia helyzetünk felismerésében és megváltoztatni akarásában, konfliktusok előidézésében és megoldásában, tehát magában a fejlődésben hasznosulhat. E folyamat közösségivé válása a közösségfejlesztés maga.

A közösségfejlesztést a jelenlegi közművelődési intézményrendszer beépíteni nem képes, mert működését saját intézményi logikája uralja, s abból nem tud kimozdulni. Ez az intézményrendszer megtűri vagy éppen kiveti magából a közösségfejlesztést, mert annak

beépítése csak saját maga megváltoztatásával, átalakításával lenne lehetséges. Ezért mi, közösségfejlesztők, intézmények nélküli mozgalmat építünk ki. Működtetni akarjuk azt a szemléletet és tudást, amelyik szélesebb körben képes korszerű szakmai válaszokat adni, mint szinte maga a szakma, s amelyik gyorsan, hatékonyan, mindenféle nagyobb beruházás nélkül képes elősegíteni — elsősorban a vidéki — Magyarország felzárkózását, fejlődését.

KULTURÁLIS FEJLŐDÉST SEGÍTÜNK ELO

A mai magyar társadalom kulturális állapotát két fő, egymástól eltérő irányú mozgás határozza meg. Egyfelől — és ez a kiterjedtebb — a rohamos leépültségek-leépülés, másfelől az értékörzés és -teremtés, az önszerveződés, új mozgásformák előretörése jellemzi.

Azt a folyamatot, amelyben a kultúra az ideológia egyik fegyverévé lett, többé-kevésbé mindannyian ismerjük. Centralizáció és irányítottság előbb nyersen erőszakos (50-es évek) majd manipulált formáit (60-as évek, 70-es évek első fele) végül kudarcba fulladását (az azóta eltelt időszak) végigéltük. A pangás éveiben, mondjuk a 70-es évek közepétől, amikor a kulturális irányítás deklarált értékeit és az azokat szolgáló hivatott intézményhálózatát és foglalkoztatottjait már egyre kevésbé, s végül is nem tudta anyagilag megtámogatni (legalábbis olyan mértékben nem, amilyen mértékben munkájába beleszólni kívánt), kezdtek bekerülni a társadalmi nyilvánosságba az eladdig rejtve maradt, egymástól elszigetelt, de mindvégig élő és fejlődő haladó törekvések. Ám a korábbi évek még túlfutó irányítási lendülete-buzgalma és a már túlhaladott intézményi struktúrák erőteljesen tompították az újító kezdeményezéseket, melyek a változtatás szándékával termelődtek ki a laikusok és a közművelődéssel hivatásosan foglalkozók köréből egyaránt. E folyamatok országos kiépülését, általánossá válását a politikai és kulturális irányítást jellemző sokféle félelem, pizskálódás-fanyalgás, értetlenség akadályozta, s zömmel még ma is ezt teszi. A lakosság eltompult közönye sem kedvezett az önkéntes, külső inspirációk nélküli átvételnek. A közművelődésben dolgozók zöme a kontraszelekció, következképp a szakértelemhi-

ány és az azzal törvényszerűen párosuló egzisztenciaféltés következtében az irányításnak és nem a „közügy”-nek, az embereknek akart megfelelni, s alkalmatlanok voltak (s zömmel ma is azok) a lakosságot inspirálni, bátorítani.

A társadalom szinte egy kulturális-közösségi tetszhalott állapotba került. Valószínűleg itt kezdődhetett meg, vagy itt vált nyilvánvalóvá a kulturális leépülésnek az az erőteljes folyamata, amelyik napjainkban látszik tetőzni, amikor is a megnyílt lehetőségekre való rámozdulás gátja jórészt éppen kulturális.

A politikai-gazdasági-erkölcsi, vagyis a társadalmi válság még eltussolhatónak vélt éveiben, a tökéletes érték-bizonytalanság 80-as évek kezdeti korában, a néhány megmaradt tabut kivéve szinte minden virág virágozhatott a mostoha talajon, amelyik életben tudta önmagát tartani... S ez a paszszív, bizonytalan, várakozási álláspont nem kedvezett a progresszív törekvések új szakmákat, új képzési és intézményrendszereket kiépíteni kívánó hajlandóságának. Mégis, a demokratikus folyamatok meg tudták őrizni magukat, sőt, a 80-as évek második felétől, az általános válság által felszínre került értékek gazdagságban mennyiségileg is gazdagodtak.

S ez az a pont, ahol ma a korábbinál nagyobb okunk van bízni a társadalmi önmozgások felerősödésében, társadalmi szintű kiépülésében. Erőteljes felerősítő hatást, inspiráló közeget kezd jelenteni a közelmúlt, de legfőképp az elmúlt két év felgyorsult politikai reformja, amelynek fényében e demokratikus törekvések visszamenőleg is igazolódtak, létjogosultságot kaptak a jelenben, s ami még fontosabb, bekerültek az ország nyilvánosságába, újabb önszervező folyamatokat indítva be.

A kulcskérdés ma a gazdaság, a termelés színvonalának fejlődése, minőségének javulása, s ez nemcsak politikai-gazdasági akadályokba ütközik. Fejlődésének gátja ma kulturális természetű is. S éppen itt válik a legnyilvánvalóbbá, milyen felmérhetetlen károkat okozott a társadalomnak a kultúra, az értelmiség, a tanultság, a közoktatás-közművelődés leértékelése. Az új elképzeléseket ugyanis visszahúzza egy történelmileg kialakult és sajnos felerősített politikai, gazdasági, kulturális és életmódbeli elmaradottság.

A gazdasági elmaradottság alatt most elsősorban nem a magyarok vagyoni helyzetét értjük, s nem is a kor európai színvonalú termeléséhez való viszo-

nyulást, hanem csak a magyar lehetőségekéhez. Az ún. gazdaságilag elmaradt térségek felzárkóztatására pl. létrehozták az újrakezdési segélyt és az új szövetkezeti törvény keretében a kormány megadta — igaz, bérelt és nem saját földön — a jogi garanciát arra, hogy az egyének vállalkozásban egyéni kisgazdaságokat hozzanak létre. A szövetkezeti törvény arra is lehetőséget ad, hogy a nagyüzemekben belül ún. belső vállalkozási egységek létesüljenek. A rendelkezések életbelépése óta azonban gyakran halljuk-olvassuk, munkánk során tapasztaljuk, hogy a változás-fejlődés lehetőségét megadó rendelkezések egyelőre még nem váltják ki a kívánt és remélt hozzáállásokat. A munkások zöme ugyanis nem vállalkozik és nem kezd újra. Reményvesztettek, bizalmatlanok, végsőkéig kiszolgáltatottak a helyi hatalmaknak (politikai, termelési és értékesítési szervezetek), nem látják lépéslehetőségeiket, gyakran nem is tudják megfogalmazni problémáikat. Nincs kulturális készenlétük. Bizalmatlanságuk informáltsággal és a közös célra való szerveződés és együttműködés képességével lenne csökkenthető.

Bizonyos értelmű visszafejlődésről is joggal beszélhetünk. Hogy ez relatív, tudjuk, és hogy mihez képest visszafejlődés, a háború előtti magyar állapotokhoz vagy az európai polgári demokratikus államokhoz képest, erre a válasz nyilvánvalóan is-is. Bizonyos értelemben leépülés tapasztalható a magyar gazdálkodási és közösségi kultúra terén, ugyanakkor — elvben — mutatkozik fejlődés is — új szakmák kiépülése, polgárosultabb-iparosítottabb társadalom. Tudjuk azonban, hogy az új szakmák kiépülése, mint eredmény, részleges, mert éppen a szolgáltatás az, ami a legjobban leépült, holott a vidéken oly nagyon hiányzó munkalehetőségeket korszerű módon ma nem az ipar, hanem a szolgáltatás teremtené meg, ha volna hozzá tőke, vállalkozói kedv, szakértelem és újra volna fizetőképés kereslet. Az új — elsősorban értelmiségi — szakmák kiépülése folyamatában szerzett társadalmi többlettudás pedig nem tud társadalmilag hasznosulni, mégpedig több okból nem. Az elsődleges a szocialista tulajdonforma nem ösztönző, elközömbösítő jellege s a magántulajdonú vagy szerződéses gazdasági vállalkozások politikai megkülönböztetettsége, tőkehiányos volta, rossz szabályozórendszere és mindezek miatt korlátozott volta. A szellemi leépültség oka továbbá a szakértelem ideológikus kezeltsége, az

értelmiség mellőzöttsége, szakképzettségénél alacsonyabb szintű szakmai munka végzése, a fejletlen anyagi-technikai bázis és a változásokra való igen lassú rámozdulás, a tehetetlen szervezetek miatt. De oka a szakképzettség tömeges hiánya is. Tudunk olyan esetről, amikor az előrehaladott vegyesvállalati terv azért hiúsult meg, mert a külföldi partner a helyszínre látogatott, körülnézett, megismerte a vállalat várható munkásállományának szakmai képzettségét és úgy döntött, nem bízta rájuk gépsorait. S ez az a terület, ahol a magyar fejlődésen önmagán belül is mutatkozik visszafejlődés. Az erőltetett és minden addigi termelési szervezeti helyébe lépő nagyüzemesítés — amely megszüntette az önszervezésre való képességet, bátorságot, a hagyományos paraszti életritmust, világszemléletet, a földhöz, szülőhelyhez való hűséget —, tehát a nagyüzemesítés-okozta rombolás helyrehozatalára ma kevés remény van, amikor a gazda-szemlélet azokból, akik valaha gazdák lehettek, már kihalt, amikor a mezőgazdasági munkákat valaha ismerők otthagyták a mezőgazdaságot, vagy ott maradtak ugyan, de a munkák szakosodásával a bonyolultabb szakértelmet követelő szaktudás szakmákban monopolizálódott, s a köz szakértelméből kivesszett, kihalt (pl. állattartási- és kertészeti ismeretek), amikor a szakértelemhiány primitív bérmunkássá silányította a munkások jó részét, s áldozatává előbb egy burkolt, majd egyre nyíltabban is fellépő munkanélküliségnek. A munkatevékenységek nagy része nem kíván gondolkodást, s ez nagymértékben gátolja az önállóságot, az önérték érvényesíteni tudását. Az egyéni lét gondolkodásfejlesztő, önálló döntéseket követelő, tájékozódni, tanulni, együttműködni szorgalmazó jellege e térségben nem érvényesül. „Visznek minket, mint Kinte-Kuntát” — mondták egyhelyütt a bérmunkára kölcsönadott tsz-tag asszonyok. S sajnálatos, bár törvényszerű módon, az erős függőségen nevelkedett személyiségek a függőség megerősítésével, s nem meglazításával szeretnének kijutni a bajból. („Igenis erősebb központi irányítás kellene”, „igenis a tsz oldja meg a problémáinkat” stb.). Az erőteljesen leépült falvakban ez a már szinte államigondozotti mentalitás tehát erős hospitalizálódással jár együtt, vagyis azzal, hogy egyedül már nem érzik életképesnek magukat.

Hasonló a helyzet az iparban is, hasonló bizalmatlanság, újtól való vi-

szolygás, rugalmatlanság bénítja az egzisztenciálisan egyre jobban kiszolgáltatottakat. A vállalati kultúra fejlődésének kulcskérdése, hogy hogyan indítható be az ember és a vállalat belső törvényszerűségeit figyelembe véve az az öngerjesztő-önfejlesztő folyamat, amelynek eredménye a valódi vállalkozások rendszere lesz?

Az önállósulás magával hozza a gondolkodás minőségének változását, önálló döntéseket követel, tájékozódni, tanulni „kényszerít”, ezért az egyéni vállalkozókedv inspirálása óriási jelentőségű lenne.

Az elveszett-kihalt tudások visszaépülésére ill. a soha-meg-nem-volt-tudás, a kulturális készenlét kialakítására és állandó karbantartására van tehát szükségünk. A problémák felismerésében, s a megoldásukra adandó adekvát és közösségi válasz megfogalmazódásában és megvalósításában, a valamely aktuális helyi probléma megoldásához szükséges ismeretek, információk, kapcsolatok kiépítésében a közösségfejlesztés hatékonyan képes segítséget adni.

TÁRSADALMI FEJLŐDÉST — KULTURÁLIS FEJLESZTÉSEN KERESZTÜL!

A változásokra mozgósítás, a helyi közösségek létrejötte — legyen akár aprófalvakról, akár lakótelepekről vagy „szocialista városok”-ról szó, a KÖVETKEZŐ JELENSÉGEK ELLENÉBEN szükségszerű:

- a települések elsorvasztása, szerepük nélküli települések,
- közigazgatási centralizáció,
- a falu intézményeinek és értelmiségének kivonulása, a falu magára hagyása,
- a helyi önkormányzat létalapját jelentő anyagi eszközök megvonása (adóelvonás),
- a munkahelyteremtés egysíkúsága,
- a burkolt és nyílt munkanélküliség,
- a fiatalság faluról való elvándorlása,
- az infrastrukturális elmaradottság, beleértve a szocializációs egyenlőtlenségeket,
- a helyi nyilvánosság hiánya,
- a településbe zárttság, a „világ = a falu, a megye, az ország” életérzés uralkodó jellege,
- szakmai- és értékesítési kapcsolat-nélküliség, kiszolgáltatottság a környezet hatalmasainak,
- információhiány,

- a jogok és érdekérvényesítési lehetőségek ismeretének hiánya,
- települések adottságainak ki nem használása — idegenforgalom, turizmus,
- a (tárgyi- és tudás-) értékek paragon heverése,
- a szociális bizonytalanság,
- a szegénység és az ellátatlanság,
- az eluralkodott apátia, az egymás iránti bizalmatlanság, a cselekvés értelmének megkérdőjelezése, a közöny.

A sort sajnos folytathatnánk. De azt is jelezhetjük, hogy eddigi tudásunk szerint milyen társadalmi szituációkban tudunk SEGÍTENI:

— Átszervezési folyamatok. (Pl. termelőszövetkezetek szétválása, átalakulása más gazdálkodó szervezetekké, belső vállalkozási egységek stb. keletkezése. Közigazgatási átszervezés — székhelyközségről való leválás, várossá válás. Az államosított tevékenységek társadalmiasulása — pl. művelődési otthonból egyesületi székház. stb.) A cél a központosított helyett a helyi szervezetek létrehozása, ill. az önállóság megteremtése, a helyben nem progresszív „leosztások” kikerülése, kiváltása helyi érdekeket szolgáló szervezetekkel. Módszerünk: informális beszélgetésekben keresni az optimális megoldásokat, azokat, amelyek megvalósítására a közösségben erő és szakértelem, tehát valamely biztosíték látszik. A megvalósuláshoz információk bevitele, hazai és külföldi jó megvalósítások felmutatása, kapcsolatok kiépítésének elősegítése stb. szükséges.

— Munkahely-létesítési folyamatok, különös tekintettel arra, hogy a végzendő munkatevékenység és a leendő munkaszervezet nagysága vagy a tevékenység volumene körültekintően, az ott élőkkel és szűkebb-tágabb környezetükkel összhangban kerüljön megválasztásra. Ha az adott közegben nincsenek meg a kiválasztott munka emberi biztosítékai, az eleve bukásra ítéltetett, s a népszerűséget még inkább visszaveti. Ügyelni kell arra is, hogy a kiválasztandó munkának kulturális fejlesztő hatása is legyen, tehát hogy ne vagy legalább nagyjából ne leépítő, rabszolga-kizsákmányoló jellegű, hanem új szükségleteket teremtő munka legyen.

— Újrakezdési folyamatok. (Pl. valamely már kihalt mesterség, gazdálkodási forma, vállalkozás újra- vagy beindítása, átképzés stb.) Az ehhez szükséges információk bevitele; kapcsolatok biztosítása; a helyben valamit tudók folyamatba történő bekapcsolása; is-

meretek akár képzés-rendszerű bevitale (szakmát adó tanfolyamok, gazdálkodási, vállalkozási, új rendelkezések, törvények ismerete, stb.).

— Kezdesi folyamatok. A fiatalok életkezdését egyre inkább veszélyeztető munkanélküliség elkerülése. Vállalkozások ösztönzése elsősorban kissovetkezeti formában, a vállalkozókész-ség növelése információkon, kapcsolatokon keresztül.

— A helyi nyilvánosságot elősegítő folyamatok, a formális melletti információs csatornák (közösségek) kifejlesztése.

— A helyi identitást erősítő folyamatok kibontakoztatása (települések múltja, jelene, jövője, hagyományok kifejlesztése, ápolása stb.).

— A korosztályi elkülönültség helyetti korosztály együttműködési folyamatok. Nem korosztályok, hanem közösen megoldandó problémák szerinti csoportosulások életre hívása.

— Az információk társadalmi értékesülésének folyamatai (helyi orgánnum — újság, kábeltévé stb. létesítése; információs decentralizáció, vagyis horizontális kapcsolatok pl. számítógéppel, stb.).

— Az egyéni és közösségi művelődéstaniulást kiszolgáló szolgáltató módszer kiépítése. A mindennapi élet fejlesztését szolgáló közhasznú információk szolgáltatása (a családdal, munkával, életmóddal, második gazdasággal, lakással, építkezéssel, divattal stb. kapcsolatos információk elhelyezése stb.).

— Az esztétikai környezet befolyásolása. (Az épített környezet hagyományhű és korszerű befolyásolása; környezetvédő- és szépítő csoportok stb.).

— A társas szokások felelevenítése ill. megerősítése (körök, klubok, egyletek, alkalmi összejárás stb.).

— A közösségi élet és nyilvánosság színtereinek kiépítése. (Faluházak tervezése és építése, művelődési otthonok társadalmisítása, egyesületi központok létesítésének elősegítése stb.).

Mindez gyakran úgy történik fel, mint egy település- vagy településrész ÁLTALÁNOS FEJLESZTÉSE, mert csak a fejlesztői megismerést követő terv kialakulásakor körvonalazódnak konkrétságukban a tevékenységek és döntik el a folyamatban résztvevők az egyes lépések sorrendjét.

A problémák feltárása, tudatosítása; információk bevitale és alternatívák felmutatása, cselekvési terv készítése; bátorítás, megerősítés, kapcsolatrendszer kiépítése — ebben foglalhatók össze módszereink.

II. AZ EGYESÜLET MŰKÖDÉSE

1. Szerződéslehetőségek

Az Egyesület egy öntevékeny hálózat, amelyik országsszerte szüntelenül keresi és alakítja a kapcsolatokat működése érdekében. Keresi a konkrét terepeket (falvak, településrészek, lakótelepek stb.), a fejlesztésükben leghe-tékonyabban közreműködni tudó fejlesztőket és mindazokat, akiknek tudását munkája érdekében hasznosítani tudja. Az Egyesület kapcsolatot kíván kialakítani mindazokkal — legyenek bármely szakma képviselői, hivatásosok vagy laikusok —, akik az effajta munkához vonzódnak és valami ilyes-mit már csináltak/csinálnak is. De nem elég csak a neveket és a címeket tudnunk. Vannak közöttünk számosan, akik a fejlesztői munkához általában és azon belül egy speciális szakterülethez is értenek (pl. szociálpolitika, idegenforgalom, önkormányzat; munkalehetőséget teremtő települési korporációk; jogi tanácsadási központok; a fizikai településszervezés és községfejlesztés összekapcsolása; lakásügyi és területfelhasználási problémák; élelmi-szer-szövetkezetek; speciális közlekedés gyerekek, mozgássérültek, öregek, iskolások számára; kábítószér- és alkoholelvonó programok szervezése ill. ellenőrzése; szülői gondatlansági, gyermekveszélyeztetési esetek megoldása; öregek számára házfelújítás, takarítás, ételkihordás szervezése; csonka családok segítése; közösségi, művészeti stúdiók (közösségi színház, fotózás, filmezés, helytörténet); helyi kommunikációs rendszerek, mint helyi rádió, film, kábeles televízió, video-kölcsönzés; helyi számítógépes információs központ és hálózat; helyi sajtó, hirdetési, plakátolási felszerelések; különböző tevékenységek pénzügyi szervezése; szociológiai programfeltárás — kutatások, alapítványi forrásokhoz való hozzájutás, stb. működési területek megjelölése is nagyon fontos tehát számunkra, mert így képes az egyéni tudásokat az Egyesület a munkák során kamatoztatni. Ebből a körből kerülnek ki a konkrét fejlesztői munkára történő felkérések és ez az ismeret adja alapját az Egyesület képzési tevékenységének is. Kíváncsok tehát, hogy e kapcsolatok nagyrésze szerződéses munkakapcsolat legyen, mert csak így várható el komoly munka.

Az Egyesület folytonosan törekszik arra, hogy akár a helyi megbízók (in-

tézmények), akár saját anyagi eszközeiből — melynek érdekében folyamatosan pályázik és Alapítványt hoz létre — a helyi fejlesztési folyamatokat anyagilag (megbízások, felmerülő utazási- és szállításköltségek, tiszteletdíjak, nyomdai előkészítés stb.) is támogatja.

2. Az Egyesület információs központja, a Közösségszolgálat

Intézményi kiépültsége az Egyesületnek jelenleg nincs, de működése anélkül is elképzelhető. Az egyes helyeken folyó munkákat szükség esetén a központ segíti, koordinálja és esetleg szervezi. E munkák feltételeit a Közösségszolgálat biztosítja a vezetőség irányítása mellett. Elképzelhető, hogy a fejlesztői típusú munka szélesebb körű elterjedése esetén, amikor a megrendelések száma és a fejlesztők érdekeltségi rendszere (keresete) a legeredményesebb fejlesztők számára már egzisztenciális biztonságot jelent, folyamatosan az országban többhelyütt is létrejönnek kis irodák (hátszágok), amelyek a kapcsolattartást szolgálják ki (posta, telefon, telex, esetleg számítógép stb.). Ennél több véleményünk szerint nem szükséges, mert a közösségfejlesztés lényegét tekintve külső (terep) munka és szellemi tevékenység.

A Közösségszolgálat egy információs-kommunikációs-kapcsolati központ, mely gyűjti, rendszerezzi és rendelkezésre bocsátja a széles értelemben vett kulturális, közművelődési, közoktatási és az ún. közhasznú információkat. Az aktuális információkat (pályázatok, álláslehetőségek, tanfolyamok, konferenciák, rendezvények stb.) évente 6 alkalommal az ún. Lemezüjságban adja közre. A személyi számítógépen olvasható Lemezüjság használatában gyors, rendszeres és viszonylag pontos kép alakulhat ki a közművelődésben folyamatosan kitermelődő tevékenységekről. A Lemezüjság előfizetői közreadók és használók is egyben, s ezzel először termelődik meg a közművelődés újabbbkori történetében az információk demokratizálódása, az országos vérkeringésbe történő rendszeres bekapcsolódás lehetősége, a jórészt személyes kapcsolatok függvényében kiépült információ-hierarchia megbontása, a városi kontra vidéki, a magasabb kontra alacsonyabb beosztásúak közötti információvisszatartás szokásrendjének megtörése.

De a mindenkori aktuális információk áramlásán túl a Közösségszolgá-

lat állandóan adatbázisokban gyűjti, rendszerezzi és tárolja a fejlesztői munka során megszerzett legszélesebb társadalmi információkat is (pl. Ki foglalkozik éticsiga tenyésztéssel? — Milyen aktuális pályázatok vannak? — Az átképzéssel milyen intézmények foglalkoznak? — Kik vállalkoznak x témában tanításra, előadásra stb.). Ílymódon a Közösségszolgálat a fejlesztői munka nélkülözhetetlen információs bázisa. Kölcsönösen tudnunk kell azt is, hogy hol milyen fejlesztés folyik részvételünkkel ill. irányításunkkal, hogy mik a munka feltételei, fő irányultsága (a területek, amiket érint — pl. közigazgatás, termelés, életmód, fiatalok stb.). Az Egyesület csak így tudja felmérni saját hatékonyságát, ill. informálni tagságát. A partner intézmények valamennyi információjának be- ill. kiközvetítése is fontos.

Minden felkeresés egyben felkérés az oda-vissza információ-szolgáltatásban való részvételre is.

3. Egyesületi kiadványok

Szakmai eredményeit az Egyesület írásban is közzéteszi. Ennek egyik lehetősége a Lemezüjság, amelyik szerte az országban sok településre eljut. De ennél is hatékonyabb egy egyszerű, 1–2 lapos kisújság, rendszeresen megjelenő híradás, amelyik csak az egyesületi munkával foglalkozik. Az Egyesület időszakonként tanulmányköteteket szerkeszt a munkája során megfogalmazódott elméleti és módszertani munkákból.

Az Egyesület tagjainak a szűkebb értelemben vett közösségfejlesztési szakirodalmon kívül tájékozottnak kell lenniük egyéb, munkánkkal szorosan összefüggő szakanyagokról is (ma pl. a helyi társadalom, a helyi nyilvánosság, öntevékenység témákkal kapcsolatban, de bizonyos, hogy néhány év múlva már nem ezek lesznek kulcsfogalmaink, de pl. szociálpolitika, szociális fejlesztés, környezetvédelem, egészséges életmód). Ide tartozik a lakosság legszélesebb körét érintő új rendeletek és törvények ismerete is. Mindezekről kérésre bibliográfiát ad ki. Az Egyesület törekszik a külföldi szakirodalom további feltárására is, figyeltetnünk ill. szemléltetnünk kell a megjelenő szakmai folyóiratokat (pl. Community Development Journal — An International Forum, Oxford University Press). A megjelent új munkákról a Nemzeti Könyvtártól évente bibliográfiát kérünk.

4. Szakmai tanító anyagok

A Községi Szolgálat gyűjti az Egyesület által kitermelt (megírt, szerkesztett, fordított stb.) szakmai anyagokat és időszakonként szakkönyvtárakat készít. Az Egyesület működése során részben felhasználja azokat a módszereket, amelyeket már eddig kikísérleteztek, részben új módszereket tár fel, kísérletez ki. Fontos, hogy az egyes fejlesztésekről esetleírások, elemző tanulmányok szülessenek, mert a hazai szakirodalom nagyon szegényes, s ez főleg a képzésben okoz nehézségeket. A felkészülést elősegítő az Egyesület vállalja, hogy szakanyagaiból — beérkező kérésre — közösségfejlesztői tanuló-tanító csomagokat állít össze.

5. Tanulási folyamatok

Az Egyesület a szakanyagokra építő tanulási lehetősége mellett segítséget ad a gyakorlatban való tanulásra is. Megadja a konkrét fejlesztésekben gyakorolt közösségfejlesztő melletti közreműködés, a gyakorlati tanulás lehetőségét is. A fejlesztési folyamatok része is lehet gyakran valamiféle képzés (pl. gazdátanfolyam szervezése a vállalkozás elősegítése érdekében). A lényeges az lenne, hogy a képzések ne maradjanak az általánosság szintjén, hanem mindig egy konkrét probléma megoldására szerveződjenek. Egy konkrét helyi fejlesztés a fejlesztő továbbfejlődését is jelenti egyben, amennyiben új, eddig esetleg csak felületesen ismert szakterületeken kényszerül tájékozódni. Amennyiben a fejlesztők körében valaki valamely speciális tudással is rendelkezik, úgy természetesen egymás tanítása a legkézenfekvőbb. Ennek módja lehetne pl. a „mesterlevél” megszerzése, ami azt jelenti, hogy minden fejlesztőnek lenne egy indexe arról, kinél mit tanult, s az évek során a különféle „tárgyak”, mestermunkák hiteles szakember által igazoltan, aláírással beírásra kerülnek és szaporodnának.

6. Partnerek

Az Egyesület számbaveszi szerte az országban a szakértő személyeken túl azokat a szakmai intézményeket, országos vagy lokális szervezeteket, amelyek profiljuk szerint számunkra fontos kérdésekkel foglalkoznak (pl. a különféle ágazatok vezetőképző inté-

zetei, a felsőoktatási intézmények tanzékei, a szaksajtó, a fejlesztéssel különösen foglalkozó pártok, regionális egyesületek, egyházak, szociális intézmények, közösségszolgálati irodák stb.). Ki-ki ápolja a kapcsolatokat saját környezetében (pl. program, tematikacsere stb.), de a Községszolgálat információs adatbázisában is jelezzék ezeket az információkat, hogy mindannyian tudjunk róluk és minél teljesebb szakértői, szakintézményi hálózatot tudhassunk magunk körül. Az Egyesület külföldön is folyamatosan tájékozódik. Tagja kíván lenni a Községfejlesztők Világszövetségének és oda felvételét kéri. Nemzetközi szakmai konferenciákat szervez és ilyeneken részt is vesz.

7. Szellemi háttér

A közösségfejlesztők eddig is magukénak vallottak egy többé-kevésbé hasonló szellemi vonatkoztatási keretet, ezek egy része azonban csak „oda” kapcsolat volt. Szükséges, hogy szervezőmunkával körünkbe vonjuk és magunknak megnyerjük a környezetünkben élő szellemi potenciátokat, akiket valamilyen oknál fogva számon tartunk és tudásukra, szellemi támogatásukra az előrelépés érdekében számítani szeretnénk. Fontos, hogy tudjanak rólunk, terveinkről, eredményeinkről, hogy ügyünket szakértelmükkel segítsék és a társadalmi nyilvánosság előtt képviseljék. A megkeresés először csak személyes, később levélbeni (értéstitók, meghívók küldése esetén) ill. alkalmi felkeresés lehet, amikor konkrétan az adott személy szellemi támogatására, munkájára van szükségünk. E körbe azok kerüljenek, akik a közösségfejlesztés valamilyen határterületével foglalkoznak (pl. agrárszakemberek, közigazdászok, szociológusok, politikusok, külkereskedők, egészségügyi szakemberek stb.), s akik egy adott fejlesztési program megvalósításánál szakanyaggal, tanácsadással, információkkal és kapcsolatokkal segítségre lehetnek.

8. Pályázatok, alapítvány

Az Egyesület céljai elérése érdekében folyamatosan részt vesz pályázatokon, sőt, anyagilag megerősödve, maga is hirdethet pályázatot, ösztönözve pl. új szakmai megoldásokat és a szakmai önképzést. A belföldi ösztöndíjpályázathoz hasonlóan pl. a mester-

tudás megszerzését gyorsíthatja fel 1—2 hónapos ösztöndíjak adásával. Az Egyesület működésének folyamatossá tétele érdekében Alapítványt hoz létre.

9. Felelősségvállalás

Az Egyesület felelősséget vállal tagjaiért és az általa felkért fejlesztőkért, ami azt jelenti, hogy kezeskedik szakértelmükért, emberségükért. Ezért is lehet csak ajánlás útján embert bekapcsolni, megbízni! Egy-egy konkrét fejlesztés kapcsán az Egyesület mintegy „intézmény” háttérként is ott áll a fejlesztő mögött, legyen szó akár a konkrét munka elnyeréséről, akár a szellemi vagy anyagi háttér biztosításáról.

10. Alapinformációk

Az Egyesület tagjai a közösségfejlesztést kikísérletező szakemberek egy viszonylag szűk (30—40 fős) csoportja, akik az Egyesületben az ország különböző térségeit képviselik és tanítói-szervezői-elindítói képesek lenni térségük fejlesztési folyamatainak. Az Egyesület ugyanakkor arra is törekszik, hogy kapcsolatrendszerét és a vele együttműködő partnerek számát napról napra bővítsen.

Az Egyesület elfogadott Alapszabály szerint dolgozik. A Fővárosi Bíróságnál 356/1989. számon bejegyzett jogi személy. Számlaszáma: OTP I. Körzeti Fiók, Iskola u. 38—42. MNB 218-98938

Közösségfejlesztők Egyesülete
557-009068.

Választmány:

elnök: Beke Pál

ügyvezető elnök: Varga A. Tamás

ügyvezető titkárok: Péterfi Ferenc,
Vercseg Ilona

Az Egyesület címe: Közösségfejlesztők Egyesülete, Bp. I. Corvin tér 8. 1251
Telefonszáma: 135-4300

A programot 1989. október 4-én az Egyesület tagsága jóváhagyta.

BEMUTATKOZIK és ÖSZTÖNDÍJKAT AJÁNL A C. I. P.

(Council of International Programs, a Nemzetközi Programok Tanácsa)

A C. I. P. egy amerikai non-profit szervezet, Cleveland központtal. Célja, hogy személyes kapcsolatok megszerzésén keresztül elősegítse a humán szolgáltatások területén dolgozók szakmai fejlődését, kulturális értékek csebjét, s bármennyire patetikusan hang-

zik is, az emberek és nemzetek közötti bizalom növekedését. Ez volt legalább is az alapító, Dr. Henry B. Ollendorf elképzelése, amikor 1956-ban megszervezte az első nemzetközi terepgyakorlatot, amelynek keretében a résztvevők amerikai házigazdáiknál laktak. Ez az általános keret azóta is változatlanul a C. I. P. jellemzője — és egyik fő vonzereje.

Ma évente már mintegy 200 résztvevő érkezik vagy 80 országból, és kezdi meg 4—12 hónapos munkáját az Egyesült Államok valamelyik nagyobb városában.

A program maga négy nagyobb egységből áll, úgymint egy néhány napos, az amerikai életformát, a szolgáltatásokat bemutató, és egyben egymás megismerésére is lehetőséget nyújtó bevezető szakaszból, azután a házigazdákhöz való költözésből és ott lakásból, ezzel párhuzamosan a terepgyakorlatból és kulturális programokból.

Azok jelentkezését várja a C. I. P., akik a humán szféra különböző területein (pl. szociális munka, szociálpolitika, tanár, pszichológia stb.) már legalább két éves gyakorlatlall rendelkeznek, legalább 23 évesek és jól beszélnek angolul. Általában egyéni részvételt engedélyeznek, családít nem. Ugyancsak meggondolandó az a feltétel, miszerint két évig nem jelentkezhet C. I. P. programban résztvevő ösztöndíjas semmilyen amerikai egyetemre tanulás céljából.

A jelentkezési lap (a Nemzetközi Kapcsolatok Intézetétől igényelhető) kitöltése után a C. I. P. képviselője Magyarországon elbeszélget a jelentkezővel. Elfogadás esetén a repülőjegy árának az előteremtése a jelentkező feladata (de a Soros-alapítvány és az NKI is hozzájárul, sikeres pályázat esetén). Az Egyesült Államokban már nincsenek a jelölteknek költségeik, de csak nagyon kevés zsebpénzt kapnak (jelenleg, 1990-ben heti 45 dollárt). Esetleges baleset és betegség esetére az ösztöndíjasok biztosítva vannak, kivéve a fogorvost.

A C. I. P. programok áprilisban kezdődnek, míg a következő ciklusra történő kiválasztást szolgáló interjúkra ezt követően kerül sor.

A C. I. P. központjának a címe: 1030 Euclid Av., Suite 410, CLEVELAND, OHIO 44115, USA

T.: 00-1-216/861-5478

Magyarországi megbízottak:

Csányi Yvone, Bárczi G. Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola, Bp., Bethlen G. tér 2. 1071

T.: 142-1379

Dunai Gábor, Nemzetközi Kapcsolatok Intézete, Bp., Dorottya u. 8. 1053 T.: 118-3899

Hegyesi Gábor, ELTE Szociálpolitikai Tanszék, Bp., Kun B. tér 2. 1083 T.: 133-4160

HARMADIK PART

teljességügyi értesítő

Kisközösségek, környezetvédők, életmód-reformerek és a szerves kultúra élesztőinek fóruma a HARMADIK PART, egy szóval azoké, akik megkísérlik ismét EGÉSZ-ként látni a világot. Ezt fejezi ki az alcím teljességügyi értesítő.

A ma 80—100 oldalas, illusztrált folyóirat eredetileg (1984-től) LEV-LAP névre hallgatott és igen szűk kör is-

merte. Évente négyszer jelenik meg, kapható az újságárusoknál (kicsit keresni kell), a könyvesboltokban (nem mindenhol) és elő is fizethető bármely postahivatalban.

Előzetes a NYÁRI szám tartalmából
Vincze Erzsébet: Esszé gyermekeimnek
Bartos Tibor: Utált szerelme kínját?
Joseph Beuys: Felhívás az alternatívára

ISTER vita: A környezetvédelem ten-nivalói itthon

Borsos Béla: Déméter gyermekei

Martin Heidegger: Mi a metafizika

Sipos Gyula: Ember-paradoxon

Lantos Tamás: Egy angol és egy skót organikus gazdaság. A tanárok közössége (Anglia)

PÁLMAÁG — a Bokor közösség ro-vata

EGYMÁSRÓL — hírek, kezdeményezések

E SZÁMUNK SZERZŐI

FERGE ZSUZSA

szociológus, ELTE Szociológiai és Szociálpolitikai
Intézet
Szociálpolitikai Tanszék

dr. GAYER GYULÁNE

szociológus, MTA Szociológiai Intézet

HEGYESI GÁBOR

szociológus, ELTE Szociológiai és Szociálpolitikai
Intézet
Szociálpolitikai Tanszék

LOMBOS ANTAL

szociológus, SZÁMALK

50- Ft